

Inštitút pre výskum
práce a rodiny

POTREBY RODÍN S MALOLETÝMI DEŤMI

VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO VÝSKUMU

ZUZANA TURKOVIČ

MARTINA MIČICOVÁ ĽUPTÁKOVÁ

Inštitút pre výskum práce a rodiny

Potreby rodín s maloletými deťmi
Výsledky empirického výskumu

Mgr. Zuzana Turkovič, PhD.

Mgr. Martina Mičicová Ľuptáková

Bratislava, 2024

Výskumná úloha:

Potreby rodín s maloletými deťmi

Zadávatel':

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Zodpovedná riešiteľka:

Mgr. Zuzana Turkovič, PhD.

Obdobie riešenia výskumnej úlohy:

január 2023 – december 2023

Uloženie výstupu:

Inštitút pre výskum práce a rodiny, Špitálska 25, 27, 812 41 Bratislava

<http://www.ivpr.gov.sk>

Forma archivácie:

printová a elektronická

Počet výtlačkov:

5

Ilustračné foto na obálke:

Kelli Tungay, unsplash.com

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

Abstrakt

Od 90. rokov minulého storočia dochádza na Slovensku k dynamickým zmenám v oblasti rodinného a reprodukčného správania obyvateľstva, pričom jednou z najvýraznejších charakteristík je odkladanie založenia rodiny do vyššieho veku. Cieľom realizovaného kvantitatívneho výskumu preto bolo identifikovať v širšom kontexte potrieb rodín s maloletými deťmi hlavné dôvody tohto posunu, podmienky nevyhnutné pre založenie rodiny, ako aj aspirácie vo vzťahu k počtu detí. Z výsledkov vyplýva, že dvomi najčastejšími príčinami odkladania založenia rodiny sú nedostupnosť bývania a nedostupnosť dostatočne platenej práce. Tomu zodpovedajú aj dva kľúčové predpoklady založenia rodiny, ktorými sú dostatočný príjem a rezidenčná samostatnosť. Rodičovstvo so sebou prináša zhoršenie finančnej situácie domácnosti, ktoré zaznamenala viac ako polovica rodín. Predstavuje tiež prekážku na trhu práce, a to najmä pre ženy, hoci sa s neústretnosťou zamestnávateľov a ich diskriminačnými praktikami stretávajú aj muži. Spomedzi opatrení rodinnej politiky rodičia preferujú predovšetkým finančné transfery a zároveň vyjadrili príklon k flexibilnému modelu rodičovského príspevku. Výsledky tiež indikujú posun smerom k väčšej angažovanosti otcov do starostlivosti o malé deti. Súčasťou realizovaného výskumu bol aj doplňujúci modul zameraný na jednorodičovské rodiny.

Kľúčové slová

Rodiny s malými deťmi, potreby rodín, mladé rodiny, odkladanie rodičovstva, starostlivosť o deti, rodinná politika, diskriminácia matiek, ekonomická situácia rodín, jednorodičovské rodiny, samoživiteľky

Abstract

Since the 1990s, Slovakia has witnessed dynamic changes in family and reproductive behaviour, with one of the most significant characteristics being the postponement of starting a family to an older age. The aim of the research was therefore to identify the main reasons for this shift, the conditions necessary for starting a family, as well as aspirations about the number of children, in the broader context of the needs of families with underage children. The data was collected through a standardised online questionnaire. The two most common reasons for postponement of starting a family are the unavailability of housing and the unavailability of sufficiently paid work. The two key prerequisites for starting a family correspond with this - sufficient income and residential autonomy. Parenthood brings a deterioration of the financial situation of the household, which was experienced by more than half of the families. It is also a barrier on the labour market, particularly for women, although men also face unaccommodating employers with discriminatory practices. Among family policy measures, parents mainly prefer financial transfers and have also expressed a preference for a flexible model of parental allowance. The results also indicate a shift towards greater involvement of fathers in the care of young children. The research also included an additional module focusing on single-parent families.

Key words

Families with young children, needs of families, young families, postponing parenthood, child care, family policy, discrimination against mothers, economic situation of families, single-parent families, single mothers

OBSAH

Úvod.....	6
Sumarizácia hlavných zistení (infografika).....	7
Výskum potrieb rodín s maloletými deťmi	
1. Východisková situácia.....	10
2. Metodika výskumu.....	12
3. Štruktúra výskumného súboru.....	14
4. Plánovanie a založenie rodiny.....	18
Príčiny odkladania založenia rodiny.....	18
Podmienky nevyhnutné pre založenie rodiny.....	20
Ašpirácie rodičov v kontexte rozširovania rodiny.....	22
5. Dôsledky rodičovstva.....	30
6. Starostlivosť o deti.....	32
Predstavy o ideálnej forme starostlivosti o malé deti.....	32
Reálne voľby starostlivosti.....	35
7. Potreby rodín vo vzťahu k nástrojom rodinnej politiky.....	42
Rodičovský príspevok.....	42
Preferované opatrenia a príspevky.....	45
8. Zosúladžovanie rodinného a pracovného života.....	50
9. Skúsenosti rodičov s diskrimináciou na trhu práce.....	54
10. Životné podmienky v kontexte ekonomickej situácie domácností.....	59
Príjem.....	59
Úspory.....	62
Nedoplatky a exekúcie.....	62
11. Deklarované potreby rodín.....	65
12. Komparácia kľúčových zistení z výskumov potrieb rodín realizovaných v rokoch 2014 a 2023.....	69

13. Výskum potrieb jednorodičovských rodín	71
14. Štruktúra výskumnej vzorky	73
15. Dôsledky samoživiteľstva	77
16. Starostlivosť o deti	78
Rozdelenie starostlivosti medzi rodičmi	78
Starostlivosť v jasliach a materských školách	79
17. Harmonizácia rodinného a pracovného života	81
18. Ekonomická situácia jednorodičovských domácností	83
Príjem	83
Úspory	85
Dlhy a exekúcie	86
Výživné	88
19. Preferencie v oblasti rodinnej politiky	92
20. Deklarované potreby rodičov - samoživiteľov	94
Záver	96
Zoznam bibliografických odkazov	100

ÚVOD

Výskum potrieb rodín s maloletými deťmi z roku 2023 nadväzuje na výskum zameraný na rovnakú problematiku, ktorý bol realizovaný Inštitútom pre výskum práce a rodiny v roku 2014. Aktualizuje a rozširuje poznatky o potrebách rodín v rôznych oblastiach, ako napríklad plánovanie a založenie rodiny, starostlivosť o deti, rodinná politika, postavenie rodičov maloletých detí na trhu práce či ekonomická situácia domácností. Zahŕňa zisťovanie preferencií, názorov a osobných skúseností rodičov, ktoré dopĺňa zisťovanie životných podmienok rodín s využitím špecifických indikátorov. Tie v kombinácii s údajmi z výberových zisťovaní realizovaných Štatistickým úradom SR prispievajú k vytvoreniu detailného obrazu o životnej situácii rodín s maloletými deťmi na Slovensku. Ako komplementárna súčasť výskumu potrieb rodín s maloletými deťmi bol realizovaný tiež výskum potrieb jednorodičovských rodín.

Predkladaná záverečná správa prináša analýzu oboch empirických výskumov v 20 kapitolách. Prvá, ktorej predchádza sumarizácia kľúčových zistení, predstavuje opis východiskovej situácie v kontexte zmien rodinného a reprodukčného správania na Slovensku. Kapitoly 2 – 3 opisujú metodiku výskumu a štruktúru výberového súboru. Výsledky hlavného modulu výskumu potrieb rodín s maloletými deťmi sú prezentované v kapitolách 4 – 12. Vo štvrtej kapitole je pozornosť zameraná na determinanty a bariéry založenia rodiny. Piata kapitola opisuje (nepriaznivé) dôsledky rodičovstva v rôznych oblastiach, a to na individuálnej úrovni rodiča, aj na úrovni domácnosti. Šiesta kapitola zahŕňa zistenia týkajúce sa starostlivosti o deti – predstavy o ideálnych formách aj reálne voľby rodičov. Siedma kapitola opisuje preferencie rodičov vo vzťahu ku konkrétnym nástrojom rodinnej politiky, pričom sa osobitne zameriava na model vyplácania rodičovského príspevku a vybrané účelovo viazané príspevky (už existujúce alebo potenciálne). Ôsma kapitola sa zaoberá otázkou zosúlaďovania rodinného a pracovného života. Nadväzuje na ňu kapitola opisujúca skúsenosti rodičov malých detí so znevýhodnením, resp. diskrimináciou na trhu práce a hodnotenie ústretovosti zamestnávateľov voči matkám a otcom. Desiata kapitola prináša zistenia o ekonomickej situácii domácností vrátane výskytu nedoplatkov v oblasti bývania, výskytu exekúcií a úspor. Jedenásta kapitola opisuje explicitne deklarované potreby rodín, dvanásť sumarizuje a porovnáva hlavné zistenia z oboch výskumov, ktoré boli realizované v rokoch 2014 a v roku 2023.

Trinásta kapitola je východiskom pre interpretáciu zistení z výskumu zameraného na jednorodičovské rodiny. V nasledujúcej kapitole je podrobne opísaná štruktúra výskumnej vzorky. 15. – 20. kapitola prinášajú samotné výsledky v rôznych okruhoch: dôsledky samoživiteľstva vo vybraných oblastiach (napr. finančná a bytová situácia domácností či šanca udržať si alebo získať zaujímavú prácu); starostlivosť o deti; zosúlaďovanie rodinného a pracovného života alebo ekonomická situácia domácností, v rámci ktorej je zvýšená pozornosť venovaná problematike nedostatku financií a téme výživného. Devätnásť kapitola ponúka prehľad preferencií samoživiteľiek a samoživiteľov v súvislosti s opatreniami rodinnej politiky zameranými na podporu jednorodičovských domácností. Posledná, dvadsiata kapitola, opisuje artikulované potreby rodičov - samoživiteľov. V záverečnej časti správy sú zhrnuté kľúčové zistenia z oboch modulov výskumu.

Hlavné zistenia z výskumu potrieb rodín s maloletými deťmi

HLAVNÉ PRÍČINY ODKLADANIA ZALOŽENIA RODINY

NEDOSTUPNÉ BÝVANIE	48,7 %
NEDOSTATOČNE PLATENÁ PRÁCA	32,8 %

PODMIENKY NEVYHNUTNÉ PRE ZALOŽENIE RODINY

DOSTATOČNÝ PRÍJEM	32,5 %
VLASTNÉ BÝVANIE	21,9 %

RODIČOV BY MOTIVOVALO MAŤ ĎALŠIE DIEŤA, AK BY...

MALI VYŠŠÍ PRÍJEM	29,4 %
ŠTÁT FINANČNE VIAC PODPOROVAL RODINY S DEŤMI	27,7 %

NAJŽIADANEJŠIE ŠTÁTNE PRÍSPEVKY

„OBEDY ZADARMO“ V ŠKÔLKACH A ŠKOLÁCH	54,5 %
PRÍSPEVOK NA ŠKOLSKÉ POTREBY PRE ŠKOLOPOVINNÉ DETI VYPLÁCANÝ KAŽDOROČNE	49,8 %

NAJČASTEJŠIE DÔVODY, PREČO RODIČIA UŽ NEPLÁNUJÚ MAŤ ĎALŠIE DETI

MAJÚ TOĽKO DETÍ, KOĽKO CHCELI	47,3 %
OSOBNÉ DÔVODY (VEK, ZDRAVOTNÝ STAV...)	44,1 %
V DÔSLEDKU RODIČOVskej DOVOLENKY BY SA VÝRAZNE ZNÍŽIL PRÍJEM ICH DOMÁCNOSTI	14,6 %
NEMÔŽU SI TO DOVOLIŤ (MALI BY EXISTENČNÉ PROBLÉMY)	12,4 %
RODIČOVSTVO POVAŽUJÚ ZA PRÍLIŠ NÁROČNÉ	12,2 %

24,3 % OPÝTANÝCH RODIČOV VO VEKU DO 34 ROKOV JE **PEVNE PRESVEDČENÝCH O TOM, ŽE ĎALŠIE DIEŤA UŽ MAŤ NEHCÚ.**

ROVNAKO ROZHODNUTÝCH JE TAKMER 40 % RODIČOV VO VEKU 35 – 44 ROKOV.

FINANČNÉ DÔVODY PREDSTAVUJÚ BARIÉRU ROZŠIROVANIA RODINY NAJČASTEJŠIE V PRÍPADE MLADÝCH RODIČOV VO VEKU DO 34 ROKOV.

TAKMER 20 %

RODIČOV POVAŽUJE ZA IDEÁLNU FORMU STAROSTLIVOSTI O DETI VO VEKU 2 – 3 ROKY **STRIEDANIE MATKY A OTCA NA RODIČOVskej DOVOLENKE, RESP. V DOMÁCNOSTI**, V PRÍPADE DETÍ DO 1 ROKA POVAŽUJE STRIEDANIE RODIČOV ZA IDEÁLNE PribližNE 11 % OPÝTANÝCH.

RODIČIA V PRÍPADE DETÍ DO 1 ROKA AJ V PRÍPADE DETÍ VO VEKU 2 – 3 ROKY VO VŠEOBECNOSTI ZA NAJLEPŠIU **OSOBNÚ STAROSTLIVOSŤ** ZO STRANY MATKY, OTCA ALEBO OBOCH RODIČOV, PRIČOM PREFERENCIA JASLÍ NARASTÁ SPOLOČNE S VEKOM DIEŤATA.

ZÁUJEM OTCOV DO ZAPOJENIA SA DO STAROSTLIVOSTI O DETI, A TO V PRÍPADE NAJMENŠÍCH (VO VEKU DO 1 ROKA) AJ STARŠÍCH DETÍ (VO VEKU 2 – 3 ROKY) NARASTÁ.

MUŽI ZÁROVEŇ ČASTEJŠIE AKO ŽENY POVAŽUJÚ ZA IDEÁLNU FORMU STAROSTLIVOSTI O DETI V OBOCH VEKOVÝCH KATEGÓRIÁCH STRIEDANIE MATKY A OTCA NA RODIČOVskej DOVOLENKE, RESP. V DOMÁCNOSTI.

PODPORA JEDNOTLIVÝCH MODELOV VYPLÁCANIA RODIČOVSKÉHO PRÍSPEVKU

NIŽŠÍ MESAČNÝ PRÍSPEVOK VYPLÁCANÝ DLHŠIE OBDOBIE	36,4 %
VYŠŠÍ MESAČNÝ PRÍSPEVOK VYPLÁCANÝ KRATŠIE OBDOBIE	18,4 %
FLEXIBILNÝ	45,2 %

SPOMEDZI **NÁSTROJOV UMOŽŇUJÚCICH LEPŠIE SKLBenIE PRACOVNÝCH A RODINNÝCH POVINNOSTÍ** POVAŽUJÚ RODIČIA MALOLETÝCH DETÍ ZA NAJVIAC NÁPOMOCNÉ MOŽNOSŤ VYKONÁVAŤ PRÁCU Z DOMU (HOME OFFICE) A FLEXIBILNÚ PRACOVNÚ DOBU. VYSOKÚ PODPORU VŠAK MÁ AJ DOVOLENKA V ROZSAHU NAD RÁMEC ZÁKONNÍKA PRÁCE ČI SKRÁTENÝ ÚVÄZOK. RODIČIA POVAŽUJÚ V SÚVISLOSTI SO ZOSÚLAĐOVANÍM SÚKROMNÉHO A RODINNÉHO ŽIVOTA ZA DÔLEŽITÚ AJ DOBRÚ DOSTUPNOSŤ ZARIADENÍ STAROSTLIVOSTI O DETI.

RODIČIA MALOLETÝCH DETÍ UVIEDLI, ŽE BY **NAJVIAC POTREBOVALI** MAŤ VIAC PEŇAZÍ (53,5 %) A MAŤ NA SEBA VIAC ČASU (40,9 %)

V PRIEBEHU ŽIVOTA SA NA TRHU PRÁCE **CÍTLA DISKRIMINOVANÁ ALEBO ZNEVÝHODNENÁ** Z DÔVODU, ŽE MÁ MALÉ DETI, VIAC NEŽ POLOVICA ŽIEN (53,7 %) A KAŽDÝ TRETÍ MUŽ (33,5 %).

Hlavné zistenia z výskumu potrieb jednorodičovských rodín

STAROSTLIVOSŤ O DETI LEŽÍ NAJMÄ NA PLECIACH ŽIEN:

VIAC AKO 86 % SAMOŽIVITELIEK UVIEDLO, ŽE STAROSTLIVOSŤ O SPOLOČNÉ DIEŤA/DETI ZABEZPEČUJÚ PREVAŽNE ALEBO VÝHRADNE ONY – BEZ ZAPOJENIA DRUHÉHO RODIČA DIEŤAŤA

KAŽDÁ DRUHÁ JEDNORODIČOVSKÁ DOMÁCNOSŤ MÁ **ŤAŽKOSTI VYJSŤ S PRÍJMOM** – Z TOHO 7 % NEPOSTAČUJE ANI NA ZABEZPEČENIE ZÁKLADNÝCH POTRIEB

42 % DOMÁCNOSTÍ NEMÁ K DISPOZÍCII **ŽIADNU FINANČNÚ REZERVU** NA POKRYTIE NEOČAKÁVANÝCH VÝDAVKOV

TAKMER 42 % SAMOŽIVITELIEK A SAMOŽIVITEĽOV UVIEDLO, ŽE SA V DÔSLEDKU NEDOSTATKU FINANCIÍ ALEBO DLHOV V NAJBĽIŽÍCH ŠIESTICH MESIACHOCH **OBÁVA STRATY SÚČASNÉHO BÝVANIA**

V UPLYNULÝCH ŠIESTICH MESIACHOCH NEMALO NAJMENEJ RAZ

45 % SAMOŽIVITELIEK A SAMOŽIVITEĽOV DOSTATOK PEŇAZÍ NA JEDLO/STRAVU;

44 % NA LIEKY;

33,8 % NA NÁJOMNÉ;

35,8 % NA SPLÁTKU HYPOTÉKY

NAJČASTEJŠIMI DÔVODMI, PREČO SA OSAMELÍ RODIČIA **NEUSILUJÚ O ZVÝŠENIE VÝŽIVNÉHO,** SÚ SNAHA VYHNÚŤ SA KONFRONTÁCII S DRUHÝM RODIČOM DIEŤAŤA A PRESVEDČENIE, ŽE BY DRUHÝ RODIČ SÚDU PREDLOŽIL POTVRDENIE O NIŽŠOM PRÍJME, NEŽ V SKUTOČNOSTI MÁ

PODĽA NÁZORU RODIČOV – SAMOŽIVITEĽOV BY IM MAL ŠTÁT POSKYTOVAŤ NAJMÄ **VYŠŠÍ PRÍDAVOK NA DIEŤA A VYŠŠÍ DAŇOVÝ BONUS.**

VIAC AKO 70 % SAMOŽIVITELIEK A SAMOŽIVITEĽOV UVIEDLO, ŽE BY NAJVIAC POTREBOVALI **MAŤ VIAC PEŇAZÍ.** VIAC NEŽ 26 % BY POTREBOVALO **VLASTNIŤ BYT ALEBO DOM.**

SPOMEDZI ÚČELOVO VIAZANÝCH PRÍSPEVKOV VYJADRILI RESPONDENTKY A RESPONDENTI NAJVÄČŠIU PODPORU **PRÍSPEVKU NA ŠKOLSKÉ POTREBY PRE ŠKOLOPOVINNÉ DETI.**

1. VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA

Pre Slovensko bolo v minulosti charakteristickým prvkom reprodukčného správania skoré materstvo, ktoré bolo previazané so životom v manželstve. Typickým bol tiež nízky sobášny vek, ktorý vytváral predpoklad pre skorý začiatok realizácie reprodukčných plánov. Išlo o dôsledok pôsobenia súboru externých faktorov, ku ktorým patrilo napríklad ukončovanie vzdelávania v relatívne nízkom veku, populačná politika zvyhodňujúca mladé manželské páry s deťmi, prednostné prideľovanie bytov, mzdová nivelizácia, obmedzené možnosti sebarealizácie na trhu práce, ale aj limitované možnosti využívania efektívnych antikoncepčných prostriedkov. Šprocha uvádza, že tento systém nevytváral tlak na odkladanie materského štartu – naopak, v mnohých smeroch ho podporoval. Mladí ľudia preto nevnímali potrebu odkladať vstup do manželstva a rodičovstvo do vyššieho veku, pričom by ich takéto reprodukčné správanie navyše rôznymi spôsobmi penalizovalo.¹

Odkladanie vstupov do manželstva a rodičovstva je jednou z najvýraznejších črt reprodukčného správania v Európe, ktoré sa v západných štátoch začalo presadzovať už koncom 60. rokov minulého storočia.² Demografický vývoj na Slovensku do roku 1989 podliehal špecifickým podmienkam obdobia socializmu, ktoré viedli k vzniku štandardizovaných a unifikovaných životných dráh mladých ľudí a k oneskoreniu nástupu druhej demografickej tranzície.³ Od začiatku 90. rokov dochádza v kontexte politických, kultúrnych a hospodárskych zmien k signifikantnému odklonu od modelu skorého materstva, ktorý vystriedalo odsúvanie prechodov do manželstva a rodičovstva ako súčasť komplexných zmien v oblasti prechodov k dospelosti. Tie sú definované novou etapou v živote mladých ľudí, vynárajúcou sa dospelosťou, ktorá vyjadruje obdobie predchádzajúce plnej dospelosti a zároveň nadväzujúce na obdobie mladosti a hlboko zasahujúce do vekového obdobia, ktoré sa ešte pred niekoľkými dekadami spájalo s dospelosťou.⁴

Priemerný vek matiek pri pôrode na Slovensku stúpa. Zatiaľ čo v roku 1993 bol na úrovni 25,2 roka a v roku 2003 takmer 27 rokov, v roku 2013 vzrástol na 29,2 roka. V roku 2023 išlo v priemere o 29,8 roka, no v hlavnom meste dosiahol až 33,1 roka, v Košiciach presiahol 31 rokov. Rastie tiež priemerný vek prvorodičiek. V roku 2023 bol priemerný vek prvorodičky – živorodičky na Slovensku 28,3 roka (v Bratislave takmer 32 rokov, v Košiciach 30,1), kým v roku 2013 išlo o 27,4 a v roku 2003 o 24,9 roka. V roku 1993 ženy rodili prvé dieťa v priemere ako 22,5-ročné.⁵

¹ ŠPROCHA, B. Skoré a neskoré materstvo na Slovensku v priestorovom aspekte. In: Slovenská štatistika a demografia, 2020, roč. 30, č. 2, s. 17 – 34.

² ŠPROCHA, B., BAČÍK, V. Odkladanie rodenia detí a neskorá plodnosť v európskom priestore. In: Demografie, 2020, roč. 62, s. 123 – 141.

³ DŽAMBAZOVIČ, R. Rodinné správanie v demografických dátach. Bratislava: Stimul, 2012.

⁴ DŽAMBAZOVIČ, R. Dospievanie tu a teraz. Možnosti uchopenia prechodu do dospelosti. In: Hofreiter, R., Džambazovič, R. (eds.). Zamerané na mladých ľudí: Aktuálne trendy a výzvy (nielen) sociologického výskumu mládeže na Slovensku. Banská Bystrica: Belianum, 2020.

⁵ Zdroj údajov: Štatistický úrad SR, zaokrúhlené na jedno desatinné miesto.

Rozhodovanie o načasovaní (prvého) materstva je determinované viacerými faktormi. V súvislosti s nárastom priemerného veku prvorodičiek sa do popredia medzi inými ako dôležité faktory dostávajú nedostupnosť bývania a s tým súvisiace problematické rezidenčné osamostatnenie, dĺžka obdobia vzdelávania, hľadanie vhodného partnera či ekonomické faktory, ktoré podmieňujú tzv. strategické odkladanie materstva.⁶

Plodnosť má na Slovensku dlhodobý klesajúci charakter. Kým v roku 1993 sa narodilo viac ako 73 tisíc detí, v roku 2003 išlo o takmer 52 tisíc. V roku 2013 počet narodených detí vzrástol na úroveň necelých 55 tisíc, v roku 2023 sa narodilo menej ako 49 tisíc detí.⁷ Podľa Šprochu transformácia reprodukčného správania naznačuje, že sa čoraz dôležitejšou stáva jednodetnosť, ktorá ovplyvní budúci charakter rodín a domácností.⁸

Do rozhodovania o načasovaní materstva a rodičovstva a úvah o želanom počte detí vstupuje aj nastavenie rodinnej politiky štátu. To môže rodičov vo vzťahu k napĺňaniu reprodukčných zámerov na jednej strane povzbudiť, na druhej strane môže v prípade, ak nezodpovedá potrebám a preferenciám rodín, pôsobiť demotivujúco. Základnými nástrojmi rodinnej politiky sú sociálne služby, finančné príspevky, daňové úľavy a podpora flexibilných foriem práce a prechodu rodičov na trh práce. Na Slovensku sa rodinná politika vyznačuje špecifickými inštitucionálnymi rysmi, ktoré vznikli v procese transformácie v 90. rokoch 20. storočia. Jej špecifikom je nielen dĺžka rodičovskej dovolenky, ale aj dostupnosť predškolských zariadení a štruktúra výdavkov. Väčšina nástrojov je viazaná na konkrétne životné udalosti alebo etapu životného cyklu, nie na výšku príjmu. K cieľom opatrení rodinnej politiky vo všeobecnosti patrí zvyšovanie pôrodnosti a podpora vývoja detí v ranom detstve, znižovanie chudoby a podpora príjmu, kompenzácia nákladov spojených so starostlivosťou o deti a zvyšovanie rovnosti šancí mužov a žien.⁹ Rodiny so závislými deťmi pritom patria k chudobou najohrozenejším skupinám obyvateľstva. Najviac zraniteľné sú viacdenné a jednorodičovské domácnosti. Zo zisťovania EU SILC 2022 vyplýva, že v priemere sú rodiny so závislými deťmi vystavené riziku príjmovej chudoby 2,4-násobne viac ako domácnosti bez závislých detí (18,4 % vs. 7,7 %). Tento rozdiel sa oproti predošlému roku prehĺbil – zatiaľ čo miera chudoby v domácnostiach bez závislých detí medziročne klesla o 1,5 percentuálneho bodu, v domácnostiach so závislými deťmi stúpla o 3,8 percentuálneho bodu.¹⁰

Rodičmi preferované opatrenia rodinnej politiky, ako aj zisťovanie životných podmienok rodín s maloletými deťmi v kontexte ekonomickej situácie domácností, sú súčasťou výsledkov prezentovaných v tomto texte.

⁶ ŠPROCHA, B. Jednodetnosť – nový fenomén v reprodukčných dráhach žien na Slovensku? In: Slovenská štatistika a demografia, 2019, roč. 29, č. 1, s. 23 – 37.

⁷ Zdroj údajov: Štatistický úrad SR.

⁸ ŠPROCHA, ref. 6.

⁹ GERBERY, D. Rodinná politika na Slovensku v komparatívnej perspektíve. In: Slovenská štatistika a demografia. 2016, roč. 26, č. 3, s. 48 – 68.

¹⁰ EU SILC 2022. Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Štatistický úrad SR, 2023.

2. METODIKA VÝSKUMU

Zisťovanie potrieb rodín s maloletými deťmi bolo realizované prostredníctvom sociologického výskumu nadväzujúceho na výskum potrieb rodín z roku 2014, ktoré s využitím vzorky 672 rodín uskutočnil Inštitút pre výskum práce a rodiny (IVPR). Hoci neboli otázky kladené respondentom a respondentkám v rokoch 2014 a 2023 identické, aktuálny výskum bol koncipovaný tak, aby bolo možné do istej miery porovnať výsledky oboch zisťovaní, a tým reflektovať vývoj potrieb rodín s malými deťmi v priebehu dekády. Zber dát pre Inštitút pre výskum práce a rodiny zabezpečila prostredníctvom kvótného výberu v decembri 2023 prieskumná agentúra Ipsos. Výberovou jednotkou boli rovnako ako v roku 2014 rodičia, ktorí mali aspoň jedno maloleté dieťa vo veku do 16 rokov.

Cieľom realizovaného výskumu bolo identifikovať potreby rodín s maloletými deťmi, vrátane príčin odkladania materstva a rodičovstva do vyššieho veku, aspirácii vo vzťahu k počtu detí a preferovaných typov nástrojov rodinnej politiky.

Veľkosť výberovej vzorky je 1 268 respondentov a respondentiek, z toho 407 rodičov s dieťaťom alebo deťmi výhradne vo veku 0 – 6 rokov, 478 rodičov s dieťaťom alebo deťmi výhradne vo veku 7 – 16 rokov a 383 rodičov s deťmi vo veku 0 – 6 aj 7 – 16 rokov. Vo výbere sa nezohľadňoval pokrvný vzťah dieťaťa s respondentom alebo respondentkou – mohlo ísť o vlastné biologické dieťa, o dieťa partnera alebo partnerky, o adoptované dieťa, resp. dieťa zverené do starostlivosti. Vo výberovom súbore sú prítomné jednorodičovské aj dvojrodičovské rodiny, ich zastúpenie nebolo kvótno stanovené. Pevná kvóta však bola stanovená pre pohlavie odpovedajúceho rodiča – pomer matiek a otcov vo vzorke bol určený na cca 2:1, a tiež pre zastúpenie troch typov rodín podľa veku detí vo výskumnom súbore.

Na rozdiel od roku 2014, kedy boli údaje zbierané prostredníctvom osobných rozhovorov anketárov a anketárook s rodičmi maloletých detí, v roku 2023 boli údaje zbierané prostredníctvom štandardizovaného anonymného elektronického dotazníka, čo umožnilo získať odpovede od veľkého počtu rodičov. Dotazník obsahoval takmer 60 otázok pokrývajúcich celkovo sedem oblastí: plánovanie a zakladanie rodiny; dôsledky rodičovstva; starostlivosť o deti; sociálna a rodinná politika; zosúladňovanie rodinného a pracovného života; postavenie na trhu práce a ekonomická situácia domácnosti. Získané odpovede boli spracované štatistickými metódami.

Výskum potrieb rodín s maloletými deťmi bol doplnený komplementárnym výskumom potrieb jednorodičovských rodín, ktorý bol realizovaný v rovnakom časovom období s využitím rovnakej metódy, no v menšom rozsahu, pokiaľ ide o veľkosť výskumného súboru a šírku tematického zamerania. Aj v tomto prípade zber dát pre Inštitút pre výskum práce a rodiny realizovala prieskumná agentúra Ipsos pomocou štandardizovaného anonymného dotazníka elektronickou formou. Veľkosť výberovej vzorky je 501 rodín, výberovou jednotkou boli rodiny samoživiteľov a samoživiteľiek, ktoré mali aspoň jedno maloleté dieťa vo veku do 16 rokov, pričom sa nerozlišovalo, či ide o deti vo veku 0 – 6 rokov alebo 7 – 16 rokov. Vzhľadom na to,

že ide o výskum zameraný na jednorodičovské rodiny samoživiteľov a samoživiteľiek, podmienkou bolo, aby respondenti a respondentky v čase realizácie výskumu nemali partnerský vzťah. V tomto prípade kvóty pre pohlavie odpovedajúceho rodiča a pre zastúpenie jednotlivých typov rodín podľa veku detí neboli stanovené. Dotazník obsahoval viac než 40 otázok v piatich oblastiach: dôsledky samoživiteľstva; starostlivosť o deti; sociálna a rodinná politika; zosúladovanie rodinného a pracovného života a ekonomická situácia domácnosti, zohľadňujúc špecifiká tejto cieľovej skupiny. Získané odpovede boli následne spracované štatistickými metódami. Podrobné informácie o charakteristikách výskumnej vzorky samoživiteľiek a samoživiteľov ako aj výsledky výskumu potrieb jednorodičovských rodín sú prezentované samostatne, v 13. – 20. kapitole tejto záverečnej správy.

3. ŠTRUKTÚRA VÝSKUMNÉHO SÚBORU

Ako zobrazuje tabuľka 1, kvótu pre zloženie výskumného súboru na základe pohlavia sa vo výskume potrieb rodín s maloletými deťmi podarilo naplniť. Z celkového počtu 1 268 respondentov a respondentiek bolo 833 žien a 385 mužov, čo predstavuje vzájomný pomer 70 % žien – matiek k 30 % mužov – otcov.

Najpočetnejšiu vekovú kategóriu tvorili respondenti a respondentky vo veku 35 – 44 rokov (49,5 %). Takmer štvrtina rodičov (24,6 %) bola vo veku 25 – 34 rokov, 23 % bolo vo veku 45 – 54 rokov. Vo vzorke boli prítomní aj mladší rodičia vo veku 18 – 24 rokov, ktorí však tvorili len menej ako 1 % výskumného súboru, a rodičia starší ako 55 rokov, ktorí tvorili druhú najmenej zastúpenú vekovú kategóriu (2 %). Zatiaľ čo celkový priemerný vek v rámci súboru rodičov maloletých detí dosiahol 39,5 roka, priemerný vek matiek bol o niečo nižší, a to 38,4 roka. Priemerný vek otcov bol 42 rokov. Posun priemerného veku otcov zodpovedá trendom v sobášnom a reprodukčnom správaní na Slovensku.

Viac ako 72 % respondentiek a respondentov bolo zosobášených, rozvedených bolo 8,7 % a slobodní reprezentovali 18,5 % vzorky. 76,5 % spomedzi slobodných a 43,6 % spomedzi rozvedených rodičov uviedlo, že má partnera alebo partnerku, s ktorým/ktorou žijú v spoločnej domácnosti. Bez partnera/partnerky v spoločnej domácnosti žilo celkovo 10,3 % respondentov a respondentiek. Vo výskumnom súbore boli zastúpení aj vdovci a vdovy, ich podiel dosiahol 0,8 %.

Pokiaľ ide o najvyššieho dosiahnuté vzdelanie, medzi respondentmi a respondentkami boli najviac zastúpení rodičia s vysokoškolským (44,5 %) a stredoškolským vzdelaním s maturitou (40,8 %). Stredoškolské vzdelanie bez maturity malo 11 % opýtaných, vyššie odborné 2 %. Najmenej frekventovaným bolo základné vzdelanie (1,8 %).

V čase realizácie výskumu vykonávalo zárobkovú činnosť spolu 71,6 % respondentov a respondentiek: takmer dve tretiny (65,2 %) z celého výskumného súboru tvorili zamestnaní rodičia, 6,4 % bolo samostatne zárobkovo činných. Viac ako pätina rodičov bola aktuálne na materskej alebo rodičovskej dovolenke, resp. v domácnosti a 1,5 % na dôchodku (invalidnom alebo starobnom). Vo vzorke bolo aj päť študujúcich rodičov, čo zodpovedá 0,4 %.

Najväčšie zastúpenie vo vzorke mali rodičia z Prešovského (16,2 %), Bratislavského (15,5 %) a Žilinského kraja (14,3 %). Košický kraj má zastúpenie 12,6 %, Nitriansky 11,5 % a Banskobystrický 10,9 %. Podiel rodičov žijúcich v Trenčianskom a Trnavskom kraji dosiahol 9,4, resp. 9,6 %.

Tabuľka 1: Zloženie výskumného súboru podľa vybraných znakov

	Počet	Podiel (%)
Pohlavie		
Ženy	833	70,0
Muži	385	30,0
Spolu	1 268	100,0
Vek		
18 - 24	11	0,9
25 - 34	312	24,6
35 - 44	628	49,5
45 - 54	292	23,0
55 a viac	25	2,0
Spolu	1 268	100,0
Rodinný stav		
Ženatý/vydatá	914	72,1
Rozvedený/á	110	8,7
Slobodný/á	234	18,5
Vdovec/vdova	10	0,8
Spolu	1 268	100,0
Vzdelanie		
Základné	23	1,8
Stredoškolské bez maturity	139	11,0
Stredoškolské s maturitou	517	40,8
Vyššie odborné	25	2,0
Vysokoškolské	564	44,5
Spolu	1 268	100,0
Ekonomická aktivita		
Zamestnaný/á	827	65,2
SZČO	81	6,4
Nezamestnaný/á	60	4,7
Študent/ka	5	0,4
Nepracujúci dôchodca/dôchodkyňa	19	1,5
Na materskej/rodičovskej dovolenke, v domácnosti	276	21,8
Spolu	1 268	100,0
Kraj (bydlisko)		
Banskobystrický	138	10,9
Bratislavský	196	15,5
Košický	160	12,6
Nitriansky	146	11,5
Prešovský	206	16,2
Trenčiansky	119	9,4

Trnavský	122	9,6
Žilinský	181	14,3
Spolu	1 268	100,0

Vo výskume participovali rodiny s deťmi v predškolskom aj školskom veku: 37,7 % s deťmi výlučne vo veku 7 – 16 rokov, 32,1 % s deťmi výlučne vo veku 0 – 6 rokov a 30,2 % rodín, ktoré majú mladšie aj staršie deti. Tabuľka 2 ukazuje, že v skúmanom súbore prevažovali dvojdetné rodiny (43,1 %) nasledované rodinami s jedným dieťaťom (39,1 %). Zvyšných celkovo 17,7 % pripadalo na rodiny s tromi alebo viacerými deťmi, spomedzi ktorých bolo najviac trojdetných (11,8 %). Podiel rodín so štyrmi deťmi dosiahol 4,3 %, podiel päť- alebo viacdetných 1,6 %.

Tabuľka 2: Zloženie výskumného súboru podľa počtu a veku detí

	Počet	Podiel (%)
Vek detí		
0 – 6	407	32,1
7 – 16	478	37,7
0 – 6 aj 7 – 16 rokov	383	30,2
Spolu	1 268	100,0
Počet detí		
1	496	39,1
2	547	43,1
3	150	11,8
4	55	4,3
5 a viac	20	1,6
Spolu	1 268	100,0

Tabuľka 3 ukazuje, že 53,3 % rodičov s deťmi výhradne v predškolskom veku malo jedno dieťa, 37,6 % malo dve deti, 6,9 % malo tri deti a 2,2 % malo štyri alebo viac detí. Spomedzi rodičov, ktorí mali len deti vo veku 7 a viac rokov, malo 58,4 % jedno dieťa, viac než tretina (35,8 %) mala dve deti a 4,6 % tri deti. Štyri a viac detí malo 1,2 % týchto rodičov. Medzi rodičmi, ktorí mali mladšie aj staršie deti (v predškolskom aj školskom veku), boli najviac zastúpení respondenti a respondentky s dvomi deťmi (58,2 %). Tri deti malo 26,1 %, štyri a viac detí malo 15,6 % rodičov.

Tabuľka 3: Zloženie výskumného súboru podľa počtu detí v jednotlivých kategóriách rodín

	Počet	Podiel (%)
Rodiny s deťmi vo veku 0 – 6 rokov		
1 dieťa	217	53,3
2 deti	153	37,6
3 deti	28	6,9
4 deti	7	1,7
5 a viac detí	2	0,5
Spolu	407	100,0
Rodiny s deťmi vo veku 7 – 16 rokov		
1 dieťa	279	58,4
2 deti	171	35,8
3 deti	22	4,6
4 deti	5	1,0
5 a viac detí	1	0,2
Spolu	478	100,0
Rodiny s deťmi vo veku 0 – 6 aj 7 – 16 rokov		
2 deti	223	58,2
3 deti	100	26,1
4 deti	43	11,2
5 a viac detí	17	4,4
Spolu	383	100,0

4. PLÁNOVANIE A ZALOŽENIE RODINY

V úvode tohto textu sme načrtli, že odkladanie založenia rodiny do vyššieho veku je dôsledkom pôsobenia rôznych faktorov. Priemerný vek respondentiek – žien v čase narodenia prvého dieťaťa bol 27,3 rokov, mužom sa prvé dieťa narodilo v priemere ako 30,2-ročným. Štvrtina všetkých respondentiek (25,4 %) mala v čase narodenia prvého dieťaťa 28 – 30 rokov a rovnako takmer štvrtine respondentiek (24,5 %) sa prvé dieťa narodilo až po dovŕšení 31. roku života.

PRÍČINY ODKLADANIA ZALOŽENIA RODINY

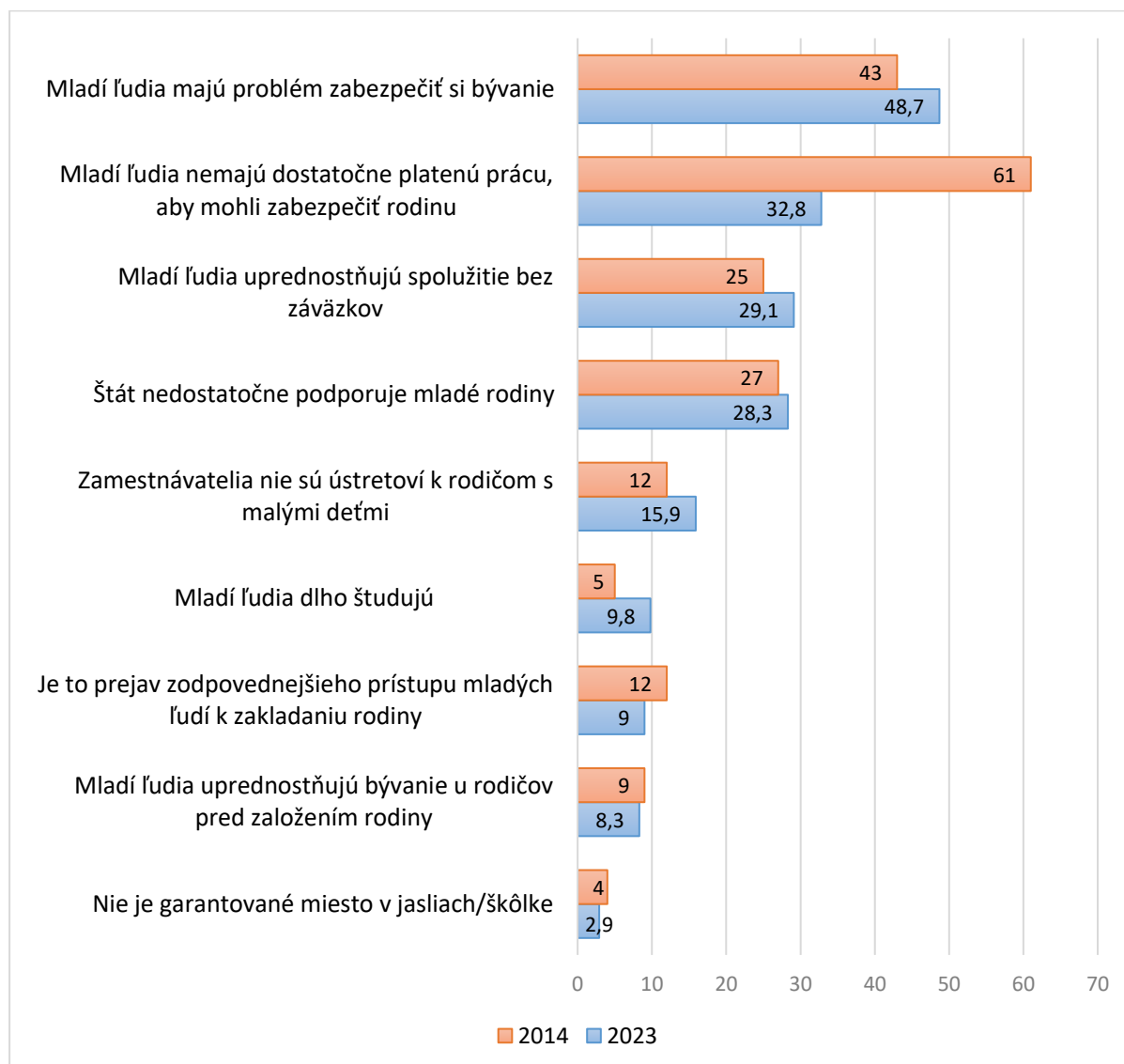
Vo výskume boli rodičia maloletých detí požiadaní, aby na základe vlastného úsudku a skúseností identifikovali najviac dve hlavné príčiny odkladania založenia rodiny do vyššieho veku. Vzhľadom na to, že výskumnú vzorku tvoria matky a otcovia, ktoré/í v relatívne nedávnej minulosti riešili založenie vlastnej rodiny a museli pritom uvažovať o mnohých aspektoch rodičovstva – vrátane jeho potenciálneho odkladu – môžu práve ich odpovede indikovať potreby mladých rodičov a poukázať na problémy, ktorým v súvislosti so založením rodiny čelia.¹¹ Zatiaľ čo vo výskume z roku 2014 bola s výrazným nárastom ako hlavná príčina identifikovaná nedostatočne platená práca, resp. jej absencia (61 %),¹² v roku 2023 išlo o nedostupnosť bývania (48,7 %). Uplynulé roky charakterizovali dynamické zmeny realitného trhu a hypotekárnych úverov na bývanie, kedy obdobie historicky najnižších úrokových sadzieb, mimoriadneho dopytu po kúpe nehnuteľností a prudkého rastu ich cien vystriedala inflačná kríza spojená s ochladením realitného trhu a dynamickým rastom úrokových sadzieb. V dôsledku toho sa bývanie, predovšetkým vo veľkých mestách s drahými nehnuteľnosťami, stalo pre mladých ľudí ešte viac nedostupným. Zhoršenie situácie v oblasti dostupnosti bývania potvrdzuje aj komparácia výsledkov oboch realizovaných výskumov: kým v roku 2023 respondenti a respondentky identifikovali nedostupnosť bývania ako hlavný dôvod odkladania založenia rodiny, v roku 2014 sa bývanie umiestnilo na druhom mieste so skóre 43 %.

Ako druhá najfrekvencovanejšia príčina odkladania založenia rodiny sa v roku 2023 umiestnila nedostatočne platená práca ako zdroj zabezpečenia rodiny (32,8 %) nasledovaná uprednostňovaním spolužitia bez záväzkov (29,1 %) a nedostatočnou finančnou podporou rodín zo strany štátu (28,3 %). Ostatné z potenciálnych dôvodov odsúvania založenia rodiny na neskôr dosiahli v rámci skúmaného súboru podstatne nižšie skóre, a to na úrovni necelých 16 % a menej: nedostatočná ústretovosť zamestnávateľov voči rodičom malých detí 15,9 %; dlhé obdobie štúdia 9,8 %; 9 % respondentov a respondentiek pripisuje odkladanie založenia rodiny zodpovednému prístupu mladých ľudí; na predposlednej ôsmej pozícii sa s 8,3 % umiestnilo uprednostňovanie bývania u rodičov a napokon na poslednom mieste sa s takmer 3-percentným skóre umiestnila chýbajúca garancia miesta pre deti v jasliach a materských školách.

¹¹ GERBERY, D., FILADELFIOVÁ, J. Potreby rodín s maloletými deťmi. Výsledky empirického prieskumu. Bratislava: IVPR, 2014.

¹² Znenie odpovede v roku 2014: „Mladí ľudia nemajú (dostatočne platenú) prácu, aby mohli zabezpečiť rodinu.“

Graf 1: Odpovede na otázku „V posledných rokoch sa zvyšuje vek, v ktorom ľudia vstupujú do manželstva a majú prvé dieťa. Čo je, podľa Vás, hlavnou príčinou toho, že mladí ľudia na Slovensku odkladajú založenie rodiny?“ (celý súbor, %)

Pokiaľ ide o diferenciáciu odpovedí podľa veku respondentov a respondentiek, rozdiely sa ukazujú najmä v prípade dvoch príčin: s rastúcim vekom klesá podiel tých, ktorí si myslia, že dôvodom odkladania založenia rodiny je, že štát nedostatočne podporuje mladé rodiny (34,7 % rodičov vo veku do 34 rokov, ale len pätina rodičov starších ako 45 rokov) a s rastúcim vekom, naopak, stúpa podiel tých, ktorí za posunom založenia rodiny vidia skutočnosť, že mladí ľudia uprednostňujú spolužitie bez záväzkov. S touto možnosťou sa najmenej často stotožňujú tí, ktorých sa táto odpoveď najviac týka – teda samotní mladí ľudia vo veku do 34 rokov (22,6 %) – a najčastejšie respondenti a respondentky starší ako 45 rokov (33,4 %).

Odpovede mužov a žien sa vo všeobecnosti výraznejšie nelíšia, rozdiel viac ako 5 percentuálnych bodov sa vyskytuje v rámci dvoch možností: o 5,6 p. b. viac žien ako mužov vidí príčinu odkladania založenia rodiny v nedostatočnej podpore rodín zo strany štátu a o 6,1 p. b. viac žien než mužov sa prikláňa k názoru, že k hlavným dôvodom patrí neústretnosť zamestnávateľov voči rodičom s malými deťmi.

Tabuľka 4: Príčiny odkladania založenia rodiny – komparácia odpovedí mužov a žien (%)

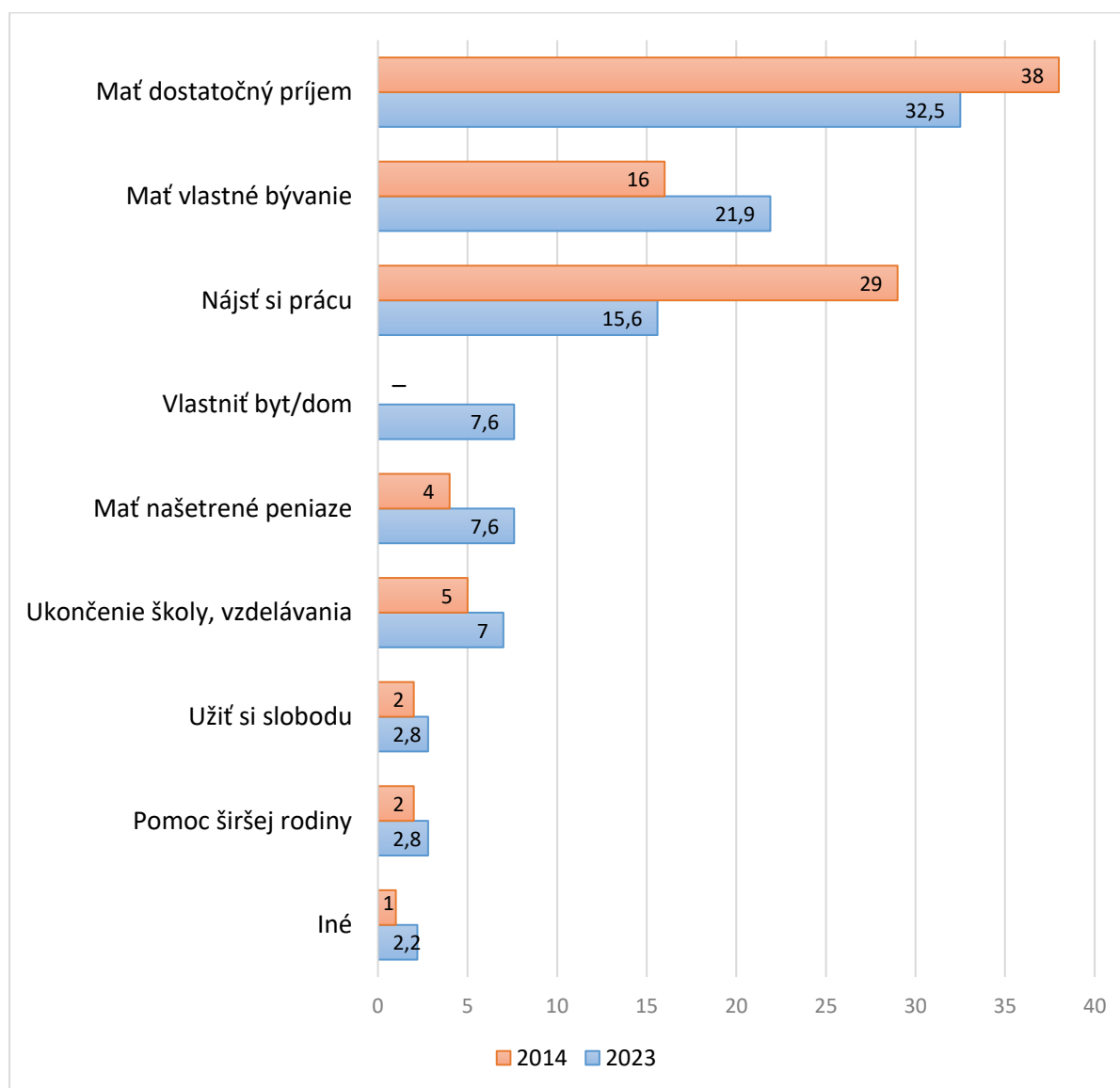
Príčina	Ženy – podiel (%)	Muži – podiel (%)	Rozdiel
Mladí ľudia nemajú dostatočne platenú prácu, aby mohli zabezpečiť rodinu	32,3	34,0	1,7
Mladí ľudia majú problém zabezpečiť si bývanie	49,3	47,5	1,8
Štát nedostatočne finančne podporuje mladé rodiny	30,0	24,4	5,6
Mladí ľudia uprednostňujú spolužitie bez záväzkov	28,0	31,7	3,7
Deti nemajú garantované miesto v jasliach/škôlke	2,8	3,1	0,3
Je to prejav zodpovednejšieho prístupu mladých ľudí k zakladaniu rodiny	9,3	8,3	1,0
Zamestnávatelia nie sú ústretoví k rodičom s malými deťmi	17,8	11,7	6,1
Mladí ľudia uprednostňujú bývanie u rodičov pred	7,1	10,9	3,8
Mladí ľudia dlho študujú	9,4	10,6	1,2

PODMIENKY NEVYHNUTNÉ PRE ZALOŽENIE RODINY

Respondenti a respondentky vnímajú odkladanie založenia rodiny do vyššieho veku najmä v kontexte nedostupnosti bývania a ekonomickej participácie (mať dostatočne platenú prácu) mladých ľudí. Podobné zistenia priniesla aj otázka zameraná na zistenie podmienky nevyhnutnej pre založenie rodiny: najpočetnejšia kategória opýtaných matiek a otcov (32,5 %) považuje za najdôležitejší predpoklad dostatočný príjem, na druhom mieste sa umiestnila podmienka mať vlastné bývanie – teda nie u rodičov, príbuzných či známych (21,9 %). Násť si prácu, zamestnanie, považuje za nevyhnutnú podmienku 15,6 % respondentiek a respondentov. Význam ostatných predpokladov je skôr marginálny: oboje vlastniť byt/dom a mať naštrené peniaze dosiahli skóre 7,6 %; ukončenie školy, vzdelávania 7 % a užiť si slobodu a mať pomoc širšej rodiny zhodne 2,8 %.

Hoci bola v rokoch 2014 aj 2023 ako hlavná podmienka identifikovaná mať dostatočný príjem, v priebehu času došlo k oslabeniu podmienky nájsť si prácu, zamestnanie, ktorá sa v predchádzajúcom výskume umiestnila na druhej priečke s podporou 29 % respondentov a respondentiek (pozri graf 2). Vlastné bývanie považovalo v roku 2014 za najdôležitejší predpoklad založenia rodiny 16 % opýtaných.

Graf 2: Odpovede na otázku „Ktorá z nasledujúcich podmienok je podľa Vás úplne nevyhnutná pre to, aby si mladí ľudia založili rodinu?“ (celý súbor, %)

Ani pokiaľ ide o podmienky nevyhnutné pre založenie rodiny, nenachádzame medzi odpoveďami mužov a žien výraznejšie rozdiely (pozri tabuľku 5). S výnimkou vlastného bývania a „užitia si“ dostatku slobody sa rozdiely v odpovediach mužov a žien pohybujú pod úrovňou jedného percentuálneho bodu.

Tabuľka 5: Podmienky nevyhnutné na založenie rodiny – komparácia odpovedí mužov a žien (%)

Príčina	Ženy – podiel (%)	Muži – podiel (%)	Rozdiel
Ukončenie školy, vzdelávania	7,0	7,0	0
Nájsť si prácu, zamestnanie	15,7	15,3	0,4
Mať dostatočný príjem	32,6	32,2	0,4
Mať vlastné bývanie (nie u rodičov, príbuzných, známych)	22,3	21,0	1,3
Vlastniť byt alebo dom	7,9	7,0	0,9
Mať našetrených dosť peňazí	7,4	8,1	0,7
„Užiť si“ dostatok slobody	1,8	5,2	3,4
Mať zabezpečenú pomoc širšej rodiny	2,8	2,6	0,2
Iné	2,4	1,6	0,8
Spolu	100,0	100,0	-

AŠPIRÁCIE RODIČOV V KONTEXTE ROZŠIROVANIA RODINY

Po naplnení podmienok nevyhnutne predchádzajúcich založeniu rodiny prichádza na rad realizácia zamýšľaných reprodukčných plánov. Ďalšie dieťa, resp. deti, plánuje mať celkovo 16,4 % respondentov a respondentiek, vrátane 1,3 % rodičov, ktorí v čase realizácie výskumu čakali dieťa a potom plánovali mať aj ďalšie. Nerozhodnutých bolo 16 % opýtaných. Viac ako dve tretiny rodičov zapojených do výskumu (67,5 %) ¹³ uviedli, že ďalšie deti neplánujú mať, a to najčastejšie z dôvodu, že už majú toľko detí, koľko chceli (47,3 %). 44,1 % limitujú osobné dôvody (napr. vek, zdravotný stav). Výsledky sú podobné ako v roku 2014, kedy ďalšie dieťa neplánovalo mať 63 % respondentov a respondentiek (vrátane 2 % tých, ktorí aktuálne čakali dieťa a ďalšie už nezamýšľali), 16 % ho plánovalo mať ďalšie a 19 % nevedelo, resp. nebolo rozhodnutých. Dvomi najčastejšími odpoveďami na otázku, prečo rodičia neplánujú mať ďalšie deti alebo si v tom nie sú istí, boli rovnako ako v roku 2023 „už mám toľko detí, koľko som chcel/a“ (57 %) a „osobné dôvody“ (39 %).

Tabuľka 6: Odpovede na otázku „Plánujete mať v budúcnosti ešte ďalšie dieťa/deti?“ (celý súbor, %)

Odpoveď	Podiel (%)
Áno	15,1
Práve čakáme dieťa a potom by som chcel/a mať ešte deti	1,3
Práve čakáme dieťa a ďalšie už viac neplánujem	2,4
Nie	65,1
Neviem, nie som si istý/á	16,0
Spolu	100,0

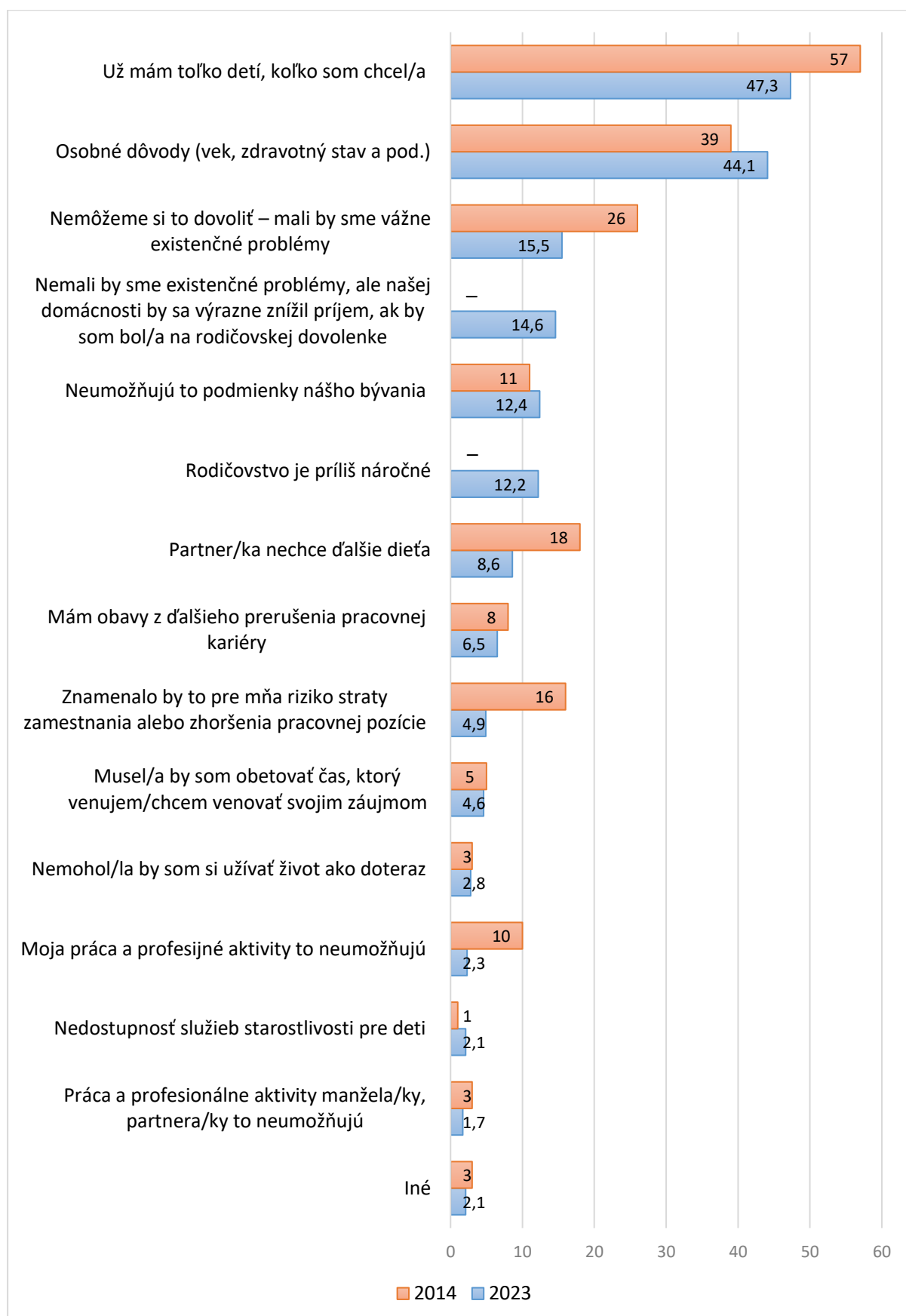
¹³ Z toho 2,4 % aktuálne čakali dieťa a ďalšie už neplánovali.

Dôvody, kvôli ktorým sa rodičia rozhodli už nemať ďalšie deti, sú pomerne diferencované. Hoci ide najčastejšie o osobné rozhodnutie respondenta alebo respondentky, dôležitú rolu zohrávajú aj obavy z existenčných problémov či výrazného zníženia príjmu v prípade odchodu na rodičovskú dovolenku a otázka bývania. Aj keď môžeme najčastejšie príčiny rozhodnutí nájsť v týchto troch oblastiach (osobné dôvody, finančné dôvody, bývanie), pomerne významným faktorom, ktorý vstupuje do rozhodovania o plánovaní ďalších detí je, že rodičia považujú rodičovstvo za „príliš náročné“.

Ako zobrazuje graf nižšie, kvôli ohrozeniu príjmu ďalšie deti neplánuje mať celkovo 30,1 % respondentov a respondentiek, z toho 15,5 % uviedlo, že by mali vážne existenčné problémy a 14,6 % by sa výrazne znížil príjem v dôsledku rodičovskej dovolenky. Ďalších 12,4 % uviedlo, že to neumožňujú podmienky ich bývania a 12,2 % neplánuje mať ďalšie deti, pretože rodičovstvo považujú za príliš náročné. K ďalším dôvodom patrí skutočnosť, že partner/partnerka respondenta alebo respondentky nechce mať ďalšie deti (8,6 %) a obavy z prerušenia pracovnej kariéry (6,5 %). Ostatné faktory sú menej relevantné, označilo ich menej ako 5 % rodičov. Ide napríklad o riziko straty zamestnania alebo zhoršenia pracovnej pozície (4,9 %); neochotu vzdať sa času, ktorý respondenti a respondentky venujú svojim záľubám; stratu možnosti „užívať si život ako doteraz“ (2,8 %); ďalej o povahu práce, resp. profesijných aktivít respondentov a respondentiek alebo ich partnerov/partneriek, ktoré im neumožňujú mať ďalšie dieťa (2,3, resp. 1,7 %) či nedostupnosť služieb starostlivosti o deti (2,1 %).¹⁴

¹⁴ Respondenti a respondentky mali možnosť uviesť najviac tri dôvody.

Graf 3: Dôvody, prečo rodičia maloletých detí neplánujú mať ďalšie dieťa (súbor rodičov, ktorí neplánujú ďalšie dieťa alebo si nie sú istí; %)

Muži aj ženy sa vo všeobecnosti zhodujú na hlavných dôvodoch, prečo už neplánujú mať ďalšie deti. V oboch skupinách je najfrekvencovanejšou príčinou naplnenie reprodukčných plánov nasledované osobnými dôvodmi (napr. vek, zdravotný stav). Rozdiely vo frekvencii výskytu jednotlivých odpovedí matiek a otcov s výnimkou dvoch dôvodov nepresahujú 3,9 percentuálneho bodu (pozri tabuľku 7). Zatiaľ čo ženy častejšie ako muži uviedli, že už majú toľko detí, koľko chceli, muži častejšie ako ženy odpovedali, že ďalšie dieťa nechce ich partnerka.¹⁵ Možným vysvetlením je, že ženy si viac uvedomujú (negatívne) dôsledky rodičovstva, ktoré im narodenie ďalšieho dieťaťa môže potenciálne priniesť a ktoré sa ich týkajú vo väčšej miere než mužov – počnúc duševne i fyzicky náročnou starostlivosťou o novorodenca pretkanou prerušením pracovnej kariéry, znížením príjmu v dôsledku materskej, resp. rodičovskej dovolenky až po zhoršenie pozície na trhu práce (pozri kapitolu 9). Naznačuje to aj skutočnosť, že obavy z ďalšieho prerušenia pracovnej kariéry ako dôvod, prečo nechcú mať ďalšie dieťa, častejšie uviedli ženy (7,4 %) ako muži (4,4 %).

Tabuľka 7: Dôvody, prečo rodičia maloletých detí neplánujú mať ďalšie dieťa – komparácia odpovedí mužov a žien (súbor rodičov, ktorí neplánujú ďalšie dieťa alebo si nie sú istí; %)

Dôvod	Ženy – podiel (%)	Muži – podiel (%)	Rozdiel
Už mám toľko detí, koľko som chcel/a	48,9	43,7	5,2
Osobné dôvody	43,5	45,6	2,1
Moja práca a profesionálne aktivity to neumožňujú	1,5	4,1	2,6
Práca a profesionálne aktivity manžela/ky, partnera/ky to neumožňujú	0,9	3,5	2,9
Musel/a by som obetovať čas, ktorý venujem/chcem venovať svojim záujmom	4,6	4,7	0,1
Nemôžeme si to dovoliť – mali by sme vážne existenčné problémy	15,1	16,4	1,3
Nemali by sme existenčné problémy, ale našej domácnosti by sa výrazne znížil príjem, ak by som bol/a na rodičovskej dovolenke	15,2	13,2	2,0
Znamenalo by to pre mňa riziko straty zamestnania alebo zhoršenia pracovnej pozície	4,6	5,7	1,1
Nemohol/la by som si užívať život ako doteraz	3,0	2,5	0,5
Neumožňujú to podmienky nášho bývania	11,2	15,1	3,9
Nedostupnosť služieb starostlivosti pre deti	1,8	2,8	1,0
Mám obavy z ďalšieho prerušenia pracovnej kariéry	7,4	4,4	3,0
Partner/ka nechce ďalšie dieťa	6,7	12,9	6,2
Rodičovstvo je príliš náročné	12,1	12,3	0,2
Iné	2,3	1,6	0,7

¹⁵ Zároveň však podiel mužov, ktorí sú pevne rozhodnutí, že ďalšie deti už mať nechcú, prevyšuje podiel pevne rozhodnutých žien o necelých 11 percentuálnych bodov (pozri tabuľku 10).

Finančné dôvody uvádzajú častejšie mladí rodičia vo veku do 34 rokov, pričom s narastajúcim vekom respondentiek a respondentov sa zastúpenie týchto odpovedí znižuje. Pre ilustráciu, odpoveď „*Nemali by sme existenčné problémy, ale našej domácnosti by sa výrazne znížil príjem, ak by som bol/a na rodičovskej dovolenke*“ uviedla pätina rodičov (20,3 %) vo veku 25 – 34 rokov, ale len 6,5 % rodičov vo veku 45 – 54 rokov. Odpoveď „*Nemôžeme si to dovoliť – mali by sme vážne existenčné problémy*“ označilo 20,8 % rodičov vo veku 25 – 34 rokov, no iba 11,9 % vo veku 45 – 54 rokov. S vyšším vekom začínajú ako hlavný dôvod stále viac figurovať osobné dôvody (vek, zdravotný stav a pod.), mladších rodičov častejšie ako starších limitujú podmienky bývania. Uviedli sme, že celkovo sa 12,2 % všetkých respondentiek a respondentov vyjadrilo, že jedným z hlavných dôvodov, prečo neplánujú mať ďalšie deti je, že rodičovstvo považujú za príliš náročné. Ako ukazuje nasledujúca tabuľka, rodičovstvo predstavuje v tomto ohľade výzvu najmä pre mladých rodičov.

Tabuľka 8: Dôvody, prečo rodičia maloletých detí neplánujú mať ďalšie deti – komparácia odpovedí vybraných vekových kategórií¹⁶ (%)

Dôvod	Veková kategória podiel (%)		
	25 – 34	35 – 44	45 – 54
Už mám toľko detí, koľko som chcel/a	62,9	44,6	41,7
Osobné dôvody (môj alebo partnerov/kin vek, zdravotný stav a pod.)	20,3	32,6	80,9
Moja práca a profesionálne aktivity to neumožňujú	4,5	2,0	1,1
Práca a profesionálne aktivity manžela/ky, partnera/ky to neumožňujú	1,5	1,8	1,1
Musel/a by som obetovať čas, ktorý venujem/chcem venovať svojim záujmom	7,4	5,6	1,1
Nemôžeme si to dovoliť – mali by sme vážne existenčné problémy	20,8	15,9	11,9
Nemali by sme existenčné problémy, ale našej domácnosti by sa výrazne znížil príjem, ak by som bol/a na rodičovskej dovolenke	20,3	17,0	6,5
Znamenalo by to pre mňa riziko straty zamestnania alebo zhoršenia pracovnej pozície	6,4	5,1	3,2
Nemohol/la by som si užívať život ako doteraz	3,0	3,6	1,4
Neumožňujú to podmienky nášho bývania	17,3	13,8	6,1
Nedostupnosť služieb starostlivosti pre deti	1,5	2,5	1,4
Mám obavy z ďalšieho prerušenia pracovnej kariéry	7,4	8,0	2,9
Partner/ka nechce ďalšie dieťa	7,4	10,3	6,1
Rodičovstvo je príliš náročné	18,3	12,9	6,5
Iné	3,5	1,6	2,2

¹⁶ Do analýzy boli zahrnuté tri najpočetnejšie vekové kategórie, ktoré celkovo reprezentujú 97,1 % výskumného súboru.

Väčšina respondentov a respondentiek (38,3 %) je pevne rozhodnutých, že ďalšie deti už mať nechce. Tých, pre ktorých by bolo mať ďalšie dieťa reálnou možnosťou, by motivovali najmä financie – ak by mali vyšší príjem (29, 4 %) alebo ak by štát viac finančne podporoval rodiny s deťmi (27,7 %). Aj v tejto súvislosti sa do popredia dostáva otázka bývania: 13,4 % rodičov uviedlo, že by ich k ďalším deťom motivovalo, ak by mali väčší byt alebo dom; takmer 7 % by motivovalo, ak by nehnuteľnosť na bývanie vlastnili a viac ako 6 % by k ďalšiemu dieťaťu povzbudilo vlastné, samostatné bývanie – nie u rodičov, príbuzných alebo známych. Tabuľka 9 ukazuje, že každý zo zvyšných faktorov (rodinné zázemie, voľný čas, politická situácia a pod.) získal skóre v rozpätí 8,7 – 4,1 %.

Tabuľka 9: Odpovede na otázku „Čo by Vás najviac motivovalo k tomu, aby ste mali ďalšie dieťa/deti?“ (súbor rodičov, ktorí neplánujú ďalšie dieťa alebo si nie sú istí; %)

Odpoveď	Podiel (%)
Nič (som pevne rozhodnutý/á, že nechcem mať ďalšie deti)	38,3
Ak by som mal/a vyšší príjem	29,4
Ak by štát viac finančne podporoval rodiny s deťmi	27,7
Ak by som mal väčší byt/dom	13,4
Ak by som mal/a lepšie rodinné zázemie	8,7
Ak by som mal/a viac voľného času	7,6
Ak by som vlastnil/a byt alebo dom	6,9
Ak by sa zmenila politická situácia	6,8
Ak by to umožňovalo moje zamestnanie	6,5
Ak by som mal/a vlastné bývanie (nie u rodičov, príbuzných, známych)	6,2
Ak by mali deti v jasliach/škôlke	4,1

Podiel mužov, ktorí sú pevne rozhodnutí nemať ďalšie dieťa, prevyšuje podiel pevne rozhodnutých žien takmer o 11 percentuálnych bodov. Mužov aj ženy by k ďalšiemu dieťaťu motivovali najmä vyšší príjem, väčšia finančná podpora rodín zo strany štátu a väčšie bývanie. V porovnaní s respondentmi, respondentky menej často uviedli, že by ich k ďalšiemu dieťaťu motivovalo, keby mali vyšší príjem (o 8,8 p. b.) alebo ak by mali viac voľného času (o 7,2 p. b.).

Tabuľka 10: Komparácia odpovedí mužov a žien na otázku „Čo by Vás najviac motivovalo k tomu, aby ste mali ďalšie dieťa/deti?“ (súbor rodičov, ktorí neplánujú ďalšie dieťa alebo si nie sú istí; %)

Odpoveď	Ženy – podiel (%)	Muži – podiel (%)	Rozdiel
Ak by som mal/a vyšší príjem	26,7	35,5	8,8
Ak by to umožňovalo moje zamestnanie	6,1	7,5	1,4
Ak by som mal/a vlastné bývanie (nie u rodičov, príbuzných, známych)	6,2	6,3	0,1
Ak by som vlastnil/a byt alebo dom	5,7	9,7	4,0
Ak by som mal/a väčší dom/byt	12,3	16,0	3,7
Ak by som mal/a viac voľného času	5,4	12,6	7,2
Ak by štát finančne viac podporoval rodiny s deťmi	26,6	30,2	3,6
Ak by mali deti garantované miesto v jasliach/škôlke	3,9	4,4	0,5
Ak by sa zmenila politická situácia	5,5	9,7	1,2
Ak by som mala lepšie rodinné zázemie	10,1	5,3	4,8
Nič – som pevne rozhodnutý/á, že ďalšie dieťa mať nechcem	41,6	30,8	10,8

Intervencie na podporu pôrodnosti by mali smerovať najmä k mladým rodičom: zatiaľ čo len menej ako štvrtina (24,3 %) respondentov a respondentiek vo veku do 34 rokov je pevne presvedčených o tom, že ďalšie dieťa mať nechcú, podiel rovnako rozhodnutých rodičov vo vekovej kategórii 35 – 44 narastá takmer k 40 %. Mladých rodičov by mať ďalšie dieťa najviac motivovala väčšia finančná podpora rodín s deťmi zo strany štátu (40,6 %) a vyšší príjem (39,6 %). Väčšie bývanie je v tomto smere dôležité pre 17,8 % rodičov.

Tabuľka 11: Komparácia odpovedí vybraných vekových kategórií na otázku „Čo by Vás najviac motivovalo k tomu, aby ste mali ďalšie dieťa/deti?“¹⁷ (súbor rodičov, ktorí neplánujú ďalšie dieťa alebo si nie sú istí; %)

Odpoveď	Veková kategória podiel (%)		
	35 – 44	35 – 44	35 – 44
Ak by som mal/a vyšší príjem	39,6	31,0	19,4
Ak by to umožňovalo moje zamestnanie	8,9	7,1	4,3
Ak by som mal/a vlastné bývanie (nie u rodičov, príbuzných, známych)	10,9	5,6	3,6
Ak by som vlastnil/a byt alebo dom	10,9	6,2	4,7
Ak by som mal/a väčší dom/byt	17,8	13,9	8,6
Ak by som mal/a viac voľného času	7,4	9,4	4,3
Ak by štát finančne viac podporoval rodiny s deťmi	40,6	27,7	18,7
Ak by mali deti garantované miesto v jasliach/škôlke	7,4	3,4	2,9
Ak by sa zmenila politická situácia	6,9	6,5	7,6
Ak by som mala lepšie rodinné zázemie	11,9	8,5	6,8
Nič – som pevne rozhodnutý/á, že ďalšie dieťa mať nechcem	24,3	39,7	45,3

¹⁷ Do analýzy boli zahrnuté tri najpočetnejšie vekové kategórie, ktoré celkovo reprezentujú 97,1 % výskumného súboru.

5. DÔSLEDKY RODIČOVSTVA

Matkami a otcami vnímané negatívne dôsledky rodičovstva môžu pomôcť identifikovať konkrétne potreby rodín s maloletými deťmi. Ako zobrazuje graf 4, najčastejšie uvádzané nepriaznivé dôsledky rodičovstva (narodenia dieťaťa, resp. starostlivosti o dieťa) sa týkajú finančnej situácie domácnosti (58,5 %). Zhoršenie finančnej situácie domácnosti sa umiestnilo na prvom mieste v hodnotení nepriaznivých dôsledkov rodičovstva aj vo výskume o potrebách rodín realizovanom v roku 2014,¹⁸ kedy ho uviedlo takmer 44 % opýtaných.¹⁹ V priebehu deviatich rokov sa tak podiel rodičov, ktorí zaznamenali zhoršenie finančnej situácie domácnosti v dôsledku narodenia dieťaťa alebo začiatku starostlivosti oň, zvýšil o 14,6 percentuálneho bodu.

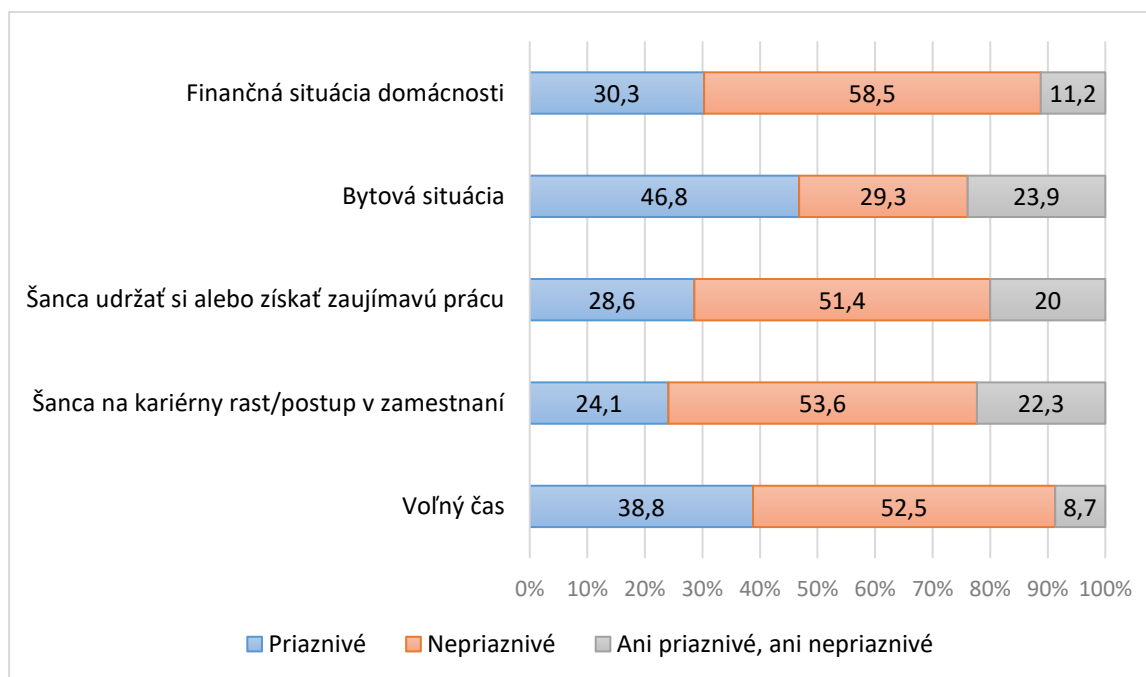
Rodičovstvo však so sebou prináša negatívne dôsledky aj v oblasti pracovného trhu, pokiaľ ide o šancu na kariérny rast/postup v zamestnaní (53,6 %) a šancu udržať si alebo získať zaujímavú prácu (51,4 %). Zníženie šance na kariérny rast súčasne zaznamenal v porovnaní s mužmi viac než dvojnásobný podiel žien (30,9 % vs. 63,8 %) a pokles šance udržať si alebo získať zaujímavú prácu eviduje tretina mužov (33,5 %), no viac ako 59 % žien. Nepriaznivé dôsledky rodičovstva v týchto dvoch oblastiach častejšie reflektovali mladší než starší rodičia. Zatiaľ čo viac ako 59 % respondentov a respondentiek vo veku 25 – 34 rokov uviedlo, že im narodenie dieťaťa, resp. starostlivosť oň znížili šance nájsť si alebo udržať zaujímavú prácu, rovnakú odpoveď uviedlo menej ako 45 % rodičov vo veku 45 – 54 rokov. Podobne, viac než 61 % rodičov vo veku 25 – 34 rokov deklarovalo nepriaznivé dôsledky v oblasti možnosti kariérneho rastu v porovnaní s necelými 50 % rodičov vo veku 45 – 54 rokov. V prípade zvyšných oblastí výraznejšie rozdiely medzi odpoveďami mužov a žien ani medzi jednotlivými vekovými kategóriami neboli zaznamenané.

Nadpolovičná väčšina všetkých respondentov a respondentiek vyjadrila zhoršenie situácie v oblasti voľného času (52,5 %). Oblasťou, v ktorej matky a otcovia zaznamenali nepriaznivé dôsledky rodičovstva najmenej často (29,3 %), je bytová situácia domácností.

¹⁸ GERBERY, D., FILADELFIOVÁ, J. Potreby rodín s maloletými deťmi. Výsledky empirického prieskumu. Bratislava: IVPR, 2014.

¹⁹ Išlo o „finančnú a materiálnu situáciu, hospodárenie domácnosti.“

Graf 4: Odpovede na otázku „Aké dôsledky malo narodenie dieťaťa/detí, resp. začiatok starostlivosti o dieťa/deti na nasledujúce oblasti Vášho života?“ (celý súbor, %)²⁰

²⁰ Graf uvádza súčet odpovedí „rozhodne priaznivé“ + „priaznivé“ (priaznivé dôsledky) a odpovedí „rozhodne nepriaznivé“ + „nepriaznivé“ (nepriaznivé dôsledky), bez odpovedí „neviem“.

6. STAROSTLIVOSŤ O DETI

To, akým spôsobom sa matky a otcovia rozhodnú zabezpečovať starostlivosť o svoje deti, ovplyvňujú okrem externých faktorov, ako napríklad finančná či miestna dostupnosť jasí a materských škôl alebo dĺžka materskej a rodičovskej dovolenky, aj osobné preferencie. Do procesu rozhodovania vstupujú tiež kultúrne a spoločenské normy, zaužívané vzorce správania, ktoré determinujú správanie rodičov. Slovensko patrí ku krajinám s nízkou mierou zapojenia detí do inštitucionálnej ranej starostlivosti.²¹

PREDSTAVY O IDEÁLNEJ FORME STAROSTLIVOSTI O MALÉ DETI

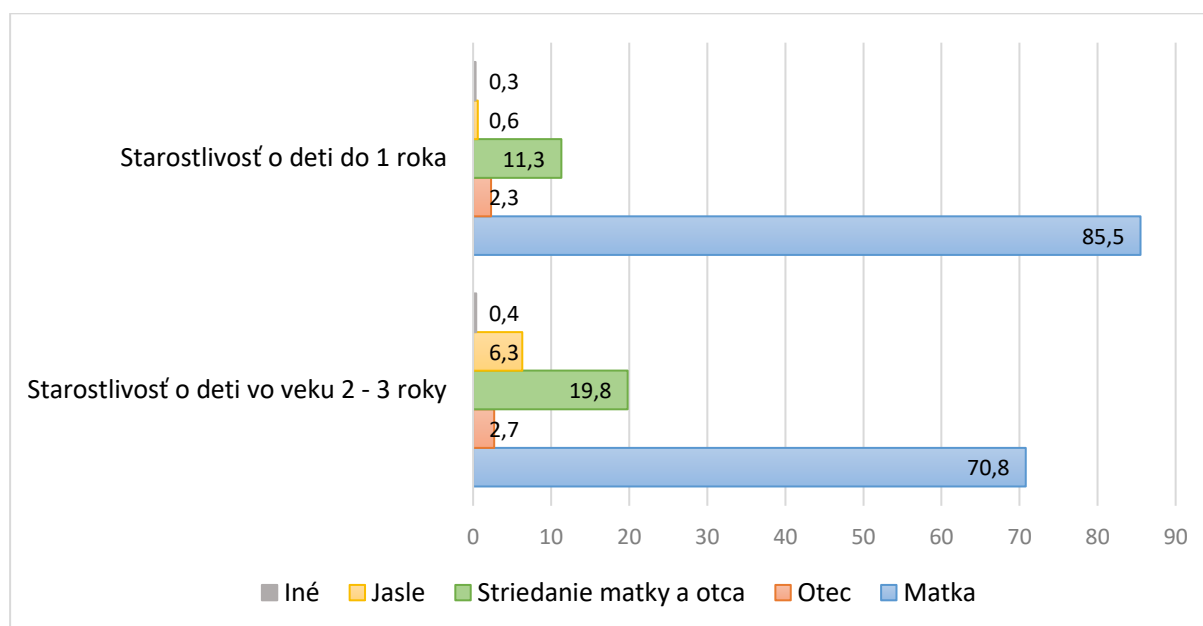
V kontexte potrieb rodín s malými deťmi boli vo výskume zisťované preferované formy starostlivosti o deti, pričom je tieto zistenia možné porovnať s výsledkami výskumu z roku 2014. Gerbery s Filadelfiovou v tejto súvislosti upozorňujú, že bola zisťovaná ideálna predstava týkajúca sa zabezpečenia starostlivosti o vlastné dieťa alebo deti, a preto „nejde o identifikáciu všeobecných normatívnych očakávaní ohľadom toho, ako by to malo vyzeráť v celej spoločnosti, ale o preferované riešenie, ktoré by bolo uplatniteľné vo vlastnej situácii.“²²

Predstavy o ideálnom spôsobe zabezpečenia starostlivosti o deti variujú v závislosti od veku dieťaťa. Z výsledkov realizovaného výskumu jednoznačne vyplýva, že respondenti a respondentky považujú za ideálny spôsob starostlivosti o deti do 1 roka starostlivosť matky na materskej, resp. rodičovskej dovolenke alebo v domácnosti (85,5 %) a naopak, starostlivosť o najmenšie deti v jasliach považuje za optimálne riešenie len 0,6 % opýtaných. V prípade starších detí, vo veku 2 – 3 roky, však dochádza k posunu. Hoci väčšina rodičov za ideálny spôsob starostlivosti o ne považuje aj naďalej starostlivosť matky, podiel respondentov a respondentiek, ktorí/é preferujú jasle, sa zvýšil na 6,3 %. Jasle zároveň považuje za *druhý* najlepší spôsob starostlivosti o deti vo veku 2 – 3 roky 11 % rodičov.

²¹ HALL, R. a kol. Analýza zistení o stave školstva: to dá rozum. Bratislava: MESA10, 2019.

²² GERBERY, D., FILADELFIOVÁ, J. Potreby rodín s maloletými deťmi. Výsledky empirického prieskumu. Bratislava: IVPR, 2014, s. 24.

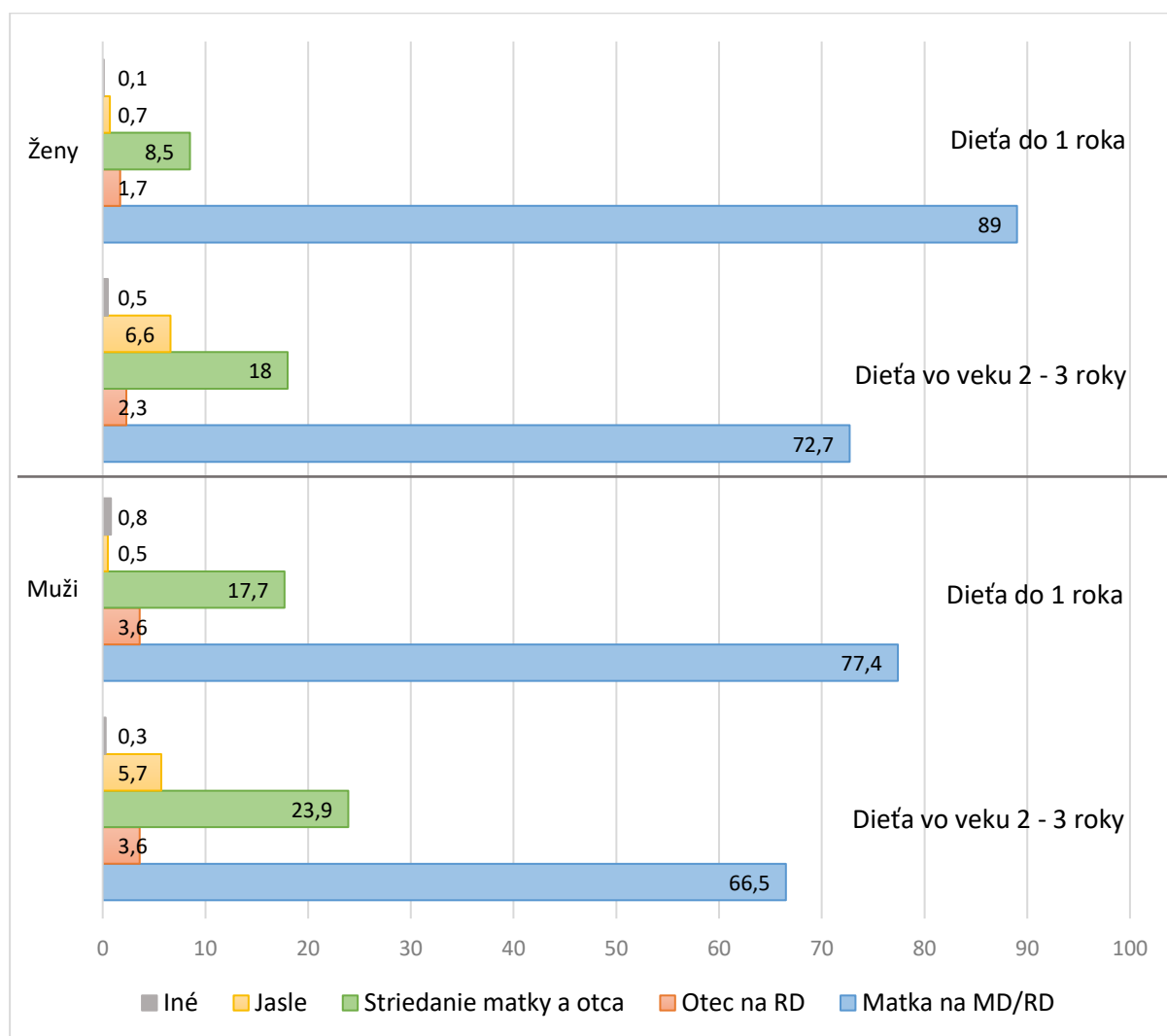
Graf 5: Predstavy rodičov o ideálnom spôsobe starostlivosti o deti vo vybraných vekových kategóriách (celý súbor, %)

Aj keď sa podiel rodičov, ktorí za ideálny spôsob považujú starostlivosť otca na rodičovskej dovolenke, resp. v domácnosti medzi porovnávanými vekovými kategóriami detí výraznejšie nelíši (2,3 % vs. 2,7 %), v prípade starších detí vo veku 2 – 3 roky pozorujeme nárast podielu respondentov a respondentiek, ktorí/é za ideálne považujú striedanie otca a matky dieťaťa na rodičovskej dovolenke z 11,3 % na takmer 20 %. Za *druhý* najlepší spôsob starostlivosti o 2 – 3-ročné deti pritom považuje striedanie matky a otca na rodičovskej dovolenke až 30,3 % opýtaných. Aj z tohto dôvodu je dôležité vytvárať podmienky, ktoré by mužom umožňovali väčšie zapojenie sa do starostlivosti o malé deti.

Skutočnosť, že muži majú záujem o väčšie zapojenie do starostlivosti o deti, indikuje aj porovnanie odpovedí respondentov – otcov a respondentiek – matiek: podiel mužov, ktorí za najlepší spôsob starostlivosti o deti do 1 roka považujú starostlivosť matky na materskej alebo rodičovskej dovolenke, resp. v domácnosti, je v porovnaní so ženami o 11,6 percentuálneho bodu nižší. Zároveň viac mužov ako žien uviedlo, že za najlepší spôsob považujú starostlivosť zo strany otca (3,6 % vs. 1,7 %), alebo ak sa na rodičovskej dovolenke vystriedajú obaja rodičia (17,7 % vs. 8,5 %).

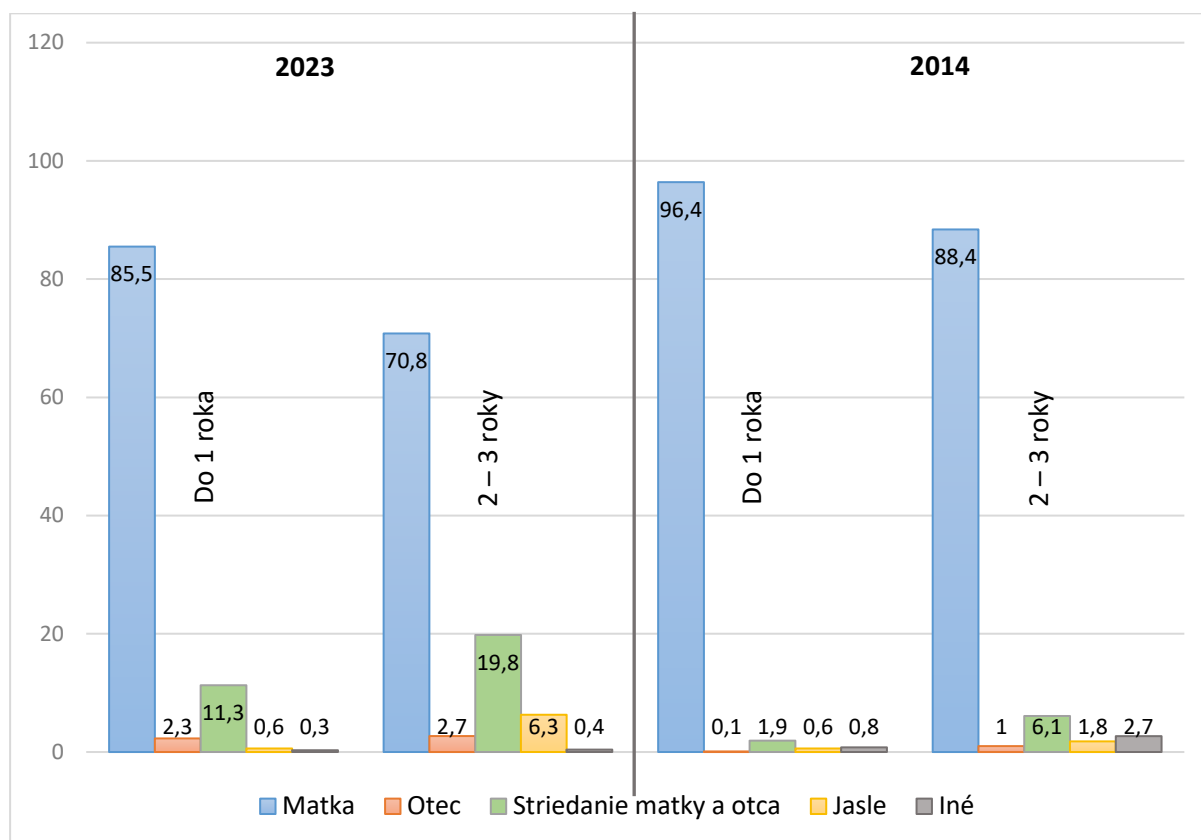
Graf 6: Predstavy rodičov o ideálnom spôsobe starostlivosti o deti vo veku do 1 roka – komparácia odpovedí mužov a žien (celý súbor, %)

Porovnanie výsledkov výskumov z rokov 2014 a 2023 naznačuje, že v priebehu necelých dekád došlo na Slovensku k posunu vo vnímaní ideálnej formy starostlivosti o najmenšie deti, vo veku do 1 roka,²³ kedy sa podiel rodičov považujúcich za ideálnu starostlivosť matky znížil o takmer 11 percentuálnych bodov z viac než 96,4 % na 85,5 % a zároveň sa podiel tých, ktorí za ideálne považujú striedanie matky a otca na materskej, resp. rodičovskej dovolenke, zvýšil o viac ako 9 percentuálnych bodov z 1,9 % na 11,3 % (pozri graf 7). Zatiaľ čo v roku 2014 len 0,1 % respondentov a respondentiek považovalo starostlivosť zo strany otca za ideálnu v prípade detí do jedného roka, v roku 2023 išlo o 2,3 %.

²³ Vo výskume z roku 2014 bol vek dieťaťa vymedzený ako „pol roka až 1 rok“, v roku 2023 „do 1 roka“.

Graf 7: Vývoj predstáv rodičov o ideálnom spôsobe starostlivosti o deti vo veku do 1 roka a vo veku 2 – 3 roky (celý súbor, %)

REÁLNE VOĽBY STAROSTLIVOSTI

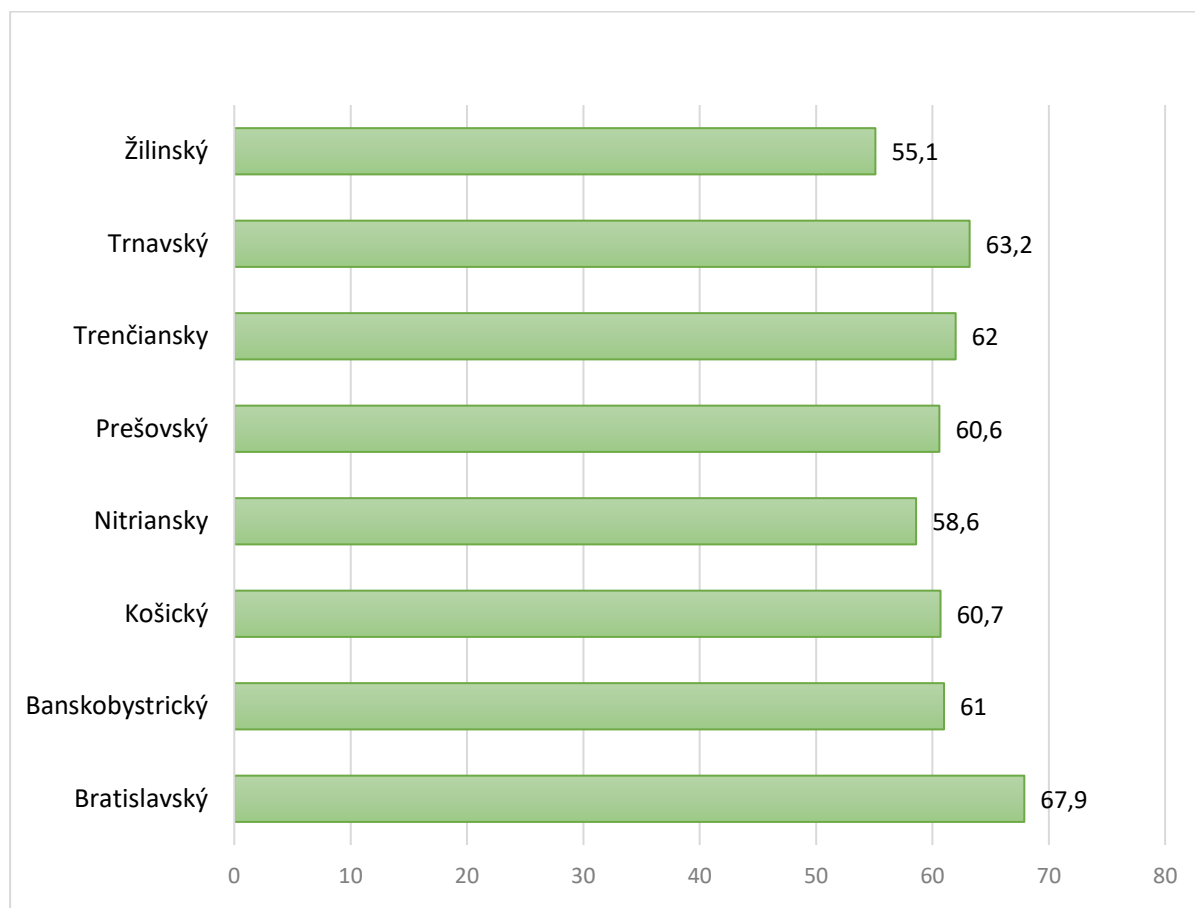
Predstavy rodičov o ideálnom spôsobe zabezpečenia starostlivosti o deti možno porovnať s ich reálnym správaním, ktoré je výsledkom zohľadnenia existujúcich obmedzení, porovnania nákladov a prínosov, predchádzajúcich skúseností a podobne.²⁴ V roku 2023 uviedlo 12,1 % rodičov, že na zabezpečenie starostlivosti o svoje deti využíva alebo využívali jasle. V roku 2014 uviedlo rovnakú odpoveď 13,6 % rodičov maloletých detí, pričom ďalších 18,8 % sa vyjadrilo, že jasle nevyužívajú/nevyužívali, hoci to potrebovali alebo chceli.²⁵ Aby bolo možné identifikovať konkrétne potreby rodín v oblasti starostlivosti o deti, zisťovali sme, prečo deti zvyšných respondentov a respondentiek do jaslí nechodili. Hlavným dôvodom, prečo rodičia nevyužívajú, resp. nevyužívali jasle je, že o to nemali záujem (61,1 %). Podiel matiek a otcov, ktorých deti z tohto dôvodu nechodili do jaslí, sa v rámci jednotlivých krajov pohybuje od 55,1 % v Žilinskom po 67,9 % v Bratislavskom kraji. Pri interpretácii výsledkov na základe

²⁴ GERBERY, D., FILADELFIOVÁ, J. Potreby rodín s maloletými deťmi. Výsledky empirického prieskumu. Bratislava: IVPR, 2014.

²⁵ Pozri GERBERY, FILADELFIOVÁ, Potreby rodín s maloletými deťmi, s. 26.

regionálneho rozdelenia je však potrebné brať do úvahy relatívne nízke početnosti respondentov a respondentiek v niektorých kategóriách (krajoch).²⁶

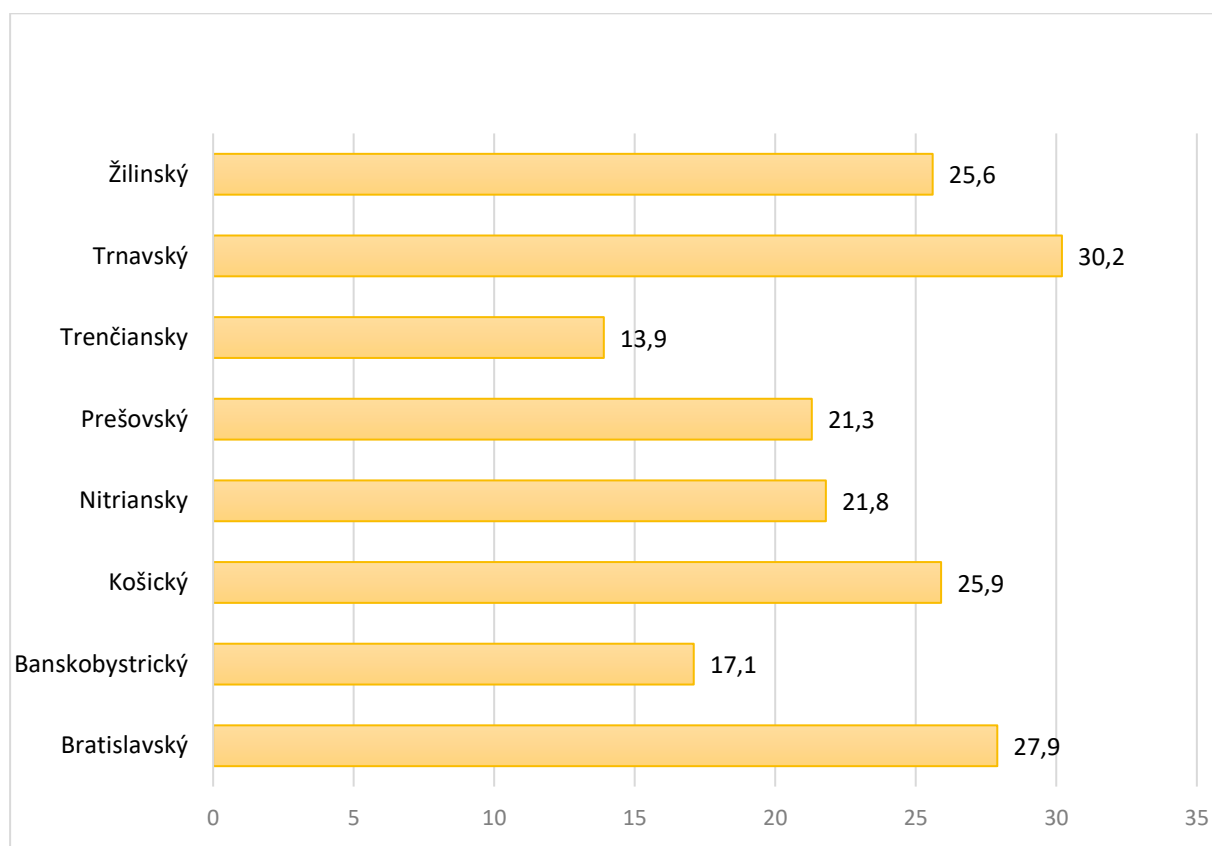
Graf 8: Podiel rodičov, ktorí nemajú/nemali záujem o využitie jasí podľa krajov (súbor rodičov, ktorých deti nechodili/nechodia do jasí; %)

Príliš vysoká cena je druhým najčastejším dôvodom (23,3 %), prečo deti respondentov a respondentiek nechodia, resp. nechodili do jasí. Pozorujeme pritom výraznejšie rozdiely medzi jednotlivými regiónmi: vysoká cena jasí predstavovala prekážku pre takmer 14 % rodičov z Trenčianskeho a 17,1 % z Banskobystrického kraja, ale až pre takmer 28 % rodičov z Bratislavského a viac ako 30 % Trnavského kraja. 30,6 % respondentov a respondentiek, ktorí/é jasle nevyužili kvôli vysokej cene, zároveň uviedlo, že si nemohli dovoliť ani štátne jasle.

²⁶ Počet respondentov/respondentiek, ktorých deti nechodili do jasí, sa pohybuje od 106 v Trnavskom kraji, až po 188 v Prešovskom.

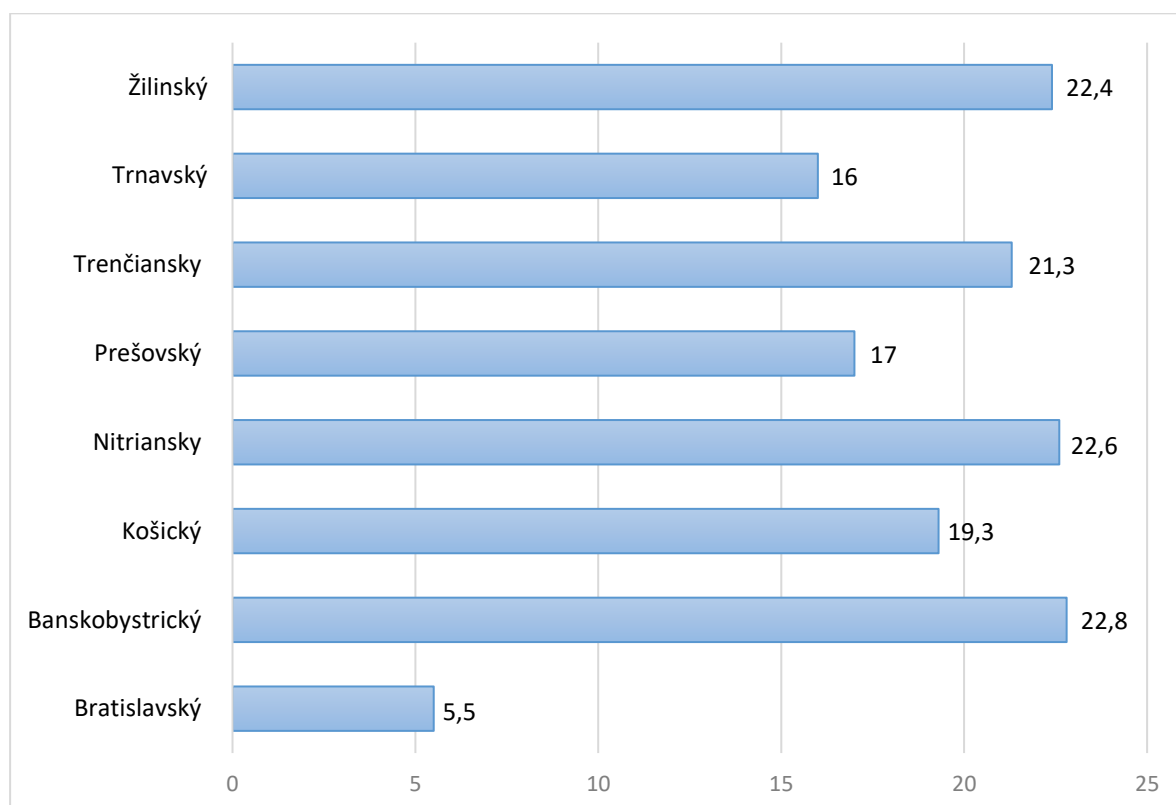
Graf 9: Podiel rodičov, ktorí nevyužívajú/nevyužili jasle kvôli vysokej cene podľa krajov
(súbor rodičov, ktorých deti nechodili/nechodia do jaslí; %)

Takmer 18 % z celkového počtu respondentov a respondentiek, ktorých deti nechodia alebo v minulosti nechodili do jaslí, uviedlo ako príčinu nevyhovujúcu lokalitu zariadenia.²⁷ Výsledky poukazujú na regionálne rozdiely v ich dostupnosti: zatiaľ čo len 5,5 % rodičov z Bratislavského kraja sa vyjadrilo, že ich dieťa nechodí alebo nechodilo do jaslí, pretože sú v nevyhovujúcej lokalite, podiel rodičov, ktorých dieťa nenavštevuje/nenavštevovalo jasle z dôvodu nevyhovujúcej lokality, resp. z dôvodu ich lokálnej nedostupnosti, je v ostatných krajoch podstatne vyšší a variuje od 16 % v Trnavskom kraji po viac ako 22 % v Žilinskom, Nitrianskom a Banskobystrickom kraji.

²⁷ „Jasle boli/sú v nevyhovujúcej lokalite (napr. ďaleko od bydliska).“

Graf 10: Podiel rodičov, ktorí nevyužívajú/nevyužili jasle kvôli nevyhovujúcej lokalite podľa krajov (súbor rodičov, ktorých deti nechodili/nechodia do jaslí; %)

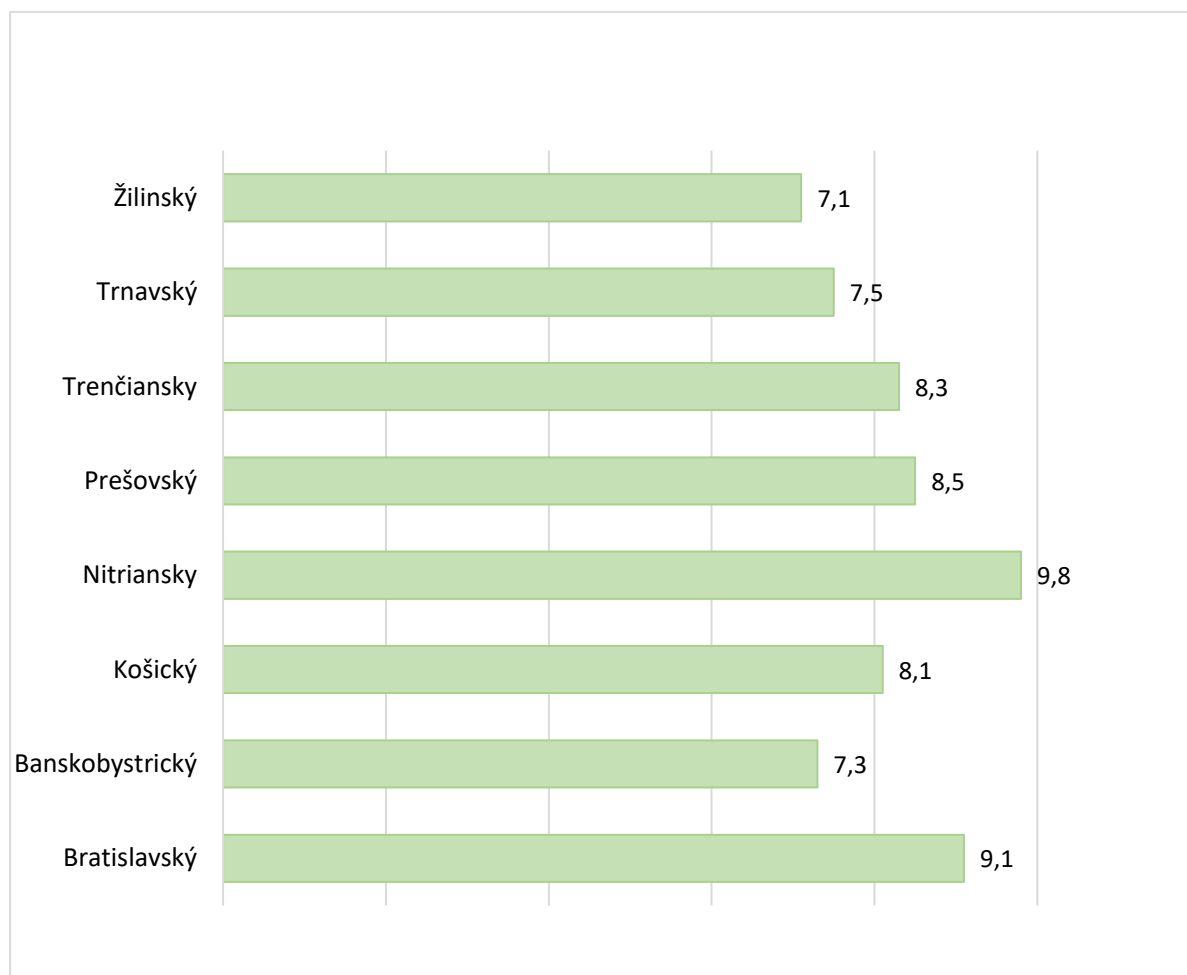
Z uvedeného je zrejmé, že jednou z oblastí, v ktorej sa zreteľne prejavujú regionálne disparity, je lokálna dostupnosť jaslí, ktorá je – ako naznačujú výsledky realizovaného výskumu – najlepšia v Bratislavskom kraji, za ktorým ostatné výrazne zaostávajú. V tejto súvislosti by však bolo vhodné vypracovať podrobnejšiu analýzu dostupnosti jaslí a ich kapacít na Slovensku na úrovni okresov alebo obcí so zohľadnením demografickej štruktúry obyvateľstva.

Nedostatočnú kapacitu zariadenia uviedlo ako dôvod nevyužitia jaslí celkovo 8,3 % respondentov a respondentiek.²⁸ Táto informácia však automaticky neznamená, že na Slovensku majú jasle vo všeobecnosti dostatok voľných miest a že by zvýšili rodičia na problém s kapacitou nenarazili v prípade, ak by sa usilovali o umiestnenie dieťa do zariadenia. Najmä v kontexte lokálnej a cenovej nedostupnosti jaslí v jednotlivých regiónoch je potrebné zohľadniť, že medzi opýtanými rodičmi môžu byť aj takí, ktorí o kapacite nemajú informácie, pretože v blízkosti ich bydliska žiadne jasle nie sú, alebo z dôvodu, že poplatky v jasliach sú pre nich príliš vysoké, a preto sa dieťa do jaslí ani neusilovali umiestniť.

²⁸ Spomedzi respondentov a respondentiek, ktorých deti nechodili/nechodia do jaslí.

Ako zobrazuje graf 11, podiely respondentov a respondentiek, ktorých deti nechodili alebo nechodia do jaslí, pretože tam pre ne nebolo miesto, dosahujú v jednotlivých krajoch hodnoty od 7,1 % (Žilinský kraj) po 9,8 % (Nitriansky kraj).

Graf 11: Podiel rodičov, ktorých deti nechodili do jaslí kvôli nedostatočnej kapacite zariadenia podľa krajov (súbor rodičov, ktorých deti nechodili/nechodia do jaslí; %)

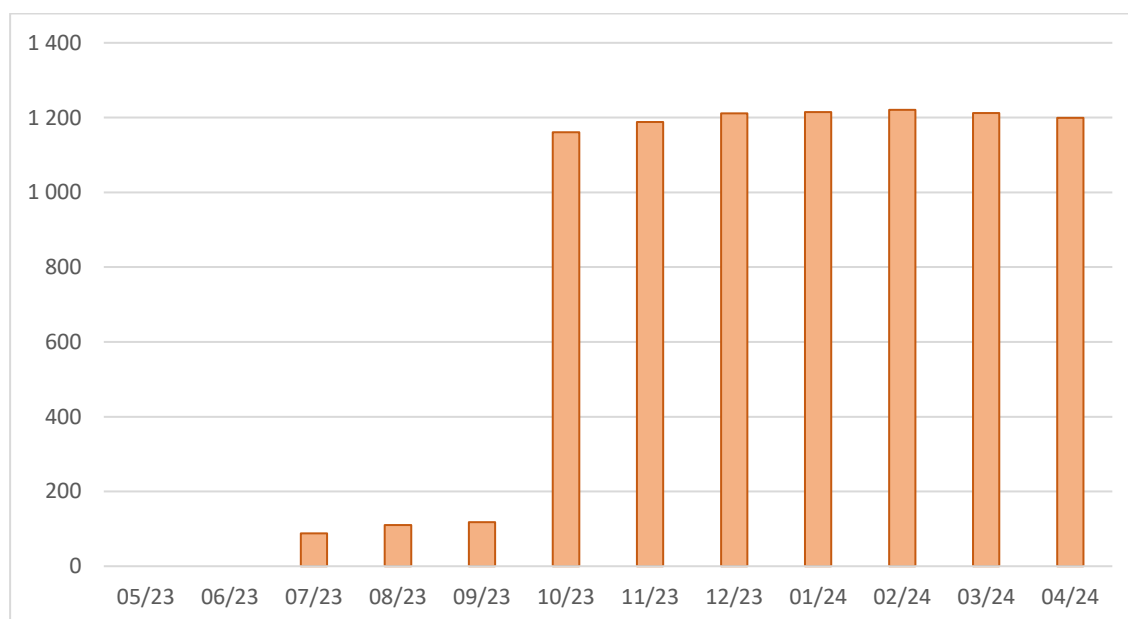

Aj výsledky doplnujúceho modulu výskumu, v ktorom bola vzorka tvorená samoživiteľkami a samoživiteľmi (pozri kapitolu 16), poukazujú na to, že druhým najčastejším dôvodom nevyužitia jaslí, ktorému predchádza nezáujem zo strany rodiča, je príliš vysoká cena. Rovnako treťou a štvrtou najčastejšie identifikovanou príčinou sú nevyhovujúca lokalita a nedostatočná kapacita jaslí. Vo výskume o potrebách rodín z roku 2014 príčiny nevyužitia jaslí zisťované neboli.

Deti väčšiny rodičov, až 73,3 % z celkového počtu respondentov a respondentiek, chodia, resp. chodili do materskej školy. Rodičia vo väčšine prípadov nemali problém s prijatím dieťaťa do vybranej škôlky – 77,6 % opýtaných uviedlo, že ich najmladšie dieťa prijali do nimi preferovanej štátnej škôlky. Spolu 10,3 % rodičov uviedlo, že ich dieťa nebolo prijaté do nimi zvolenej škôlky, no bolo prijaté do inej štátnej škôlky (6,3 %), resp. do škôlky mimo spádovú oblasť (4,5 %). 2,8 % rodičov sa ocitlo v situácii, že ich najmladšie dieťa neprijali do žiadnej štátnej škôlky a 8,8 % rodičov o prijatie dieťaťa do štátnej škôlky vôbec nežiadalo.

V máji 2023 nadobudla účinnosť novela zákona č. 181/2023 Z. z., podľa ktorého majú na Slovensku rodičia detí vo veku od 3 do 6 rokov nárok na predĺžené poskytovanie rodičovského príspevku v prípade, ak ich dieťa nebolo prijaté do spádovej materskej školy z kapacitných dôvodov s cieľom kompenzovať rodičom, resp. zákonným zástupcom detí náklady súvisiace s tým, že dieťa nemohlo byť umiestnené do materskej školy. Nárok vzniká na dieťa od troch rokov, ktoré tri roky veku dovŕšilo najneskôr do 31. augusta v kalendárnom roku, v ktorom rodič podal žiadosť o prijatie do materskej školy.²⁹ Ako zobrazuje graf nižšie, od októbra 2023 poberalo každý mesiac predĺžený rodičovský príspevok viac ako 1 000 rodičov, v decembri 2023 prvý raz presiahol mesačný počet poberateľov 1 200 osôb.

Graf 12: Vývoj počtu vyplatených predĺžených rodičovských príspevkov

Zdroj dát: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Poznámka: Príspevok je vyplácaný spätne, t. j. počet vyplatených príspevkov v apríli 2024 sa vzťahuje k nároku, ktorý rodičom vznikol v marci 2024 a pod.

²⁹ Informácie o predĺženom poskytovaní rodičovského príspevku sú dostupné na webovej stránke Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny: https://www.upsvr.gov.sk/vzory-ziadosti-v-slovenskom-jazyku-a-inych-jazykoch/vzory-ziadosti-pre-oblast-socialnych-veci-a-rodiny/rodicovsky-prispevok-aj-pre-rodicov-deti-ktore-neprijali-v-spadovych-materskych-skolach.html?page_id=1272586

Údaje o počte poberateľov predĺženého rodičovského príspevku poukazujú na najväčší problém s kapacitou štátnych materských škôl v Bratislavskom kraji, v ktorom dosiahol v období od októbra 2023 do apríla 2024 priemerný mesačný počet poberateľov príspevku 517 osôb. V Prešovskom kraji išlo o 146 osôb, v Žilinskom 145, v Trnavskom 127 a v Košickom o 83 osôb. V Banskobystrickom kraji bol v danom období príspevok vyplatený mesačne v priemere 69 rodičom, resp. zákonným zástupcom dieťaťa, v Nitrianskom 64 a Trenčianskom len 49.

Tabuľka 12: Mesačný počet vyplatených predĺžených rodičovských príspevkov podľa krajov

Mesiac	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
05/23	0	0	0	0	0	0	0	0
06/23	0	0	0	0	0	0	0	0
07/23	59	19	3	0	5	2	0	0
08/23	74	25	3	0	5	2	1	0
09/23	79	27	3	0	5	2	2	0
10/23	491	128	48	62	145	69	143	75
11/23	509	127	49	63	143	69	150	78
12/23	522	127	50	65	147	69	149	82
01/24	526	127	50	65	148	69	147	83
02/24	524	130	50	65	149	70	147	86
03/24	525	126	48	65	146	70	145	87
04/24	525	124	48	65	139	70	141	87

Zdroj dát: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Vo výskume potrieb rodín bolo zisťované aj to, aké iné formy zabezpečenia starostlivosti o deti respondenti a respondentky využívajú, resp. využívali v minulosti. Takmer polovica opýtaných rodičov (49,1 %) uviedla, že im pomáhajú alebo pomáhali príbuzní a necelých 5 % má skúsenosť s plateným opatrovaním (*babysittingom*). Deti viac ako polovice opýtaných (53,4 %) spomedzi respondentov a respondentiek – rodičov školákov a školáčok chodia alebo chodili do družiny (školského klubu). Okrem toho deti viac ako pätiny všetkých respondentov a respondentiek navštevovali alebo navštevujú voľnočasové záujmové krúžky (21,7 %).

7. POTREBY RODÍN VO VZŤAHU K NÁSTROJOM RODINNEJ POLITIKY

Podľa Gerberyho sa rodinné politiky vo vyspelých krajinách sveta v dôsledku odlišného rámcovania vyznačujú vysokou mierou variability. Ide napríklad o odlišné princípy a zameranie, rôznu mieru (de)centralizácie a diferencované postavenie relevantných aktérov. Ako uvádza autor, vplyv všeobecnejších sociálnopolitických nastavení na rodinnú politiku je podmienený aj skutočnosťou, že z historického hľadiska je rodinná politika novodobým fenoménom, ktorý sa k pôvodným funkciám sociálnej politiky pripojil až neskôr.³⁰ Súčasťou komplexnej rodinnej politiky sú daňové opatrenia a poskytovanie príspevkov pre rodiny, opatrenia orientované na podporu rovnosti žien a mužov na pracovisku či služby starostlivosti o deti a závislé osoby. Hoci jednotlivé štáty kladú dôraz na rozdielne aspekty, rodinné politiky existujú v celej Európskej únii. Bez ohľadu na ich odlišný obsah majú spoločný cieľ, ktorým je podpora rodín.³¹

RODIČOVSKÝ PRÍSPEVOK

Respondentom a respondentkám bolo v súvislosti s preferenciou rodinno-politických opatrení položených niekoľko otázok. Cieľom prvej z nich bolo identifikovať preferencie v oblasti rodičovského príspevku, a preto bola rodičom predložená nasledujúca otázka: *„V niektorých štátoch je poberanie rodičovského príspevku flexibilné – rodičia si môžu vybrať, v akom dlhom období ho budú poberať. Ak sa rozhodnú poberať príspevok kratšie časové obdobie, mesačne dostávajú na účet vyššiu sumu a naopak, ak sa rozhodnú poberať príspevok dlhšie obdobie, mesačne dostávajú nižšiu sumu. Celková suma, ktorá je vyplatená za celé obdobie poberania rodičovského príspevku, je však v oboch prípadoch rovnaká. Ktorý z uvedených modelov vyplácania rodičovského príspevku považujete Vy osobne za najlepší?“* Ako zobrazuje tabuľka 13, odpovede respondentov a respondentiek indikujú evidentný príklon k flexibilnému rodičovskému príspevku:

Tabuľka 13: Preferencie rodičov v súvislosti s čerpaním rodičovského príspevku (celý súbor, %)

Preferencia	Podiel (%)
Nižší mesačný príspevok vyplácaný dlhšie obdobie	36,4
Vyšší mesačný príspevok vyplácaný kratšie obdobie	18,4
Mať k dispozícii určitú celkovú sumu a môcť sa samostatne rozhodnúť o jej čerpaní	45,2
Spolu	100,0

³⁰ GERBERY, D. Rodinná politika na Slovensku v komparatívnej perspektíve. In: Slovenská štatistika a demografia. 2016, roč. 26, č. 3, s. 48 – 68.

³¹ Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Úloha rodinnej politiky v procese demografických zmien v záujme podpory výmeny osvedčených postupov medzi členskými štátmi“. In: Úradný vestník Európskej únie, 2011/C 218/02.

Výsledky tiež naznačujú výraznú podporu inej schémy vyplácania rodičovského príspevku, než tej, ktorá je na Slovensku v súčasnosti zavedená v praxi (nižší mesačný príspevok vyplácaný dlhšie obdobie). Hoci v dotazníku nebolo špecifikované, čo znamená „kratšie“ a čo „dlhšie“ obdobie, a teda explicitne neporovnával obdobie do 2, resp. 3 rokov veku dieťaťa, už z výsledkov prieskumu realizovaného v roku 2014³² vyplynulo, že sa polovica respondentov a respondentiek prikláňala k inému ako aktuálnemu modelu vyplácania príspevku, t. j. k poberaniu vyššej mesačnej sumy kratšie obdobie – do veku 2 rokov dieťaťa.³³

V rámci zisťovania dôvodov, prečo respondenti a respondentky už viac neplánujú mať ďalšie dieťa, uviedlo viac ako 20 % mladých rodičov vo veku 25 – 34 rokov ako jednu z hlavných príčin signifikantné zníženie príjmu domácnosti v dôsledku rodičovskej dovolenky (pozri tabuľku 8).³⁴ Tieto negatívne finančné dôsledky by pritom bolo možné zmierniť, ak by mali rodičia možnosť samostatne rozhodnúť o tom, ako dlho – a tým pádom tiež o tom, v akej mesačnej výške – budú poberať rodičovský príspevok. Ak by sa rozhodli pre kratšie obdobie, mesačne by dostávali vyššiu sumu, vďaka čomu by pokles príjmu domácnosti nebol taký výrazný. V tejto súvislosti je však potrebné zdôrazniť, že, počas poberania rodičovského príspevku sa neskúma príjem, a teda rodič môže vykonávať zárobkovú činnosť a súčasne poberať rodičovský príspevok bez obmedzení.³⁵

Ako zobrazuje tabuľka 14, podpora flexibilného rodičovského príspevku je vysoká naprieč všetkými vzdelanostnými kategóriami respondentov a respondentiek. Za najlepšiu schému ho považuje 49,1 % rodičov s vysokoškolským vzdelaním, 41,9 % stredoškolsky vzdelaných rodičov a 43,5 % rodičov so základným vzdelaním.

³² GERBERY, D., FILADELFIOVÁ, J. Potreby rodín s maloletými deťmi (výsledky empirického prieskumu). Bratislava: IVPR, 2014, s. 32.

³³ Znenie otázky bolo v roku 2014 iné, avšak odpovede je do istej miery možné porovnať – rodičovský príspevok vyplácaný do 3 rokov dieťaťa vo výške 200 eur mesačne – zodpovedá nižšiemu mesačnému príspevku dlhšie obdobie – preferovalo 50,1 % a príspevok vyplácaný do 2 rokov dieťaťa zvýšený o polovicu (300 € mesačne) – zodpovedá vyššiemu príspevku kratšie obdobie – preferovalo 49,8 % respondentov a respondentiek.

³⁴ Odpoveď „Nemali by sme existenčné problémy, ale našej domácnosti by sa výrazne znížil príjem, ak by som bol/a na rodičovskej dovolenke.“

³⁵ Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. Dostupné: https://www.upsvr.gov.sk/vzory-ziadosti-v-slovenskom-jazyku-ainych-jazykoch/vzory-ziadosti-pre-oblast-socialnych-veci-a-rodiny/rodicovsky-prispevok.html?page_id=268773

Tabuľka 14: Podpora jednotlivých schém vyplácania rodičovského príspevku podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania (celý súbor, %)³⁶

Vzdelanie	Flexibilný RP	Vyšší mesačný RP vyplácaný kratšie	Nižší mesačný RP vyplácaný dlhšie	Spolu (%)
Základné	43,5	13,0	43,5	100,0
Stredoškolské	41,9	19,5	38,6	100,0
Vyššie odborné*	44,0	32,0	24,0	100,0
Vysokoškolské	49,1	16,7	34,2	100,0

* Poznámka: vyššie odborné vzdelanie má ukončené len 25 respondentov/respondentiek.

K flexibilnej schéme vyplácania rodičovského príspevku sa prikláňajú mladší aj starší respondenti a respondentky – v rámci vekovej kategórie 25 – 34 rokov ide o 44,2 %, v rámci kategórie 35 – 44 rokov je to 44,1 %. Medzi rodičmi vo veku 45 – 54 rokov ho považuje za najlepší model 48,3 %.³⁷

Tabuľka 15: Podpora jednotlivých schém vyplácania rodičovského príspevku podľa veku respondentov/respondentiek (vybrané vekové kategórie, %)³⁸

Vek	Flexibilný RP	Vyšší mesačný RP vyplácaný kratšie	Nižší mesačný RP vyplácaný dlhšie	Spolu (%)
25 – 34 rokov	44,2	14,4	41,3	100,0
35 – 44 rokov	44,1	20,2	35,7	100,0
45 – 54 rokov	48,3	19,2	32,5	100,0

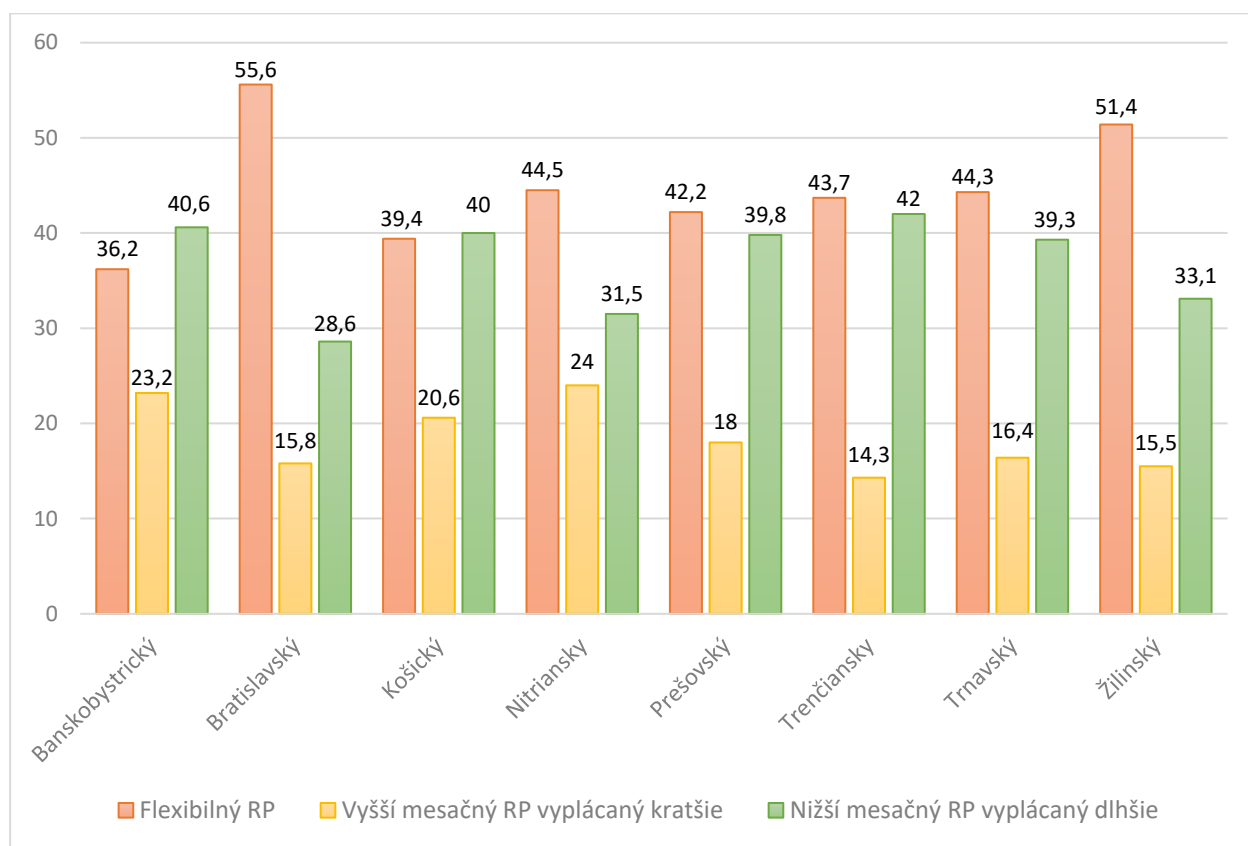
Flexibilné čerpanie rodičovského príspevku predstavuje najviac preferovanú schému jeho vyplácania v šiestich krajoch Slovenska (Bratislavský, Nitriansky, Prešovský, Trenčiansky, Trnavský a Žilinský), pričom podpora flexibilného modelu je medzi rodičmi z Košického kraja len o 0,6 percentuálneho bodu nižšia ako podpora vyplácania príspevku v nižšej mesačnej výške počas dlhšieho obdobia (pozri graf 13). V Bratislavskom a Žilinskom kraji vyjadrila príklon k flexibilnému rodičovskému príspevku nadpolovičná väčšina opýtaných rodičov. Banskobystrický kraj je jediným, v ktorom medzi respondentmi a respondentkami výraznejšie prevláda preferencia nižšieho rodičovského príspevku vyplácaného dlhšie časové obdobie nad flexibilným modelom (40,6 % vs. 36,2 %).

³⁶ Podiel rodičov, ktorí považujú danú schému za najlepšiu z uvedených troch možností.

³⁷ Vzhľadom na nízku početnosť respondentov/respondentiek vo vekovej kategórii 18 – 24 rokov (11) a respondentov/respondentiek starších ako 55 rokov (25) neboli zahrnutí do detailnejšej analýzy, no podpora flexibilného príspevku je vysoká aj medzi nimi: v prípade najmladších rodičov až 63,6 %, v prípade najstarších 40 %.

³⁸ Podiel rodičov, ktorí považujú danú schému za najlepšiu z uvedených troch možností.

Graf 13: Podpora rôznych schém vyplácania rodičovského príspevku v jednotlivých krajoch
(celý súbor, % spomedzi všetkých respondentov v danom kraji)³⁹

PREFEROVANÉ OPATRENIA A PRÍSPEVKY

V rámci druhej otázky zameranej na zistenie preferencií rodičov v oblasti opatrení rodinnej politiky mali respondenti a respondentky zo zoznamu opatrení vybrať tie dve, ktoré považujú za najdôležitejšie na podporu rodín s deťmi. Z odpovedí je zrejmé, že sa prikláňajú najmä k opatreniam, ktoré umožňujú matkám zostať doma čo najdlhšie a k zvyšovaniu finančných transferov, ktoré uprednostňujú pred vytváraním podmienok pre lepšie uplatnenie matiek na trhu práce, pred zvyšovaním daňových úľav a aj pred rozširovaním služieb starostlivosti o deti.

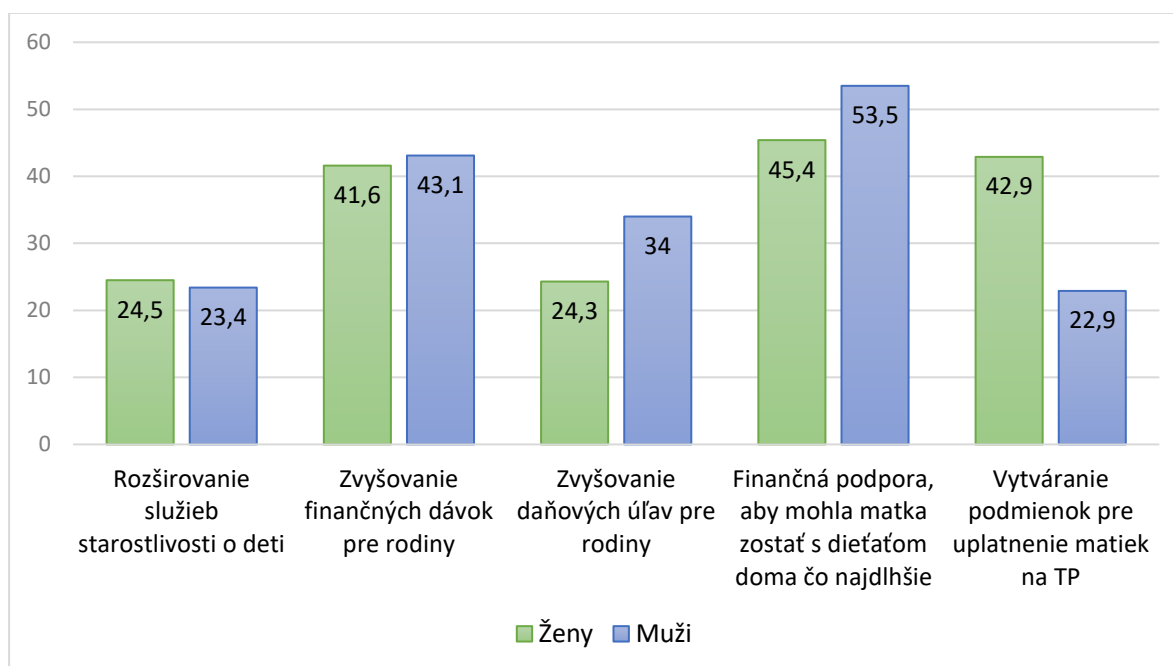
³⁹ Podiel rodičov, ktorí považujú danú schému za najlepšiu spomedzi uvedených troch možností.

Tabuľka 16: Preferencia opatrení rodinnej politiky (celý súbor, %)⁴⁰

Opatrenie	Podiel (%)
Finančná podpora rodín tak, aby matka mohla zostať doma čo najdlhšie (zvýšenie dávky materská, rodičovského príspevku)	47,9
Zvyšovanie finančných dávok pre rodiny s deťmi	42,0
Vytváranie podmienok pre lepšie uplatnenie matiek na trhu	36,8
Zvyšovanie daňových úľav pre rodiny s deťmi	27,3
Rozširovanie služieb starostlivosti pre deti	24,1

Kým rozširovanie služieb starostlivosti o deti a zvyšovanie finančných dávok pre rodiny s deťmi podporujú muži aj ženy približne rovnako často, muži majú v porovnaní so ženami väčší záujem o zvyšovanie daňových úľav pre rodiny a o finančné opatrenia, vďaka ktorým by mohli matky zostať s dieťaťom doma čo najdlhšie. Jednoznačne najväčší rozdiel, ktorý dosahuje úroveň 20 percentuálnych bodov, evidujeme v podpore prístupu matiek na trh práce – vytváranie podmienok pre lepšie uplatnenie matiek na pracovnom trhu považuje za jedno z dvoch najdôležitejších opatrení rodinnej politiky len 22,9 % mužov, ale až 42,9 % žien.

Graf 14: Preferencia opatrení rodinnej politiky – komparácia odpovedí mužov a žien (%)

⁴⁰ Respondenti a respondentky mali možnosť uviesť dve odpovede, preto súčet percent prevyšuje 100.

Rodičia maloletých detí vyjadrili nespokojnosť s rozsahom poskytovanej štátnej podpory, a to napriek relatívne nedávne zvýšeniu prídavku na dieťa a iných príspevkov.⁴¹ Súčasnú podporu (v decembri 2023) považuje za dostatočnú 29,2 % respondentov a respondentiek, ktorí/é na otázku „Ak vezmete do úvahy všetky finančné dávky a daňové úľavy, ktoré dostávate od štátu, považujete túto podporu pre Vašu rodinu v súčasnosti za dostatočnú alebo nedostatočnú?“ odpovedali, že je „úplne dostatočná“ alebo „skôr dostatočná“. Zvyšní rodičia uviedli, že podporu považujú za úplne alebo skôr nedostatočnú, pričom podľa takmer polovice spomedzi tejto skupiny respondentov a respondentiek by sa musela mesačne zvýšiť o viac ako 200 €, aby bola dostačujúca. Pri interpretácii týchto zistení je potrebné zohľadniť, že rodiny aj jednotlivci v uplynulých rokoch čelili inflačnej kríze, ktorá mala za dôsledok výrazné zhoršenie životnej situácie zapríčinennej predovšetkým výrazným nárastom cien v rôznych oblastiach (vrátane potravín, energií či služieb starostlivosti o deti).

Tabuľka 17: Odpovede na otázku „O koľko by sa musela zvýšiť štátna finančná podpora (dávky a daňové úľavy), aby ste ju považovali za dostatočnú?“ (súbor rodičov považujúcich súčasnú štátnu podporu za nedostatočnú; %)

Suma	Podiel (%)
Do 50 €	0,0
51 – 100 €	6,9
101 – 150 €	14,3
151 – 200 €	24,4
Viac ako 200 €	48,1
Neviem posúdiť	6,3
Spolu	100,0

V rámci výskumu bol zisťovaný záujem rodičov o konkrétne formy podpory (príspevkov) poskytovaných štátom. Respondenti a respondentky mali možnosť uviesť najviac tri odpovede na otázku „Ktorý z uvedených príspevkov vyplácaných štátom by podľa Vášho názoru najviac pomohol, resp. najviac pomáha rodinám s deťmi?“

Spomedzi zoznamu rozličných účelovo viazaných príspevkov (tabuľka 17) získal najväčšiu podporu rodičov príspevok na stravovanie – tzv. „obedy zadarmo“ v škôlkach a školách (54,4 %) a príspevok na školské potreby pre školopovinné deti vyplácaný každoročne (49,8 %). Vysoké skóre však dosiahol aj príspevok na zdravotnú starostlivosť pre maloleté dieťa (napr. na ošetrovanie u zubného lekára, na fyzioterapiu/rehabilitácie...) s podporou 32,1 % respondentov

⁴¹ Výška prídavku na dieťa bola zvýšená od júla 2022 na sumu 30 € mesačne a od januára 2023 na 60 € mesačne. Suma sa zvýši o 110 € za kalendárny mesiac, v ktorom nezaopatrené dieťa prvýkrát nastúpilo do prvého ročníka základnej školy. Príplatok k prídavku na dieťa bol od júla 2022 zvýšený zo sumy 12,14 € na sumu 30 € mesačne. Od januára 2023 do decembra 2024 je daňový bonus vo výške 140 € mesačne pre deti do 18 rokov, resp. 50 € pre deti od 18 rokov. Od januára 2025 je plánované zníženie daňového bonusu, a to na 100 € mesačne pre rodičov detí vo veku do 15 rokov, resp. 50 € pre rodičov detí starších ako 15 rokov.

a respondentiek. Viac ako štvrtina rodičov podporuje príspevok na záujmové krúžky – tzv. „krúžkovné“ (28,1 %), 24,7 % vyjadrilo podporu príspevku na rekreáciu – na letné tábory, školu v prírode a podobne. 22,7 % opýtaných považuje za jeden z najviac nápomocných príspevok na školské potreby pre dieťa nastupujúce do prvého ročníka základnej školy. Najmenší potenciál pomôcť rodinám s deťmi má podľa názoru respondentov a respondentiek príspevok na cestovanie verejnou dopravou (16,2 %), príspevok na kúpu auta pre rodiny s tromi a viacerými deťmi (15,7 %)⁴² a príspevok na psychologické poradenstvo pre maloleté dieťa (3,9 %).

Tabuľka 18: Preferencia štátnych príspevkov (celý súbor, %)⁴³

Typ príspevku	Podiel (%)
Príspevok na stravovanie („obedy zadarmo“) v škôlkach a školách	54,4
Príspevok na školské potreby pre školopovinné deti vyplácaný každoročne	49,8
Príspevok na zdravotnú starostlivosť o maloleté dieťa (ošetrenie u zubného lekára, na fyzioterapiu/rehabilitácie a pod.)	32,1
Príspevok na voľnočasové záujmové krúžky pre deti	28,1
Príspevok na rekreáciu, detské tábory, školu v prírode a pod.	24,7
Príspevok na školské potreby pre dieťa nastupujúce do 1. ročníka ZŠ	22,7
Príspevok na cestovanie verejnou dopravou	16,2
Príspevok na kúpu auta pre rodiny s tromi a viacerými deťmi	15,7
Príspevok na psychologické poradenstvo pre maloleté dieťa	3,9

⁴² Záujem o tento príspevok vyjadrilo 29,3 % rodičov spomedzi tých, ktorí majú 3 a viac detí.

⁴³ Respondenti a respondentky mali možnosť uviesť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

Vysoký záujem o celkovo tri najviac podporované príspevky – na stravovanie, školské potreby a zdravotnú starostlivosť – nachádzame medzi rodičmi bez ohľadu na vek ich detí.

Tabuľka 19: Preferencia štátnych príspevkov (kategórie rodín podľa veku detí, %)

Typ príspevku	Deti vo veku 0 – 6 rokov	Deti vo veku 7 – 16 rokov	Deti vo veku 0 – 6 aj 7 – 16 rokov
Príspevok na stravovanie („obedy zadarmo“) v škôlkach a školách	51,1	57,3	54,3
Príspevok na školské potreby pre školopovinné deti vyplácaný každoročne	50,9	52,7	44,9
Príspevok na zdravotnú starostlivosť o maloleté dieťa	33,2	31,0	32,4
Príspevok na voľnočasové záujmové krúžky pre deti	28,3	27,0	29,2
Príspevok na rekreáciu, detské tábory, školu v prírode a pod.	20,1	27,8	25,6
Príspevok na školské potreby pre dieťa nastupujúce do 1. ročníka ZŠ	28,7	19,5	20,4
Príspevok na cestovanie verejnou dopravou	12,8	22,6	11,7
Príspevok na kúpu auta pre rodiny s tromi a viacerými deťmi	14,7	13,6	19,3
Príspevok na psychologické poradenstvo pre maloleté dieťa	4,2	2,1	6,0

8. ZOSÚLAĐOVANIE RODINNÉHO A PRACOVNÉHO ŽIVOTA

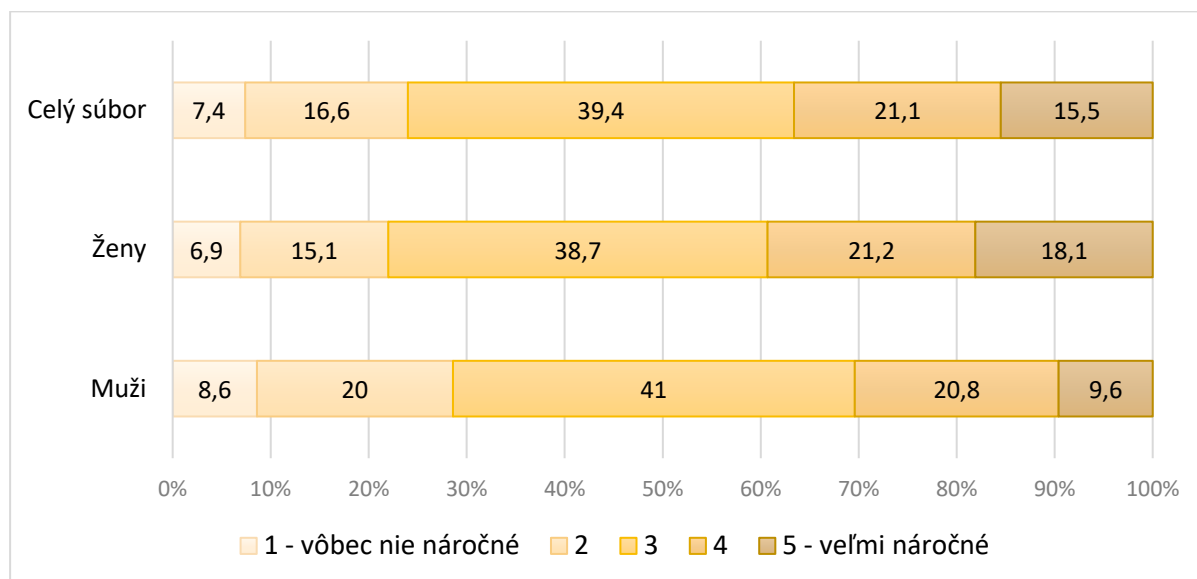
S hľadáním riešenia otázky, akým spôsobom zabezpečiť zosúladienie rodinného a pracovného života bez toho, aby dochádzalo k ich vzájomnému konfliktu, sa v priebehu života stretne väčšina pracujúcich rodičov. Ujházyová uvádza, že ku kľúčovým aspektom zosúladžovania patrí nárok na oddelenie pracovného a osobného času, vymedzenie limitov pre pracovný čas a osobné voľno na rôzne účely (ako napr. starostlivosť o seba, blízke osoby, rodinný život) a ochrana záujmov a práv osôb, ktoré sa starajú o maloleté deti alebo odkázané osoby. Autorka tiež opisuje tri základné stratégie zosúladžovania, ktorými sú:⁴⁴

- a) flexibilizácia pracovného trhu umožňujúca osobám s rodinnými záväzkami aktívne participovať na pracovnom trhu;
- b) podpora prístupu k službám starostlivosti o deti alebo odkázané osoby, ktorá je zameraná predovšetkým na ženy zabezpečujúce starostlivosť, avšak tieto opatrenia majú potenciál podporiť zamestnanosť a ekonomickú nezávislosť všetkých, vrátane mužov;
- c) transformácia politík v oblasti rodičovských dovolení s cieľom zvýšenia ochrany žien a ich životnej úrovne počas obdobia zabezpečovania starostlivosti o najmenšie deti a podpory rodovo vyváženej deľby neplatenej práce v domácnosti.

Respondentom a respondentkám bola v rámci výskumu potrieb rodín predložená séria otázok zameraných na problematiku zosúladžovania rodinného a pracovného života. Mali možnosť vyjadriť sa, do akej miery je pre nich vo všeobecnosti náročné skĺbiť ich pracovné a rodinné povinnosti, a to na škále od 1 do 5, kde 1 znamená „vôbec nie náročné“ a 5 znamená „veľmi náročné“. Priemerné skóre sa priblížilo k stredovej hodnote (3,2), pričom zosúladžovanie súkromného a rodinného života považujú za náročné častejšie ženy než muži.

⁴⁴ UJHÁZYOVÁ, M. Teoretické východiská skúmania zosúladžovania pracovného a osobného života v kontexte ľudských práv. In: UJHÁZYOVÁ, M. (ed.) Zosúladžovanie osobného a pracovného života ako ľudskoprávny problém. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2022.

Graf 15: Odpovede na otázku „Ako náročné je pre Vás vo všeobecnosti sklbiť pracovný a rodinný život (pracovné a rodinné povinnosti)? Odpoveď označte na stupnici od 1 po 5, kde 1 znamená „vôbec nie náročné“ a 5 znamená „veľmi náročné.“ (celý súbor, %)

Spomedzi opatrení, resp. nástrojov podporujúcich zlepšenie rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom rodičov maloletých detí, sú podľa respondentov a respondentiek najviac nápomocné práca z domu (*home office*, 52,6 %) a flexibilná pracovná doba (50,1 %). Vysokú podporu však majú aj ďalšie opatrenia, ako napr. dovolenka v rozsahu nad rámec Zákonníka práce (46,4 %) či skrátený pracovný úväzok (42,2 %). Rodičia považujú za dôležitú aj dobrú dostupnosť zariadení starostlivosti o deti (41,7 %) a rovnomerné rozdelenie rodinných povinností medzi oboch partnerov žijúcich v spoločnej domácnosti (40 %). Pomoc zo strany príbuzných je dôležitá podľa 36 % respondentov a respondentiek.

Tabuľka 20: Odpovede na otázku „Ktoré z uvedených možností podľa Vášho názoru najviac prispievajú k zlepšeniu rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom rodičov malých detí?“ (celý súbor, %)⁴⁵

Opatrenie/nástroj	Podiel (%)
Možnosť vykonávať prácu alebo jej časť z domu (<i>home office</i>)	52,6
Flexibilná (kĺzavá) pracovná doba	50,1
Dovolenka navyše (nad rámec Zákonníka práce)	46,4
Zníženie počtu pracovných hodín v týždni (kratší pracovný úväzok)	42,2
Dobrá dostupnosť zariadení starostlivosti o deti (jaslí, škôlok)	41,7
Rovnomerné rozdelenie rodinných povinností medzi oboch partnerov žijúcich v spoločnej domácnosti	40,0
Pomoc zo strany príbuzných (napr. starých rodičov)	36,0

⁴⁵ Respondenti a respondentky mali možnosť označiť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

V praxi najdostupnejším a najvyužívanejším nástrojom uľahčujúcim harmonizáciu rodinného a pracovného života je pomoc príbuzných, ktorú využíva takmer 43 % rodičov. Viac ako 31 % respondentiek a respondentov uviedlo, že majú v domácnosti rodinné povinnosti s partnerom/partnerkou rozdelené rovnomerne. Spomedzi nástrojov týkajúcich sa platenej práce (zamestnania) sú najčastejšie využívanými flexibilná pracovná (27,3 %) doba a *home office* (24,8 %). Viac dní dovolenky, než zamestnancom a zamestnankyniam ustanovuje Zákonník práce, má k dispozícii 18 % rodičov a 9,2 % malo v čase realizácie výskumu skrátený pracovný úväzok. Firemnú škôlku môžu využívať len približne 3 % opýtaných.⁴⁶

Tabuľka 21: Odpovede na otázku „Ktoré možnosti v súčasnosti využívate?“ (celý súbor/súbor zamestnaných rodičov, %)⁴⁷

Opatrenie/nástroj	Podiel (%)
Možnosť vykonávať prácu alebo jej časť z domu (<i>home office</i>)	24,8
Flexibilná (kĺzavá) pracovná doba	27,3
Dovolenka navyše (nad rámec Zákonníka práce)	18,0
Zníženie počtu pracovných hodín v týždni (kratší pracovný úväzok)	9,2
Firemná škôlka	3,3
Rovnomerné rozdelenie rodinných povinností medzi oboch partnerov žijúcich v spoločnej domácnosti	31,4
Pomoc zo strany príbuzných (napr. starých rodičov)	42,9

Vo výskume sme sa zamerali aj na zistenie záujmu rodičov maloletých detí o konkrétne formy opatrení/nástrojov, ktoré majú potenciál prispieť k ľahšiemu zosúladovaniu rodinného a pracovného života. Respondenti a respondentky vyjadrili najsilnejšiu preferenciu voči dňom plateného voľna navyše na zabezpečenie starostlivosti o maloleté deti (54 %). Hoci na Slovensku vyplýva z platnej legislatívy zamestnávateľom povinnosť zaradiť zamestnanca/zamestnankyňu po návrate z materskej alebo rodičovskej dovolenky na pôvodnú prácu a pracovisko (§ 157 Zákonníka práce), v praxi sa mnohí rodičia, najmä ženy, stretávajú s opačným postupom. Zákonník práce tiež určuje, že ak zaradenie na pôvodnú prácu a pracovisko nie je možné „preto, že táto práca sa nevykonáva alebo pracovisko je zrušené, musí ich zamestnávateľ zaradiť na inú prácu zodpovedajúcu pracovnej zmluve“. V dôsledku zlyhávania účinnosti právnych predpisov, ktoré v realite na trhu práce matkám nezabezpečujú dostatočnú ochranu, nie je prekvapením, že druhým najžiadanejším opatrením je záruka zamestnávateľa, že sa rodič bude po materskej alebo rodičovskej dovolenke vrátiť na pôvodné pracovné miesto. Na treťom mieste sa s 30-percentnou podporou umiestnil príspevok na úhradu poplatkov za služby pre deti. Viac ako štvrtina respondentov a respondentiek

⁴⁶ V prípade flexibilnej pracovnej doby, práce z domu, dovolenky navyše, kratšieho úväzku a firemnej škôlky sa podiely vzťahujú len ku kategórii zamestnaných respondentov a respondentiek.

⁴⁷ Respondenti a respondentky mali možnosť označiť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

(25,9 %) by uvítala, ak by sa počas materskej, resp. rodičovskej dovolenky mohla vrátiť do práce na niekoľko hodín týždenne alebo mesačne. Rodičia majú záujem aj o využívanie firemných jaslí alebo materských škôl (23,2 %) a necelá pätina (19,6 %) tiež o zmenu pracovnej náplne – pridelenie inej práce, ktorá by im umožňovala ľahšie plnenie rodinných povinností. Možnosť čerpať neplatené voľno je zaujímavá pre takmer pätinu respondentiek a respondentov, vzdelávanie po návrate z materskej alebo rodičovskej dovolenky pre 13,1 %. Najmenej atraktívnym opatrením je poradenstvo/koučing, ktorý sa umiestnil na poslednom mieste s podporou len 3,5 % rodičov.

Tabuľka 22: Odpovede na otázku „Ktoré z nasledujúcich opatrení zo strany Vášho zamestnávateľa (aj potenciálneho, budúceho) by ste Vy osobne uvítali?“ (celý súbor, %)⁴⁸

Opatrenie	Celá vzorka – podiel (%)	Ženy – podiel (%)	Muži – podiel (%)
Dni plateného pracovného voľna na zabezpečenie starostlivosti o maloleté deti	54,0	53,2	55,8
Záruku zamestnávateľa, že sa po MD/RD budem môcť vrátiť na svoje pôvodné pracovné miesto	40,6	41,7	38,2
Príspevok na úhradu poplatkov za služby pre deti	30,2	27,1	37,4
Umožnenie návratu do práce na niekoľko hodín týždenne/mesačne počas MD/RD	25,9	27,0	23,4
Prevádzkovanie predškolského zariadenia pre deti zamestnancov/zamestnankýň	23,2	24,6	20,0
Zmena pracovnej náplne – pridelenie inej práce umožňujúcej plnenie rodinných povinností	19,6	21,3	15,8
Možnosť čerpať neplatené voľno	19,4	19,1	20,0
Vzdelávanie po návrate z MD/RD	13,1	14,5	9,9
Poradenstvo, koučing	3,5	2,6	5,5

⁴⁸ Respondenti a respondentky mali možnosť uviesť tri odpovede, preto súčet percent prevyšuje 100.

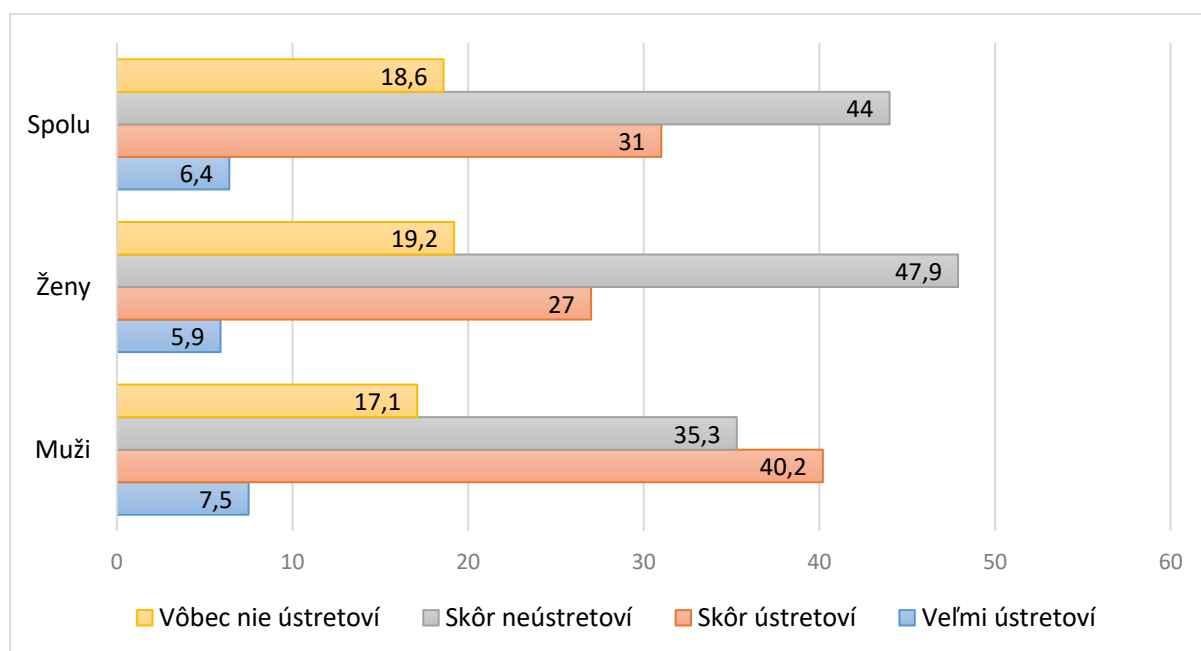
9. SKÚSENOSTI RODIČOV S DISKRIMINÁCIOU NA TRHU PRÁCE

Zamestnanosť žien a čas strávený vykonávaním platenej práce sú v členských krajinách Európskej únie úzko prepojené s počtom a vekom detí žijúcich v domácnosti. Bariéra v zamestnanosti žien a rozdiel v miere zamestnanosti mužov a žien sa zväčšujú spoločne s narastajúcim počtom detí, obzvlášť ak ide o deti v predškolskom veku. V tejto súvislosti je možné hovoriť o tzv. penalizácii materstva, pretože nepriaznivý dopad rodičovstva na zamestnanosť sa týka predovšetkým žien. Okrem toho, že rodičovstvo prispieva k zníženiu zamestnanosti, zvyšuje riziko sociálneho vylúčenia a chudoby, čo platí obzvlášť v prípade viacdetských a jednorodičovských rodín.

V predchádzajúcej kapitole sme opísali nástroje, ktoré rodičom maloletých detí pomáhajú skĺbiť ich rodinný a pracovný život. Aktívna participácia na trhu práce však môže byť pre rodičov výzvou nielen v kontexte zosúladzovania súkromného a rodinného života. Výsledky realizovaného výskumu odhaľujú skúsenosti rodičov malých detí s diskriminačnými praktikami zamestnávateľov a poukazujú na znevýhodnenú pozíciu, v ktorej sa najmä matky nachádzajú na pracovnom trhu.

Uviedli sme, že takmer 16 % respondentov a respondentiek považuje za jednu z hlavných príčin odkladania založenia rodiny do vyššieho veku skutočnosť, že zamestnávatelia nie sú ústretoví voči rodičom s malými deťmi. Celkovo však na základe vlastnej skúsenosti považuje zamestnávateľov za neústretových až 62,2 % rodičov maloletých detí – viac ako dve tretiny všetkých respondentiek – žien (67,1 %) a 52,3 % všetkých respondentov – mužov.⁴⁹

Graf 16: Odpovede na otázku „Na základe Vašich osobných skúseností, do akej miery sú podľa Vás zamestnávatelia ústretoví k rodičom malých detí?“ (celý súbor, %)

⁴⁹ Súčet odpovedí „skôr neústretoví“ a „vôbec nie ústretoví“.

Znevýhodnenú pozíciu žien na trhu práce potvrdzujú rôzne výskumy a analýzy realizované v dlhodobom časovom horizonte, pričom k najviac znevýhodnenej skupine žien patria matky maloletých detí.⁵⁰ S cieľom zmapovať reálne skúsenosti rodičov bola matkám a otcom položená séria otázok zameraných na problematiku diskriminácie na trhu práce.

Zásada rovnakého zaobchádzania v pracovnoprávných a obdobných právnych vzťahoch je ustanovená zákonom o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (tzv. antidiskriminačný zákon), ktorý zakazuje diskrimináciu okrem iného z dôvodu pohlavia, manželského a rodinného stavu. Zásada rovnakého zaobchádzania sa uplatňuje najmä v oblastiach:

- a) prístupu k zamestnaniu, povolaniu, inej zárobkovej činnosti alebo funkcii vrátane požiadaviek pri prijímaní do zamestnania a podmienok a spôsobu uskutočňovania výberu do zamestnania,
- b) výkonu zamestnania a podmienok výkonu práce v zamestnaní vrátane odmeňovania, funkčného postupu v zamestnaní a prepúšťania,
- c) prístupu k odbornému vzdelávaniu, ďalšiemu odbornému vzdelávaniu a účasti na programoch aktívnych opatrení na trhu práce vrátane prístupu k poradenstvu pre výber zamestnania a zmenu zamestnania alebo
- d) členstva a pôsobenia v organizácii zamestnancov, organizácii zamestnávateľov a v organizáciách združujúcich osoby určitých profesií vrátane poskytovania výhod, ktoré tieto organizácie svojim členom poskytujú.⁵¹

V priebehu svojho života sa takmer polovica všetkých respondentov a respondentiek (47,6 %) niekedy cítila znevýhodnená, resp. diskriminovaná na trhu práce z dôvodu, že má malé deti. Skúsenosť so znevýhodnením alebo diskrimináciou má nadpolovičná väčšina žien (53,8 %) a tretina mužov (33,5 %).

Tabuľka 23: Odpovede na otázku „Cítili ste sa niekedy počas svojho života diskriminovaný/á alebo znevýhodnený/á na trhu práce (napr. na pracovnom pohovore, v zamestnaní), pretože máte malé deti?“ (celý súbor, %)

	Celá vzorka – podiel (%)	Ženy – podiel (%)	Muži – podiel (%)
Áno, raz	10,3	12,1	6,2
Áno, viackrát	37,3	41,7	27,3
Nie	34,1	27,5	49,4
Neviem	10,7	11,3	9,4
Netýka sa ma ⁵²	7,5	7,4	7,8
Spolu	100,0	100,0	100,0

⁵⁰ Pozri napr. EIGE, ILO, OECD, Eurostat.

⁵¹ Antidiskriminačný zákon, § 6.

⁵² Zahŕňa respondentov a respondentky, ktorí/é nikdy nemali zamestnanie, nezúčastnili sa na pracovnom pohovore a pod.

Respondentom a respondentkám, ktorí/é uviedli, že sa cítili aspoň raz diskriminovaní/é, resp. znevýhodnení/é, boli položené doplňujúce otázky s cieľom identifikovať konkrétne situácie alebo oblasti, v ktorých vnímali diskrimináciu. Najčastejšie išlo o snahu o kariérny postup (35,6 %), finančné odmeňovanie (30,6 %) a oblasť medziľudských vzťahov v pracovnom kolektíve (30,1 %). Takmer štvrtina rodičov (24,3 %) sa cítila znevýhodnená pri prideľovaní úloh nadriadeným a 14,6 % v inej situácii.⁵³

Tabuľka 24: Oblasti, v ktorých sa rodičia cítili znevýhodnení na trhu práce – v zamestnaní (súbor rodičov, ktorí sa v minulosti aspoň raz cítili znevýhodnení alebo diskriminovaní; %)⁵⁴

Oblasť/situácia	Celá vzorka – podiel (%)	Ženy – podiel (%)	Muži – podiel (%)
Snaha o kariérny postup	35,6	34,9	38,0
Odmeňovanie (stanovenie výšky mzdy, bonusov, prémie a pod.)	30,6	29,5	34,9
Prideľovanie pracovných úloh nadriadeným	30,1	20,2	39,5
Medziľudské vzťahy (v pracovnom kolektíve)	24,3	30,3	29,5
Iná situácia	14,6	16,2	8,5
Nepamätá si konkrétnu situáciu	10,6	12,0	4,5

Podľa § 41 ods. 5 a 6 Zákonníka práce môže zamestnávateľ od fyzickej osoby, ktorá sa uchádza o zamestnanie, vyžadovať len informácie súvisiace s prácou, ktorú má vykonávať. Od fyzickej osoby nesmie vyžadovať informácie o tehotenstve ani o rodinných pomeroch.⁵⁵ Napriek tomu sa mnohí uchádzači a uchádzačky o zamestnanie, predovšetkým ženy, s takýmito otázkami na pracovných pohovoroch stretávajú, čo potvrdzujú aj zistenia realizovaného výskumu. Ako zobrazuje graf 17 zachytávajúci rôzne situácie, s ktorými sa rodičia maloletých detí stretli na pracovnom pohovore:

- takmer každého tretieho rodiča (31,5 %) sa zamestnávateľ pýtal na rodinný stav;
- od viac ako 30 % rodičov zamestnávateľ zisťoval, akým spôsobom majú zabezpečenú starostlivosť o malé deti (kto sa o ne stará, keď sú choré, kto ich chodí vyzdvihnúť zo škôlky atď.);

⁵³ Najfrekvencovanejšou odpoveďou v rámci kategórie „iné“ bolo „pri prijímaní do zamestnania“, ktorú uviedlo 49 žien a 5 mužov. Druhou najčastejšou odpoveďou bolo „pri čerpaní OČR, dovolenky“, ktorú uviedlo 12 žien a 1 muž.

⁵⁴ Respondenti a respondentky malo možnosť označiť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

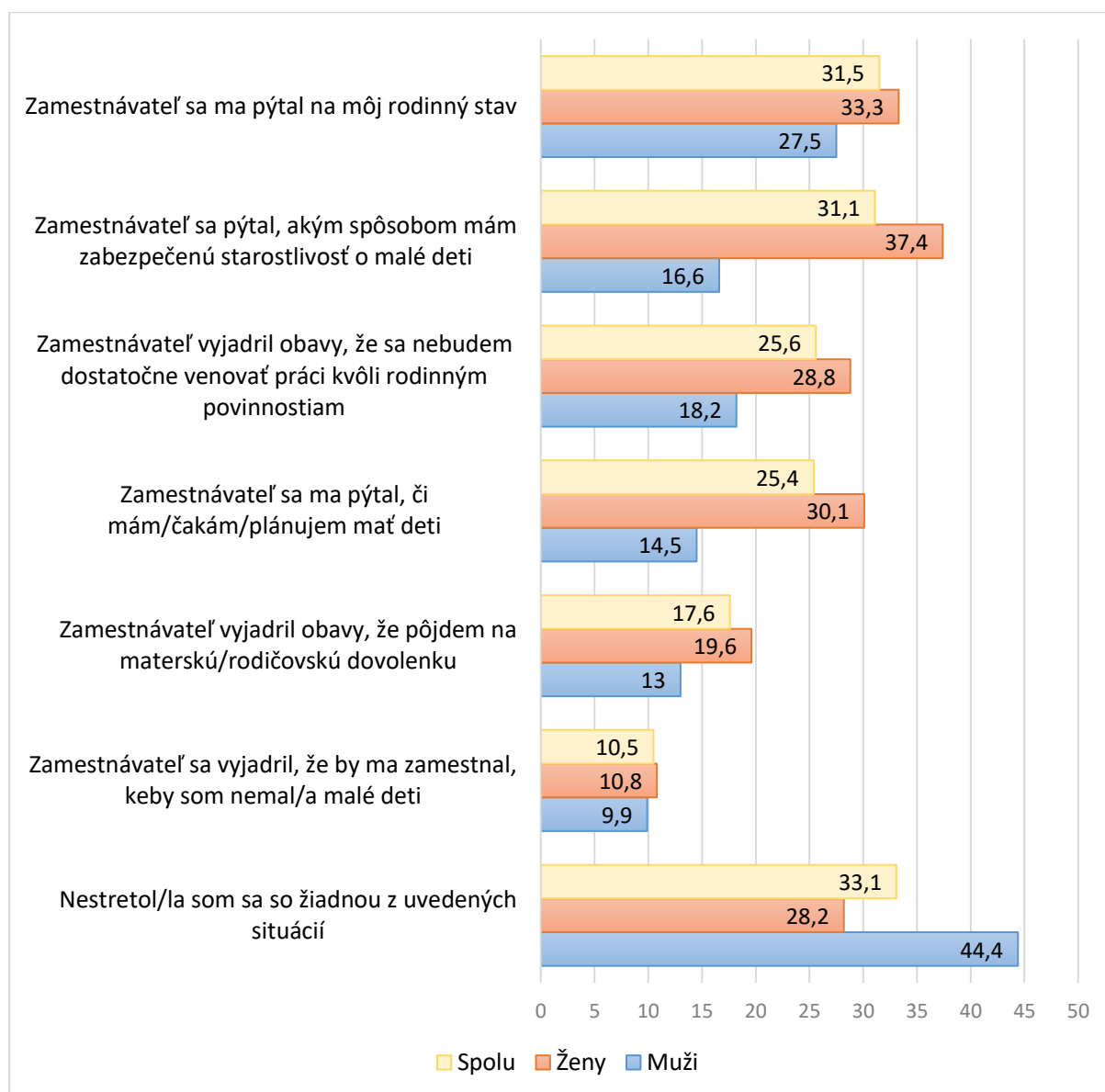
⁵⁵ Nemôže tiež vyžadovať informácie o bezúhonnosti s výnimkou, ak ide o prácu, pri ktorej sa podľa osobitného predpisu vyžaduje bezúhonnosť, alebo ak požiadavku bezúhonnosti vyžaduje povaha práce, ktorú má fyzická osoba vykonávať; ani informácie o politickej, odborovej a náboženskej príslušnosti.

- štvrtina rodičov bola konfrontovaná s obavami zamestnávateľa, že sa nebudú dostatočne venovať práci kvôli rodinným povinnostiam (že budú často neprítomní na pracovisku v dôsledku starostlivosti o deti, čerpaniu OČR a pod.);
- štvrtiny rodičov sa zamestnávateľ pýtal, či majú, čakajú alebo plánujú mať deti;
- 17 % rodičov sa stretlo s vyjadrením obáv zamestnávateľa, že pôjdu na materskú alebo rodičovskú dovolenku;
- viac ako 10 % rodičov zamestnávateľ oznámil, že by ich zamestnal v prípade, ak by nemali malé deti.

Len tretina všetkých respondentov a respondentiek sa vyjadrila, že sa nestretla so žiadnou z uvedených situácií, čo naznačuje, že osobnú skúsenosť s diskrimináciou na pracovnom pohovore má väčšina opýtaných matiek a otcov. Najvýraznejšie rodové rozdiely v prístupe zamestnávateľov k potenciálnym zamestnancom a zamestnankyniam boli identifikované v prípade troch situácií, ktorými sú zisťovanie spôsobu zabezpečenia starostlivosti o deti, zisťovanie, či záujemca/záujemkyňa o zamestnanie má, čaká alebo plánuje mať deti a vyjadrenie obáv z nedostatočnej pozornosti venovanej práci v dôsledku plnenia rodinných povinností:

- podiel žien, ktorých sa zamestnávateľ na pracovnom pohovore pýtal, akým spôsobom majú zabezpečenú starostlivosť o malé deti, prevyšuje podiel mužov, ktorí čelili rovnakej otázke o viac ako dvojnásobok (37,4 % vs. 16,6 %);
- v porovnaní s mužmi sa na pracovnom pohovore viac ako dvojnásobný podiel žien stretol s otázkou zamestnávateľa, či majú, čakajú alebo plánujú mať deti (14,5 % vs. 30,1 %);
- 18,2 % mužov, no až 28,8 % žien uviedlo, že pred nimi zamestnávateľ vyjadril obavy, že sa kvôli rodinným povinnostiam nebudú dostatočne venovať práci.

Graf 17: Situácie, s ktorými sa rodičia maloletých detí stretli na pracovnom pohovore (celý súbor, %)⁵⁶

⁵⁶ Respondenti a respondentky nemuseli rozpoznať, že je ich skúsenosť diskrimináciou, a preto bola táto otázka predložená celému výskumnému súboru – nie iba tým, ktorí/é uviedli, že sa už niekedy cítili znevýhodnení/é alebo diskriminovaní/á na trhu práce.

10. ŽIVOTNÉ PODMIENKY V KONTEXTE EKONOMICKEJ SITUÁCIE DOMÁCNOSTÍ

V roku 2021 bolo na Slovensku príjmovou chudobou ohrozených približne 660 tisíc osôb, čo predstavuje 12,3 % obyvateľov. K najzraniteľnejším skupinám patria domácnosti so závislými deťmi, ktoré sú vo všeobecnosti vystavené vyššiemu riziku príjmovej chudoby než domácnosti bez detí. Zisťovanie EU SILC 2021 opakovane potvrdilo, že k najohrozenejším patria viacdetné a jednorodičovské rodiny. Z hľadiska vekových kategórií sú najviac ohrozené deti do 18 rokov – v čase zisťovania žilo takmer každé šieste dieťa v domácnosti s príjmom nedosahujúcim hranicu chudoby. Pod hranicou príjmovej chudoby pritom žilo takmer dvojnásobne viac detí ako dôchodcov a dôchodkyň. Z celkového počtu osôb ohrozených chudobou na Slovensku reprezentujú deti viac ako jednu štvrtinu.⁵⁷

Súčasťou výskumu potrieb rodín s maloletými deťmi bolo aj zisťovanie životných podmienok rodín vo vzťahu k finančnej situácii domácností prostredníctvom špecifických indikátorov, ktoré dopĺňajú už existujúce poznatky zo štatistických zisťovaní a zistenia z predkladaného výskumu. Ide napríklad o výskyt nedoplatkov, schopnosť vytvárať finančnú rezervu či subjektívne hodnotenie finančnej situácie domácnosti.

PRÍJEM

Nadpolovičná väčšina (63,1 %) respondentov a respondentiek uviedla, že ich domácnosť so súčasným príjmom vychádza – príjem im buď stačí na pohodlný život bez toho, aby sa museli obmedzovať (9 %) alebo im stačí na všetko, no hospodária úsporne (54,1 %). Ťažkosti vyjsť s príjmom uviedla celkovo tretina domácností (33,7 %) – vychádzajú s ním len ťažko (postačuje im na nákup lacných vecí, potravín) alebo veľmi ťažko (postačuje im na nákup len najlacnejších vecí a potravín). Viac ako 3 % rodín príjem nestačí ani na zabezpečenie základných životných potrieb.⁵⁸

Tabuľka 25: Hodnotenie príjmu domácnosti (celý súbor, %)

Hodnotenie	Podiel (%)
So súčasným príjmom sa žije pohodlne (príjem stačí na všetko bez toho, aby sme sa museli obmedzovať)	9,0
So súčasným príjmom sa dá vyjsť (príjem stačí na všetko, ale hospodárime úsporne)	54,1
So súčasným príjmom sa vychádza ťažko (máme dosť peňazí len na nákup lacných vecí, potravín)	24,6
So súčasným príjmom sa vychádza veľmi ťažko (máme dosť peňazí len na nákup najlacnejších vecí, potravín)	9,1
So súčasným príjmom nevychádzame (peniaze nám nestačia na zabezpečenie základných potrieb)	3,2
Spolu	100,0

⁵⁷ Štatistický úrad SR, EU SILC 2021.

⁵⁸ Odpovede na otázku „Ako vychádza Vaša domácnosť so súčasným príjmom?“. Znenie otázky/odpovedí inšpirované výskumom ISSP Slovensko.

Pre porovnanie, v rámci výskumu o potrebách rodín z roku 2014 uviedlo 11,7 % rodičov, že ich domácnosti stačia príjmy na všetko a ďalším 40 % príjem stačil na všetko v prípade, ak hospodárili úsporne. 23,5 % respondentov a respondentiek žilo v domácnostiach, ktoré museli „veľa šetriť“, aby si mohli dovoliť drahšie veci a približne štvrtina respondentov a respondentiek sa vyjadrila, že majú peniaze len na nákup najlacnejších vecí alebo že im nepostačujú ani na ne.

Celkový osobný čistý mesačný príjem respondentov a respondentiek (vrátane štátnych dávok a výživného) sa pohybuje v rozpätí od menej ako 300 € po viac ako 2 100 €. Príjem 84 % všetkých opýtaných nepresahuje 1 500 €. Najzastúpenejšími príjmovými kategóriami sú 601 – 900 € a 901 – 1 200 € (zhodne približne 21 %).

Tabuľka 26: Celkový čistý mesačný príjem respondentov a respondentiek (celý súbor, %)

Príjem	Podiel (%)
Do 300 €	5,3
301 – 600 €	18,5
601 – 900 €	21,3
901 – 1200 €	21,9
1 201 – 1 500 €	17,0
1 501 – 1 800 €	7,2
1 801 – 2 100 €	4,9
Viac ako 2 100	3,9
Spolu	100,0

Respondenti majú vo všeobecnosti vyšší príjem ako respondentky – spomedzi zamestnaných matiek a otcov má celkový čistý mesačný príjem vyšší ako 1 200 € necelých 31 % žien, no viac ako dvojnásobný podiel mužov (64 %). Príjem prevyšujúci 1 500 € mesačne má viac než tretina mužov (35,4 %), no len menej ako 12 % žien. Čerman a Dujava uvádzajú, že rodičovstvo je jedným z najvýznamnejších determinantov zárobkových rozdielov, ktoré zároveň ovplyvňuje príjmy žien a mužov odlišne. Obdobne ako v zahraničí, aj na Slovensku zarobia pracujúce matky v priemere menej než ženy bez detí v rovnakom veku. V kontraste s tým sú príjmy zamestnaných otcov počas väčšiny pracovného života vyššie než príjmy matiek, a tiež vyššie ako zárobky bezdetných mužov.⁵⁹ Hoci rodový rozdiel v príjmoch existuje už pred narodením prvého dieťaťa, po jeho narodení sa ešte viac prehľbuje.⁶⁰

⁵⁹ ČERMAN, D., DUJAVA, D. Koľko stojí dieťa? Analýza vplyvu rodičovstva na príjmy matiek a otcov. Inštitút finančnej politiky, 2021.

⁶⁰ Podľa Štatistického úradu SR dosiahla v roku 2022 priemerná mesačná hrubá mzda žien 1 343 €, v prípade mužov išlo o 1 654 €.

Vzhľadom na to, že domácnosti zvyčajne hospodária z príjmu oboch partnerov žijúcich v spoločnej domácnosti (samozrejme, neplatí to univerzálne), relevantnejšou informáciou ako údaj o mesačnom príjme respondenta alebo respondentky je údaj o celkovom mesačnom príjme domácnosti. Celkový čistý mesačný príjem (vrátane príjmu respondenta/respondentky a jeho/jej partnera/partnerky, štátnych dávok a výživného) vo výške do 1 500 € vrátane má viac ako tretina domácností (40 %), príjem do 2 100 € majú viac než dve tretiny domácností (67,3 %). K najzastúpenejším patria domácnosti s čistým príjmom vo výške 1 801 – 2 100 € (18,7 %) a 1 501 – 1 800 € (14,7 %). Najvyšší čistý mesačný príjem domácnosti v priemere uvádzali rodičia z Bratislavského a Trnavského kraja, najnižší rodičia žijúci v Nitrianskom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji.

Tabuľka 27: Celkový čistý mesačný príjem domácností (celý súbor, %)

Príjem	Podiel (%)
Do 300 €	0,6
301 – 600 €	2,4
601 – 900 €	5,8
901 – 1200 €	11,4
1 201 – 1 500 €	13,7
1 501 – 1 800 €	14,7
1 801 – 2 100 €	18,7
2 101 – 2 400 €	12,1
2 401 – 2 700 €	7,1
2 701 – 3 000 €	6,2
Viac ako 3 000 €	7,2
Spolu	100,0

34 % rodičov vykonávalo alebo vykonáva platenú prácu aj počas materskej, resp. rodičovskej dovolenky (z toho 18,7 % krátkodobo – menej ako šesť mesiacov a 15,3 % dlhšie ako šesť mesiacov), najčastejšie z dôvodu, že to bolo nevyhnutné kvôli nedostatočnému príjmu domácnosti (53,6 %). Viac ako pätina respondentov a respondentiek (21,8 %) si chcela privyrobiť, hoci mala ich domácnosť dostatok financií a 20 % pracovalo počas materskej/rodičovskej dovolenky, pretože sa im naskytla zaujímavá pracovná príležitosť. 16,5 % respondentov a respondentiek pracovalo v snahe nestratiť pracovné návyky.

Do rozpočtu niektorých domácností prispieva aj výživné. To bolo určené 16,6 % respondentov a respondentiek. Spomedzi celkového počtu opýtaných, ktorí/é dostávajú výživné na maloleté dieťa, ho pravidelne a v plnej výške dostáva 62,2 %. 11,8 % ho dostáva síce pravidelne, ale nie v plnej výške a 10,4 % ho dostáva nepravidelne. 12,3 % respondentov a respondentiek sa vyjadrilo, že nedostáva žiadne výživné – ani výživné od štátu.⁶¹

ÚSPORY

Ako zobrazuje tabuľka 28, necelá štvrtina rodičov (24,4 %) žije v domácnostiach, ktoré nemajú vytvorenú žiadnu rezervu na pokrytie neočakávaných výdavkov. Takmer identický podiel rodín (24,1 %) má úspory vo výške jedného mesačného príjmu domácnosti. Celkovo má finančnú rezervu vo výške aspoň dvoch mesačných príjmov 47,6 % domácností.

Tabuľka 28: Finančné rezervy (úspory) na pokrytie neočakávaných výdavkov (celý súbor, %)

Výška úspor	Podiel (%)
1 mesačný príjem domácnosti	24,1
2 mesačné príjmy domácnosti	16,7
3 mesačné príjmy domácnosti	14,0
4 alebo viac mesačných príjmov domácnosti	16,9
Bez úspor	24,4
Nevie	3,9
Spolu	100,0

Úspory najmenej vo výške jedného čistého mesačného príjmu domácnosti má 83,3 % spomedzi rodín, ktoré nemajú problém vyjsť s príjmom (stačí im na pohodlný život bez obmedzení, resp. na všetko, ak hospodária úsporne), a približne každá druhá rodina spomedzi tých, ktoré majú ťažkosti vyjsť s príjmom alebo s ním nevychádzajú.

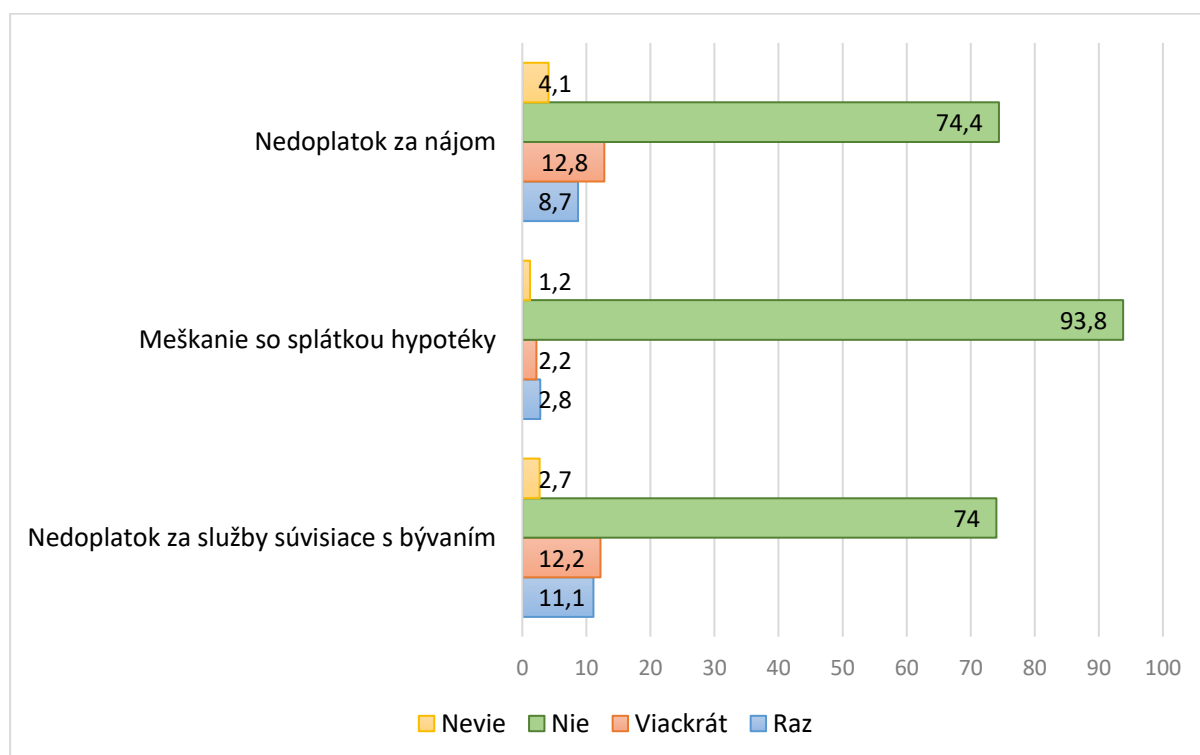
NEDOPLATKY A EXEKÚCIE

V dôsledku nedostatočného príjmu a absentujúcich finančných rezerv môže dochádzať k neschopnosti uhrádzať náklady za základné životné potreby, ku ktorým patrí aj bývanie. Vo výskume sme sa preto zamerali na zisťovanie výskytu nedoplatkov v tejto oblasti počas uplynulých šiestich mesiacov. Celkovo viac ako tri štvrtiny rodín bývali v čase realizácie výskumu v nehnuteľnosti, ktorú vlastnili – buď vo vlastnom byte/dome s hypotékou (50,6 %), alebo vo vlastnom byte/dome bez hypotéky (25,2 %). Zvyšné rodiny žili v prenajatom byte/dome (10,5 % malo uzavretú nájomnú zmluvu, 3,3 % bývali bez zmluvy), u rodiny alebo príbuzných (9,5 %), u kamarátov/známych (0,4 %) alebo na inom mieste (0,4 %).

⁶¹ Zvyšných 2,8 % respondentov a respondentiek uviedlo možnosť „iné“.

V domácnostiach s maloletými deťmi sa, rovnako ako v roku 2014,⁶² najčastejšie vyskytujú nedoplatky za služby súvisiace s bývaním (dodávka tepla, vody, plynu, elektriny), ktoré za posledný polrok vznikli aspoň raz 23,2 % domácností, z toho viac ako 12 % opakovane. Najmenej frekventovaným „nedoplatkom“ je meškanie so splátkou hypotéky, s ktorým sa stretlo 5 % (z toho 2,2 % viackrát) z celkového počtu domácností žijúcich vo vlastnej nehnuteľnosti s hypotékou. Nedoplatok za nájom vznikol viac ako pätine domácností (21,5 %), ktoré platia nájom za prenajatý dom alebo byt (z toho takmer 13 % opakovane).

Graf 18: Výskyt nedoplatkov v domácnostiach s maloletými deťmi v posledných šiestich mesiacoch (celý súbor, %)

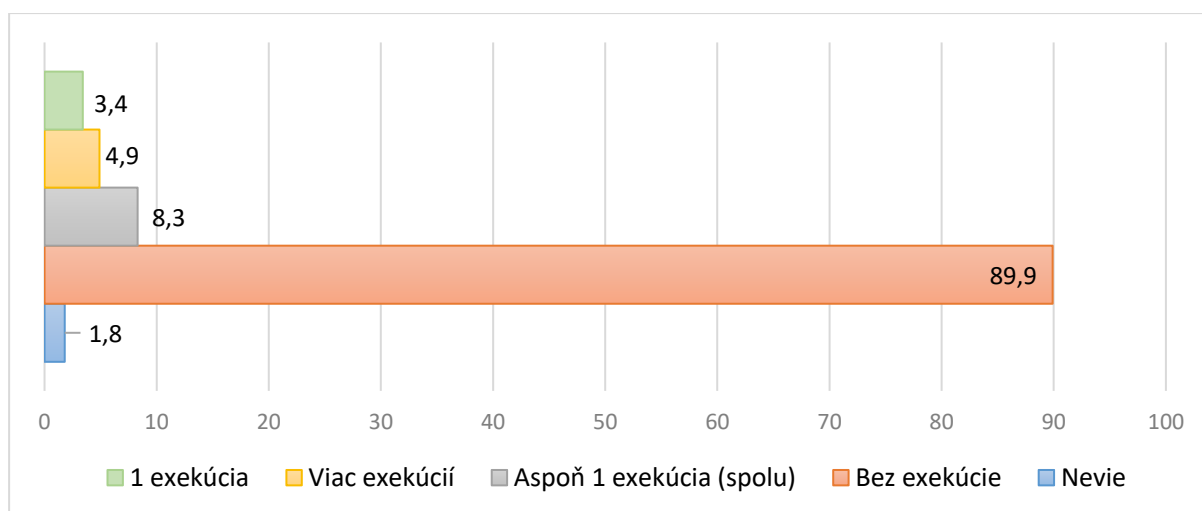
Finančné problémy a neschopnosť splácať záväzky vedú k vzniku dlhov a následných exekúcií. Viac ako 8 % domácností uviedlo, že má aspoň jednu exekúciu, takmer 90 % domácností nemá žiadnu a 1,8 % respondentov/respondentiek sa vyjadrilo, že nevedia, či nejakú exekúciu majú alebo nie. Spomedzi celkového počtu domácností s exekúciou vznikol v uplynulých šiestich mesiacoch nedoplatok za služby súvisiace s bývaním (dodávka tepla, vody, plynu, elektriny) 60 % z nich, väčšinou opakovane. Približne každej druhej exekuvovanej domácnosti vznikol v danom období nedoplatok za nájom,⁶³ vo väčšine prípadov viackrát, a necelá polovica týchto domácností⁶⁴ meškala aspoň raz so splátkou hypotéky.

⁶² V roku 2014 uviedlo celkovo 23 % domácností, že im v uplynulom roku vznikli nedoplatky za služby súvisiace s bývaním (dodávka tepla, vody, plynu, elektriny), z toho 9 % vznikli takéto nedoplatky viac ako raz. Nedoplatky za nájomné sa týkali 15 % domácností (z toho 6 % opakovane). Omeškanie so splátkou hypotéky zisťované nebolo.

⁶³ Údaj sa vzťahuje k domácnostiam, ktoré majú aspoň jednu exekúciu a zároveň platia nájomné.

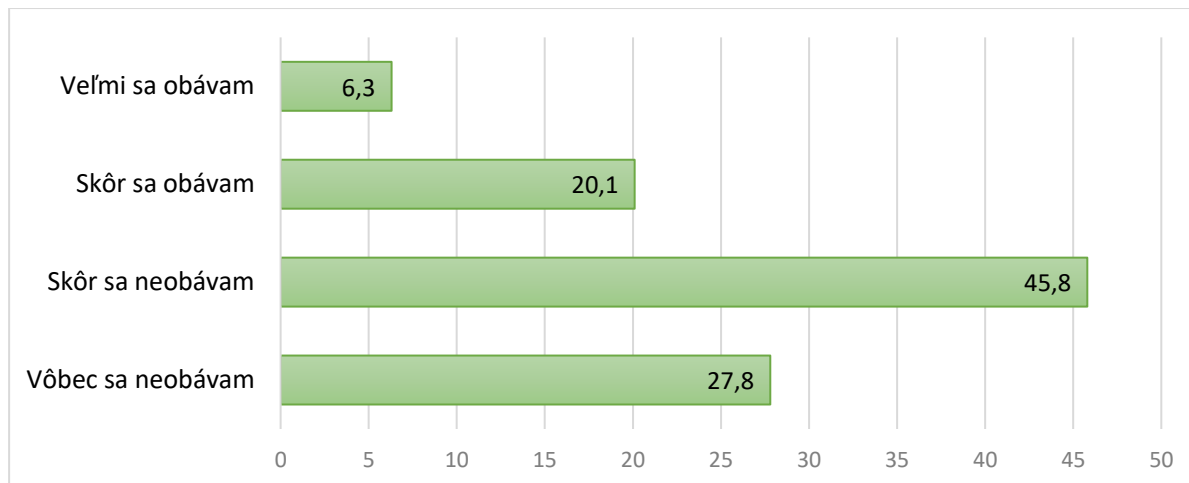
⁶⁴ Údaj sa vzťahuje k domácnostiam, ktoré majú aspoň jednu exekúciu a zároveň splácajú hypotéku.

Graf 19: Výskyt exekúcií v domácnostiach s maloletými deťmi (celý súbor, %)

Obavy zo straty bývania zapríčinennej nedostatkom financií alebo dlhmi v najbližších šiestich mesiacoch má viac ako štvrtina respondentov a respondentiek (26,4 %), avšak až tri štvrtiny (74,3 %) rodičov, ktorých domácnosť čelí aspoň jednej exekúcii.

Graf 20: Odpovede na otázku „Do akej miery sa obávate, že by ste v najbližších 6 mesiacoch prišli o Vaše súčasné bývanie kvôli nedostatku financií alebo dlhom?“ (celý súbor, %)

11. DEKLAROVANÉ POTREBY RODÍN

Zistenia z realizovaného výskumu pomohli prostredníctvom rôznych indikátorov identifikovať potreby rodín s maloletými deťmi vo viacerých oblastiach. Konkrétne aktuálne potreby však boli od respondentov a respondentiek zisťované aj priamo, a to položením otázky „Čo by Vaša rodina v súčasnosti najviac potrebovala?“.

Už odpovede respondentov a respondentiek na predchádzajúce otázky poukázali na významnú úlohu, ktorú zohrávajú financie nielen pri každodennom fungovaní rodín, ale aj pri ich počiatkoch v rámci plánovania založenia rodiny a úvah o jej rozširovaní. S touto skutočnosťou korešponduje aj potreba, ktorú rodičia deklarovali najčastejšie (53,5 %) – mať viac peňazí. Na druhom mieste sa s odstupom viac ako 12 percentuálnych bodov umiestnila potreba mať na seba viac času. Treťou najdôležitejšou potrebou, ktorú vnímajú rodičia maloletých detí, je väčšie bývanie (17,4 %). V tejto súvislosti pripomeňme, že najvýznamnejšími faktormi, ktoré by matky a otcov motivovali mať ďalšie dieťa, sú lepšia finančná situácia – vyšší príjem a väčšia finančná podpora rodín zo strany štátu, a tiež väčšie bývanie (pozri s. 27).

Ďalšími potrebami súvisiacimi s bývaním sú mať vlastné bývanie a vlastniť byt alebo dom, ktoré označilo menej ako 10 %, resp. menej ako 9 % opýtaných. V pomyselnom rebríčku potrieb sa na štvrtom mieste s tesným odstupom 0,2 percentuálneho bodu za potrebou väčšieho bývania umiestnila potreba mať medzi sebou lepšie vzťahy (17,2 %). Necelých 15 % respondentov a respondentiek uviedlo, že by potrebovali pomoc so zabezpečením starostlivosti o deti a menej ako 4 % sa vyjadrili, že ich rodina v súčasnosti nepotrebuje nič. „Iné“ potreby má 2,1 % rodín, pričom ide napríklad o zdravie, splatenie hypotéky či „lepšie bývanie“.

Tabuľka 29: Deklarované potreby rodín s maloletými deťmi (celý súbor, %)⁶⁵

Potreba	Podiel (%)
Mať viac peňazí	53,5
Mať na seba viac času	40,9
Mať väčšie bývanie (väčší byt alebo dom)	17,4
Mať medzi sebou lepšie vzťahy	17,2
Pomoc so zabezpečením starostlivosti o deti	14,5
Mať vlastné bývanie (nie u rodičov, príbuzných, známych)	9,7
Vlastniť byt alebo dom	8,8
Nič	3,8
Iné	2,1

⁶⁵ Respondenti a respondentky mali možnosť uviesť dve odpovede, súčet percent preto prevyšuje 100.

Vysoké skóre dosiahli tak materiálne, ako aj nemateriálne potreby, ktorých dôležitosť vo väčšine prípadov nie je determinovaná vekom detí v domácnosti. Potrebu mať viac peňazí vyjadrila nadpolovičná väčšina respondentov a respondentiek (v rozpätí 52,7 – 54,4 %) bez ohľadu na to, či žijú v domácnosti s deťmi v predškolskom alebo školskom veku, prípadne s deťmi v predškolskom aj školskom veku. Ako ukazuje tabuľka nižšie, vek detí žijúcich v domácnosti nezohráva významnú úlohu ani v prípade potrieb mať vlastné bývanie, vlastniť bývanie a mať medzi sebou lepšie vzťahy, hoci že by medzi sebou potrebovali rodinní príslušníci mať lepšie vzťahy uvádzali o niečo častejšie rodičia, ktorí bývajú s deťmi staršími ako sedem rokov než rodičia, ktorí žijú s mladšími deťmi alebo s deťmi v predškolskom aj školskom veku. Frekvencia odpovede „mať na seba viac času“ je takmer rovnaká v prípade rodičov, ktorí žijú s deťmi vo veku do šesť rokov a tiež v prípade rodičov, ktorí bývajú s deťmi vo veku sedem a viac rokov (42,8, resp. 42,5 %). Rozdiel, a to na úrovni približne 5 percentuálnych bodov, evidujeme medzi rodičmi žijúcimi v domácnostiach s deťmi v predškolskom aj školskom veku, ktorí potrebu mať na seba viac času vyjadrovali najmenej často. Z odpovedí respondentov a respondentiek vyplýva, že potreba pomoci so zabezpečením starostlivosti o deti klesá s rastúcim vekom detí: deklarovalo ju len 7,5 % rodičov detí starších ako 7 rokov, ale až štvrtina rodičov (20,4 %) detí v predškolskom veku a 17 % domácností so zmiešaným vekom detí. Vo všeobecnosti platí, že nároky na životný priestor sú tým väčšie, čím väčší počet členov má domácnosť. Možným vysvetlením preto je, že potrebu mať väčšie bývanie vyjadrovali najčastejšie rodičia, ktorí bývajú s deťmi v predškolskom aj školskom veku z dôvodu, že žijú v domácnosti s viac ako jedným dieťaťom. Naznačuje to aj komparácia odpovedí rodičov, ktorí majú jedno dieťa a tých, ktorí majú dve a viac detí (bez ohľadu na vek): potrebu mať väčšie bývanie deklarovala takmer pätina (19,4 %) respondentov a respondentiek, ktorí/é majú dve a viac detí a 14,3 % respondentov a respondentiek s jedným dieťaťom.

Tabuľka 30: Potreby rodín v závislosti od veku detí žijúcich v domácnosti (%)⁶⁶

Potreba	Typ domácnosti		
	S deťmi v predškolskom veku	S deťmi v školskom veku	S deťmi v predškolskom aj školskom veku
Mať viac peňazí	53,3	54,4	52,7
Mať na seba viac času	42,8	42,5	37,1
Mať väčšie bývanie	17,7	13,0	22,7
Mať vlastné bývanie (nie u rodičov, príbuzných, známych)	10,8	8,2	10,4
Vlastniť byt alebo dom	8,6	7,3	10,7
Mať medzi sebou lepšie vzťahy	16,5	19,5	15,1
Pomoc so zabezpečením starostlivosti o deti	20,4	7,5	17,0
Nič	3,2	5,4	2,3
Iné	2,0	2,1	2,1

⁶⁶ Respondenti a respondentky mali možnosť uviesť dve odpovede, súčet percent preto prevyšuje 100.

Potreby rodín sa výraznejšie nelíšia v závislosti od veku, ani v závislosti od ekonomickej aktivity respondenta či respondentky s výnimkou potreby mať viac peňazí, ktorú častejšie uvádzali rodičia na materskej alebo rodičovskej dovolenke, resp. v domácnosti, než zamestnaní rodičia (rozdiel 7,6 percentuálneho bodu). Odlišujú sa však medzi kraji: mať viac peňazí je najfrekvencovanejšou potrebou medzi rodičmi žijúcimi vo všetkých krajocho okrem Bratislavského, v ktorom je najčastejšie uvádzanou potrebou mať na seba viac času. Túto odchýlku je možné vysvetliť skutočnosťou, že rodiny z Bratislavského kraja hospodária v priemere s najvyšším čistým mesačným príjmom domácnosti (pozri s. 61). Respondenti a respondentky z Bratislavského kraja zároveň najčastejšie spomedzi všetkých krajov deklarovali potrebu väčšieho bývania a pomoci so zabezpečením starostlivosti o deti.

Tabuľka 31: Potreby rodín v závislosti od bydliska (%)⁶⁷

Potreba ⁶⁸	Kraj							
	BB	BA	KE	NR	PO	TN	TT	ZA
Viac peňazí	51,4	38,8	62,5	59,6	56,3	59,7	47,5	55,2
Väčšie bývanie	15,2	29,6	20,6	11,0	11,2	16,8	13,9	18,2
Vlastné bývanie	4,3	10,7	9,4	9,6	13,1	9,2	12,3	7,7
Vlastniť byt alebo dom	8,0	5,1	6,9	8,2	9,7	6,7	15,6	11,0
Pomoc so starostlivosťou o deti	13,0	20,4	12,5	12,3	13,6	10,1	16,4	15,5
Lepšie vzťahy	21,0	18,4	12,5	19,9	18,0	14,3	15,6	17,1
Viac času na seba	44,9	45,4	38,8	39,0	37,9	43,7	42,6	37,0
Nič	4,3	3,1	3,8	2,7	4,9	3,4	4,9	3,3
Iné	2,9	3,1	0,0	1,4	1,9	4,2	0,8	2,2

Analyzované dáta ukazujú, že k diferenciacii konkrétnych potrieb dochádza v závislosti od finančnej situácie domácností: potrebu mať viac peňazí vyjadrili podstatne častejšie tí rodičia, ktorí uviedli, že majú ťažkosti vyjsť so súčasným príjmom⁶⁹ (73,7 %) než respondenti a respondentky žijúci/e v domácnostiach, ktoré s príjmom vychádzajú (41,8 %).⁷⁰ Rodiny, ktoré s príjmom nevychádzajú, zároveň menej často vyjadrili potrebu mať na seba viac času (27,1 %) v porovnaní s tými, ktoré ťažkosti vyjsť so súčasným príjmom nemajú (49 %). Komparácia odpovedí respondentov a respondentiek žijúcich v domácnostiach s rôznou ekonomickou situáciou poukazuje na to, že potreba mať viac voľného času je frekvencovaná najmä medzi

⁶⁷ Respondenti a respondentky mali možnosť uviesť dve odpovede, súčet percent preto prevyšuje 100.

⁶⁸ Znenie konkrétnych potrieb bolo skrátené kvôli rozsahu tabuľky.

⁶⁹ Rodičia, ktorí uviedli, že ich domácnosť vychádza so súčasným príjmom „ťažko“, „veľmi ťažko“, alebo že s ním nevychádza.

⁷⁰ Odpovede „so súčasným príjmom sa dá vyjsť“ a „so súčasným príjmom sa žije pohodlne“.

rodinami, ktoré majú dostatok financií a naopak, klesá u tých, ktoré čelia finančným problémom.

Je možné predpokladať, že najmenej priaznivej finančnej situácii sú vystavené tie domácnosti, v ktorých niektorý člen čelí exekúcii. Hoci potrebu mať viac peňazí vyjadrilo celkovo 54 % domácností spomedzi tých, ktoré nemajú žiadnu exekúciu, rovnakú odpoveď uviedlo len necelých 49 % domácností s aspoň jednou exekúciou. Domácnosti s exekúciou, resp. exekúciami, však podstatne častejšie označovali potrebu mať vlastné bývanie – nie u rodičov, príbuzných, známych (22,9 % v porovnaní s 8,5 % domácností, ktoré nemajú žiadnu exekúciu) a potrebu vlastniť byt alebo dom (22,9 % vs. 7,5 %). V kontexte zistenia, že obavy zo straty bývania zapríčinené nedostatkom financií alebo dlhom v najbližších šiestich mesiacoch má takmer 75 % respondentov a respondentiek, ktorých domácnosť čelí aspoň jednej exekúcii, sa do popredia dostáva problematika nedostupnosti nájomného bývania s regulovanou výškou nájmu. Pri interpretácii zistení je však potrebné zohľadniť pomerne nízke zastúpenie domácností s exekúciou vo vzorke (105), v dôsledku ktorého nie je tieto zistenia možné generalizovať.

12. KOMPARÁCIA KLÚČOVÝCH ZISTENÍ Z VÝSKUMOV REALIZOVANÝCH V ROKOCH 2014 A 2023

Rodičia maloletých detí považovali v roku 2014 za hlavnú príčinu odkladania založenia rodiny skutočnosť, že mladí ľudia nemajú (dostatočne platenú) prácu, aby mohli zabezpečiť rodinu.⁷¹ V súlade s tým považovali za najdôležitejší predpoklad pre založenie rodiny dostatočný príjem. Túto podmienku vnímali rodičia najčastejšie ako nevyhnutnú aj v roku 2023, kedy sa zároveň prikláňali k názoru, že hlavnou príčinou odkladania založenia rodiny je nedostupnosť bývania. Dva najčastejšie dôvody posunu založenia rodiny – problémy so zabezpečením vlastného bývania a nedostupnosť dostatočne platenej práce, ktorá by umožňovala finančné zabezpečenie rodiny – nie sú naviazané na špecifické charakteristiky životného štýlu mladých ľudí alebo na ich preferencie, ale sú dôsledkom pôsobenia vonkajších podmienok. Ak sa rodičia rozhodnú nemať ďalšie dieťa, rovnako ako v roku 2014, sú v súčasnosti okrem naplnenia reprodukčných plánov najčastejšou príčinou osobné dôvody, ako napr. vek či zdravotný stav. Významnú rolu zohrávajú aj obavy zo zhoršenia finančnej situácie domácnosti.

Skutočnosť, že rodičovstvo (narodenie dieťaťa, starostlivosť oň) zapríčinilo zhoršenie finančnej situácie domácnosti, uviedlo viac ako 58 % respondentov a respondentiek. Nepriaznivé dôsledky rodičovstva na kariérny rast alebo šancu udržať si či získať zaujímavú prácu zaznamenalo v roku 2014 v každej oblasti približne 40 % opýtaných, v roku 2023 ich uvádzal viac než každý druhý rodič. V roku 2023 sa potvrdilo asymetrické rozloženie týchto negatívnych dôsledkov – týkajú sa najmä matiek: zníženie šance na kariérny rast uviedlo takmer 64 % respondentiek, no len menej ako 31 % respondentov a zhoršenie šance udržať si alebo získať zaujímavú prácu konštatovalo viac ako 59 % žien a tretina mužov.

Aktívna participácia na trhu práce je úzko prepojená s problematikou zosúladžovania súkromného, rodinného a pracovného života. Spomedzi nástrojov umožňujúcich lepšie sklbenie pracovných a rodinných povinností rodičia maloletých detí v roku 2014 považovali za najužitočnejšie kľzavý pracovný čas a prístup k službám starostlivosti o deti, no pomerne vysokú podporu mali tiež možnosť skrátenia pracovného úväzku a práce z domu. Podobne aj o deväť rokov neskôr považovali matky a otcovia za najviac nápomocný *home office* a flexibilnú pracovnú dobu, ale aj dovolenku v rozsahu nad rámec Zákonníka práce, skrátený úväzok či dobrú dostupnosť zariadení starostlivosti o deti.

Už výskum realizovaný v roku 2014 poukázal na to, že sa predstavy o ideálnom spôsobe zabezpečenia starostlivosti o deti menia v závislosti od veku dieťaťa, a že v prípade starostlivosti o najmenšie deti sa na Slovensku spájajú takmer výhradne so starostlivosťou matky. Výsledky z roku 2023 však indikujú posun smerom k väčšiemu zapojeniu otcov do starostlivosti. Podiel rodičov, ktorí za ideálnu formu starostlivosti o deti do 1 roka považujú starostlivosť matky, sa znížil o takmer 11 percentuálnych bodov (z viac než 96 % na viac ako

⁷¹ GERBERY, D., FILADELFIOVÁ, J. Potreby rodín s maloletými deťmi. Výsledky empirického prieskumu. Bratislava: IVPR, 2014.

85 %) a zároveň sa podiel tých, ktorí za ideálne považujú striedanie matky a otca na materskej, resp. rodičovskej dovolenke, zvýšil o viac ako 9 percentuálnych bodov (z necelých 2 % na viac než 11 %). Hoci aj v prípade starších detí, vo veku 2 – 3 roky, zostáva dominujúcou ideálnou formou starostlivosť zo strany matky, rastú preferencie iných foriem, a to najmä striedavej starostlivosti oboch rodičov a jaslí. Zatiaľ čo v roku 2014 považovalo pri deťoch vo veku 2 až 3 roky striedanie matky a otca na rodičovskej dovolenke za ideálne menej ako 13 % opýtaných, v roku 2023 to bolo takmer 20 %. Autor a autorka výskumu o potrebách rodín na základe zistení už v roku 2014 konštatovali, že „existuje silný potenciál pre pozitívne prijatie inovatívnych opatrení podporujúcich vyššiu účasť otcov na starostlivosti o deti“.⁷² V danom roku malo zvýšenie participácie otcov na starostlivosti o deti prostredníctvom zavedenia tzv. otcovskej kvóty v rámci rodičovskej dovolenky medzi rodičmi silnú podporu, keď sa absolútna väčšina rodičov vyjadrila v za zavedenie niektorej z foriem otcovskej kvóty. Proti jej zavedeniu sa vyjadrilo 19 % opýtaných.

Preferencie rodičov maloletých detí v oblasti rodinnej politiky zostávajú v priebehu rokov 2014 až 2023 stabilné – matky a otcovia najčastejšie preferujú finančné transfery. V súčasnosti najžiadanejšími typmi účelovo viazaných štátnych príspevkov sú príspevok na stravovanie v škôlkach a školách (tzv. „obedy zadarmo“) a príspevok na školské potreby pre školopovinné deti vyplácaný každoročne – každý z nich získal podporu približne 50 % respondentov a respondentiek. Tretím najviac preferovaným príspevkom je príspevok na zdravotnú starostlivosť o maloleté dieťa (na ošetrovanie u zubného lekára, na fyzioterapiu/rehabilitácie a pod.) s podporou viac než 32 % opýtaných. V prípade voľby medzi dvomi formami rodičovského príspevku (nižší mesačný príspevok – 200 € vyplácaný do 3 rokov dieťaťa vs. vyšší mesačný príspevok – 300 € vyplácaný do 2 rokov dieťaťa) rodičia v roku 2014 nevykazovali jasnú preferenciu – každej z uvedených schém vyjadrilo podporu cca 50 % opýtaných. O deväť rokov neskôr vyjadrili spomedzi troch schém príklon k flexibilnému modelu rodičovského príspevku (viac ako 45 %), teda mať k dispozícii určitú celkovú sumu a môcť samostatne rozhodnúť o jej čerpaní.

Negatívne dôsledky rodičovstva na finančnú situáciu domácností ilustroval v oboch porovnávaných rokoch vysoký podiel rodín, ktorým v uplynulom roku, resp. v uplynulých šiestich mesiacoch, vznikli nedoplatky v oblasti bývania. Rovnako ako v roku 2014, aj v roku 2023 boli najviac frekventovanými nedoplatky za služby súvisiace s bývaním, ktoré v oboch časových obdobiach vznikli 23 % domácností. V roku 2023 sa podiel domácností, ktorým vznikol dlh na nájomnom, zvýšil z 15 na viac ako 21 %. Na zraniteľnosť rodín s maloletými deťmi v kontexte nepriaznivej finančnej situácie poukazuje aj najčastejšie deklarovaná potreba rodín – mať viac peňazí.⁷³

⁷² GERBERY, D., FILADELFIOVÁ, J. Potreby rodín s maloletými deťmi. Výsledky empirického prieskumu. Bratislava: IVPR, 2014, s. 61.

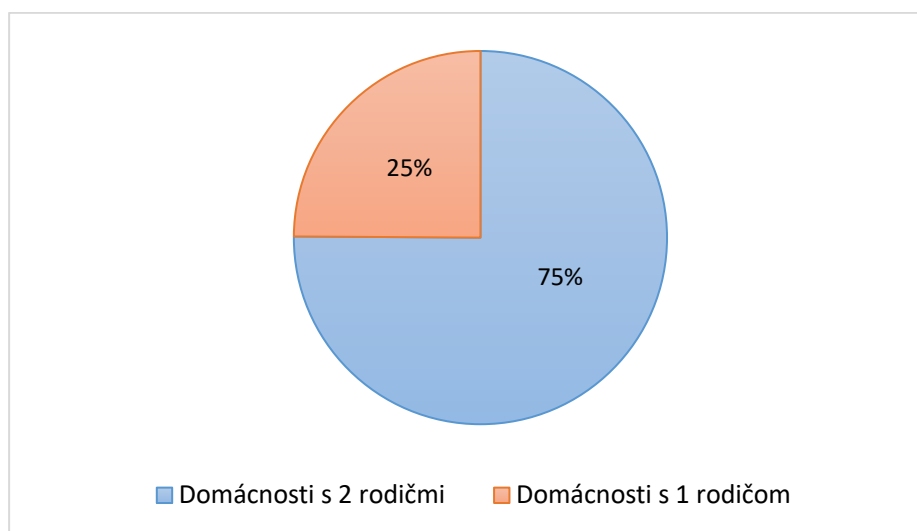
⁷³ V roku 2014 respondentom a respondentkám otázka „Čo by Vaša rodina v súčasnosti najviac potrebovala?“ nebola položená.

13. VÝSKUM POTRIEB JEDNORODIČOVSKÝCH RODÍN

Súčasťou výskumu o potrebách rodín s maloletými deťmi bol aj doplňujúci modul zameraný výhradne na jednorodičovské rodiny. Ide o dve samostatne realizované, no komplementárne zisťovania.

Podľa Sčítania obyvateľov, domov a bytov bolo v roku 2021 na Slovensku 357 199 jednorodičovských domácností, ktorých podiel reprezentuje 15 % z celkového počtu 2 376 103 *cenзовých* domácností.⁷⁴ Počet dvojrodičovských domácností dosiahol 1 078 879 (45,4 %). Ako zobrazuje graf nižšie, spomedzi *rodinných* domácností reprezentujú jednorodičovské takmer jednu štvrtinu (24,9 %) z absolútneho počtu 1 436 078.

Graf 21: Štruktúra rodinných domácností na Slovensku podľa počtu rodičov

Celkový počet jednorodičovských domácností je najvyšší v Košickom kraji (viac ako 50 000). V Nitrianskom, Bratislavskom, Prešovskom, Banskobystrickom a Žilinskom kraji evidujeme viac ako 40 000 jednorodičovských domácností. Najmenej ich bolo zaznamenaných v Trnavskom a Trenčianskom kraji. Spomedzi celkového počtu všetkých typov *cenзовých* domácností v danom kraji je podiel jednorodičovských najvyšší v Košickom a Banskobystrickom (zhodne 16,2 %) a najnižší v Bratislavskom kraji, kde jednorodičovské domácnosti reprezentujú 12,3 % všetkých *cenзовých* domácností.

⁷⁴ Celkový počet *cenзовých* domácností zahŕňa jedno- a dvojrodičovské rodinné domácnosti, viacčlenné nerodinné domácnosti, domácnosti jednotlivcov, kolektívne a inštitucionálne domácnosti a nezistené domácnosti.

Tabuľka 32: Jednorodičovské domácnosti v krajocho SR (podiel z celkového počtu cenzoých domácností v kraji)

Územná jednotka	Absolútny počet	Podiel (%)
Banskobystrický kraj	44 272	16,2
Bratislavský kraj	47 053	12,3
Trnavský kraj	38 414	14,9
Trenčiansky kraj	36 792	14,7
Nitriansky kraj	48 045	15,8
Žilinský kraj	44 157	15,7
Prešovský kraj	45 925	15,2
Košický kraj	52 541	16,2

Zdroj dát: SODB 2021

14. ŠTRUKTÚRA VÝSKUMNEJ VZORKY

Do realizovaného výskumu sa zapojilo 501 rodičov maloletých detí, z toho 413 žien (82,4 %) – samoživiteliek a 88 (17,6 %) mužov – samoživiteľov, ktoré/í v čase realizácie zisťovania nemali partnerský vzťah⁷⁵ a zároveň mali aspoň jedno dieťa vo veku do 16 rokov. Nižšie zastúpenie mužov vo výskumnej vzorke je determinované skutočnosťou, že v populácii nachádzame medzi „jednorodičmi“ najmä ženy: v roku 2021 bolo na Slovensku 159 164 domácností osamelých matiek so závislými deťmi, no len 21 373 domácností osamelých otcov, ktorí žili s aspoň jedným závislým dieťaťom.⁷⁶

Pre absolútnu väčšinu respondentiek a respondentov nie je samoživiteľstvo novou životnou skúsenosťou – takmer 93 % opýtaných bolo v čase zberu dát samoživiteľkami/samoživiteľmi dlhšie ako jeden rok: necelých 15 % jeden až dva roky, 29,1 % tri až štyri roky, 17,2 % päť až šesť rokov. Zvyšných 31,8 % respondentiek a respondentov bolo samoživiteľkami/samoživiteľmi sedem rokov alebo dlhšie (z toho viac ako 17 % dlhšie než desať rokov).

Tabuľka 33: Dĺžka trvania samoživiteľstva (celý súbor, %)

Trvanie samoživiteľstva	Podiel (%)
Menej ako 1 rok	7,2
1 – 2 roky	14,8
3 – 4 roky	29,1
5 – 6 rokov	17,2
7 – 8 rokov	8,2
9 – 10 rokov	6,2
Viac ako 10 rokov	17,4
Spolu	100,0

Väčšina respondentiek a respondentov (74,3 %) mala jedno dieťa vo veku do 16 rokov, 23,4 % malo dve deti a 2 % mali tri deti. Jedna respondentka mala 4 deti a jedna 5 detí vo veku do 16 rokov.

Tabuľka 34 zobrazuje, že z hľadiska veku tvorili najväčšiu kategóriu respondentky a respondenti vo veku 35 – 44 rokov (38,5 %), druhou najpočetnejšou skupinou boli respondentky a respondenti vo veku 25 – 34 rokov (29,3 %). Do výskumu sa však zapojili aj staršie samoživiteľky a samoživitelia: 25,7 % vo veku 45 – 54 rokov a 2,4 % vo veku 55 a viac rokov. Najmladšie respondentky a respondenti, vo veku 18 – 24 rokov, reprezentujú 4 % výskumnej vzorky. Priemerný vek rodičov – samoživiteľov bol 39,4 roka.

⁷⁵ Tým pádom zároveň ani nežijú, resp. nemôžu žiť v domácnosti s partnerom/partnerkou.

⁷⁶ Zdroj: SODB 2021.

Vo výskume participovali rodičia zo všetkých krajov, ich zastúpenie je relatívne rovnomerné a pohybuje sa od 11 % (Nitriansky, Trenčiansky a Trnavský kraj) po 14,8 % (Košícký kraj), čo do značnej miery zodpovedá výsledkom Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021, podľa ktorého bol najväčší počet jednorodičovských domácností zaznamenaný v Košickom kraji a najmenší v Trenčianskom a Trnavskom (pozri tabuľku 32).

Vo výberovom súbore boli najviac zastúpené vysokoškolsky vzdelané/í respondentky a respondenti (48,1 %) a respondentky/respondenti so stredoškolským vzdelaním (celkovo 47,5 %), z ktorých väčšina mala ukončené stredoškolské vzdelanie s maturitou. 1,6 % malo ukončené základné vzdelanie a 2,8 % absolvovalo vyššie odborné vzdelanie.

Kľúčovou charakteristikou pre výber respondentiek a respondentov bolo, aby v čase realizácie výskumu nemali partnerský vzťah. Vo výskumnej vzorke boli preto najvýraznejšie zastúpené/í rozvedené/í (43,3 %) a slobodné/í respondentky a respondenti (42,3 %). 4 % tvorili vdovy/vdovci a 10,4 % zosobášené respondentky a respondenti, ktoré/í žili v odlúčení (napr. z dôvodu prebiehajúceho rozvodového konania).

Podiel pracujúcich dosiahol 82,4 %, z čoho zamestnankyne a zamestnanci reprezentujú 75,2 % a samostatne zárobkovo činné osoby 7,2 %. Nepracujúcich bolo spolu 17,6 %, z toho 8 % nezamestnaných, 6 % na materskej alebo rodičovskej dovolenke, 2 % na dôchodku a 1,6 % študentiek/študentov. Pokiaľ ide o typ pracovného úväzku, 9 z 10 zamestnaných respondentiek a respondentov pracovalo na plný úväzok (90 %) a 8 % malo uzavretý pracovný pomer na kratší pracovný čas. Zvyšné 2 % zamestnaných samoživiteliek a samoživiteľov vykonávali prácu „na dohodu“.

Tabuľka 34: Zloženie výskumného súboru podľa vybraných znakov

	Počet	Podiel (%)
Pohlavie		
Ženy	413	82,4
Muži	88	17,6
Spolu	501	100,0
Vek		
18 - 24	20	4,0
25 - 34	147	29,3
35 - 44	193	38,5
45 - 54	129	25,7
55 a viac	12	2,4
Spolu	501	100,0

	Počet	Podiel (%)
Rodinný stav		
Rozvedený/á	217	43,3
Slobodný/á	212	42,3
Vdovec/vdova	20	4,0
Ženatý/vydatá (v odlúčení)	52	10,4
Spolu	501	100,0
Vzdelanie		
Základné	8	1,6
Stredoškolské bez maturity	70	14,0
Stredoškolské s maturitou	168	33,5
Vyššie odborné	14	2,8
Vysokoškolské	241	48,1
Spolu	501	100,0
Ekonomická aktivita		
Zamestnaný/á	377	75,2
SZČO	35	7,2
Nezamestnaný/á	40	8,0
Študent/ka	8	1,6
Nepracujúci dôchodca/dôchodkyňa	10	2,0
Na materskej/rodičovskej dovolenke, v domácnosti	30	6,0
Spolu	501	100,0
Kraj (bydlisko)		
Banskobystrický	64	12,8
Bratislavský	68	13,6
Košický	74	14,8
Nitriansky	55	11,0
Prešovský	66	13,2
Trenčiansky	55	11,0
Trnavský	55	11,2
Žilinský	64	12,8
Spolu	501	100,0

Štvrtina respondentiek a respondentov (25,5 %) mala popri hlavnom zamestnaní aj vedľajšiu prácu, resp. úväzok, a to z dôvodu, že to bolo nevyhnutné na zabezpečenie vyššieho príjmu, a ďalších 15,4 % malo vedľajšiu prácu, hoci mali dostatočný príjem aj bez nej. Najviac respondentiek a respondentov, a to 39,5 %, uviedlo, že takúto prácu aktuálne nemajú, ale potrebovali by ju na zabezpečenie vyššieho príjmu. Naopak, o vedľajší úväzok nemalo záujem 18 % opýtaných.

Tabuľka 35: Odpovede na otázku „Máte popri Vašom hlavnom zamestnaní aj vedľajšiu prácu, úväzok?“ (súbor zamestnaných rodičov, %)

Odpoveď	Podiel (%)
Áno, potrebujem mať takúto prácu, aby som mal/a vyšší príjem	25,5
Áno, mám takúto prácu, ale aj bez nej mám dostatočný príjem	15,4
Nie, ale potreboval/a by som mať takúto prácu, aby som mal/a vyšší príjem	39,5
Nie, nepotrebujem/nechcem takúto prácu	18,0
Iné	1,6
Spolu	100,0

Štruktúra domácností rodičov – samoživiteľov bola zvyčajne tvorená respondentkami alebo respondentmi a ich deťmi (53,7 %). Do výskumu sa však celkovo zapojilo aj 42,5 % respondentiek a respondentov, ktoré/í žili aj s inými rodinnými príslušníkmi – 37,1 % so svojím rodičom, resp. rodičmi a 5,4 % s iným/i príbuzným/príbuznými.

Tabuľka 36: Štruktúra domácnosti (celý súbor, %)

Zloženie domácnosti	Podiel (%)
Respondent/ka s dieťaťom/deťmi	53,7
Respondent/ka s dieťaťom/deťmi a s rodičom/rodičmi respondentky/respondenta	37,1
Respondent/ka s dieťaťom/deťmi a s príbuzným/príbuznými respondentky/respondenta	5,4
Iné	3,8
Spolu	100,0

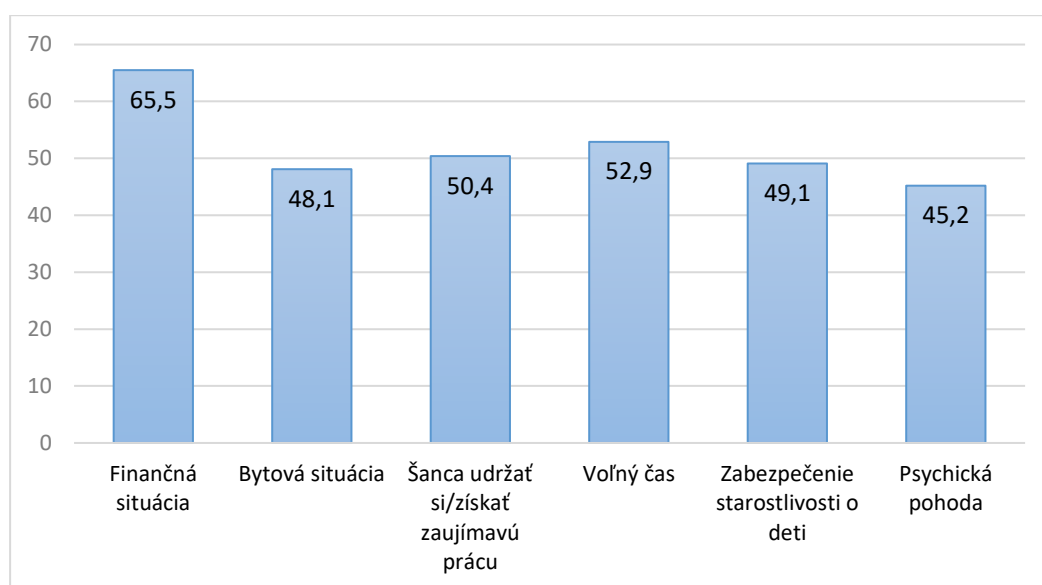
Celkovo 27,5 % respondentiek a respondentov žilo v domácnosti aj s dieťaťom (21,8 %) alebo deťmi (5,7 %) starším/i ako 16 rokov, ktoré študovali na strednej alebo vysokej škole v dennej forme štúdia.

15. DÔSLEDKY SAMOŽIVITEĽSTVA

V rámci hlavného modulu dotazníka zameraného na potreby rodín maloletých detí mali respondenti a respondentky uviesť, akým spôsobom ovplyvnilo narodenie dieťaťa/detí, resp. začiatok starostlivosti o ne, vybrané oblasti ich života. Otázka v obdobnom znení („Aké dôsledky má podľa Vás to, že ste samoživiteľkou/samoživiteľom, na nasledujúce oblasti Vášho života?“) bola v rámci doplňujúceho modulu položená aj súboru samoživiteliek a samoživiteľov, pri ktorom bol dôraz kladený nie na rodičovstvo, ale na samoživiteľstvo.

Výsledky indikujú, že samoživiteľstvo má nepriaznivé dôsledky na viaceré oblasti života respondentiek a respondentov, pričom najviac negatívne ovplyvňuje finančnú situáciu ich domácností. Ako zobrazuje graf 22, nepriaznivé dôsledky na finančnú situáciu uviedli takmer dve tretiny (65,5 %) opýtaných rodičov. Nadpolovičná väčšina tiež zaznamenala nepriaznivé dôsledky v oblasti voľného času (52,9 %) a šance udržať si alebo získať zaujímavú prácu (50,4 %). 49,1 % respondentiek a respondentov sa vyjadrilo, že samoživiteľstvo má nepriaznivé dôsledky pri zabezpečovaní starostlivosti o deti, 48,1 % vníma negatívne dôsledky v oblasti bývania (bytovej situácie) a 45,2 % v oblasti psychickej pohody.⁷⁷

Graf 22: Percepcia nepriaznivých dôsledkov samoživiteľstva (celý súbor, %)⁷⁸

⁷⁷ Súčet odpovedí „nepriaznivé“ a „rozhodne nepriaznivé“.

⁷⁸ Podiel respondentiek a respondentov, ktoré/í uviedli, že samoživiteľstvo má nepriaznivé dôsledky na jednotlivé oblasti ich života.

16. STAROSTLIVOSŤ O DETI

V súvislosti so zabezpečovaním starostlivosti o deti pokrýval dotazník dve oblasti: rozdelenie starostlivosti medzi rodičmi a využívanie zariadení – jaslí a materských škôl.

ROZDELENIE STAROSTLIVOSTI MEDZI RODIČMI

Napriek tomu, že rodičovské práva a povinnosti patria podľa Zákona č. 36/2005 Z. z. (zákona o rodine) obom rodičom,⁷⁹ prax ukazuje, že starostlivosť o deti zostáva v prípade rozvodu alebo rozchodu často prevažne na jednom rodičovi, zvyčajne matke. Potvrdzujú to aj výsledky realizovaného výskumu, v ktorom nadpolovičná väčšina respondentiek – žien (54 %) uviedla, že sa o deti starajú výhradne ony, a to bez toho, aby sa do starostlivosti o spoločné dieťa alebo deti zapájal aj bývalý partner. Ďalšia tretina respondentiek (32,7 %) sa vyjadrila, že sa o deti starajú prevažne ony. Podiel respondentiek – žien, ktoré zabezpečujú starostlivosť o deti úplne alebo prevažne bez zapojenia druhého rodiča, tak celkovo dosahuje až 86,7 %. 9,2 % respondentiek deklarovalo, že starostlivosť o spoločné dieťa/deti zabezpečujú spoločne s druhým rodičom v približne rovnakej miere.

Tabuľka 37: Rozdelenie starostlivosti o dieťa/deti – odpovede žien (%)

Starostlivosť o dieťa/deti	Podiel (%)
Výhradne respondentka	54,0
Prevažne respondentka	32,7
Respondentka aj druhý rodič v približne rovnakej miere	9,2
Prevažne druhý rodič dieťaťa	0,5
Netýka sa (dieťa nemá druhého rodiča) ⁸⁰	3,6
Spolu	100,0

Komparácia odpovedí žien a mužov do istej miery potvrdzuje, že starostlivosť o deti leží najmä na pleciach matiek:⁸¹ zatiaľ čo viac ako 86 % respondentiek uviedlo, že starostlivosť o spoločné dieťa/deti zabezpečujú výhradne alebo prevažne ony, rovnako odpovedalo len 44,3 % respondentov. Muži tiež častejšie ako ženy odpovedali, že starostlivosť o spoločné dieťa/deti majú s matkou dieťaťa rozdelenú približne narovnať (31,8 %).

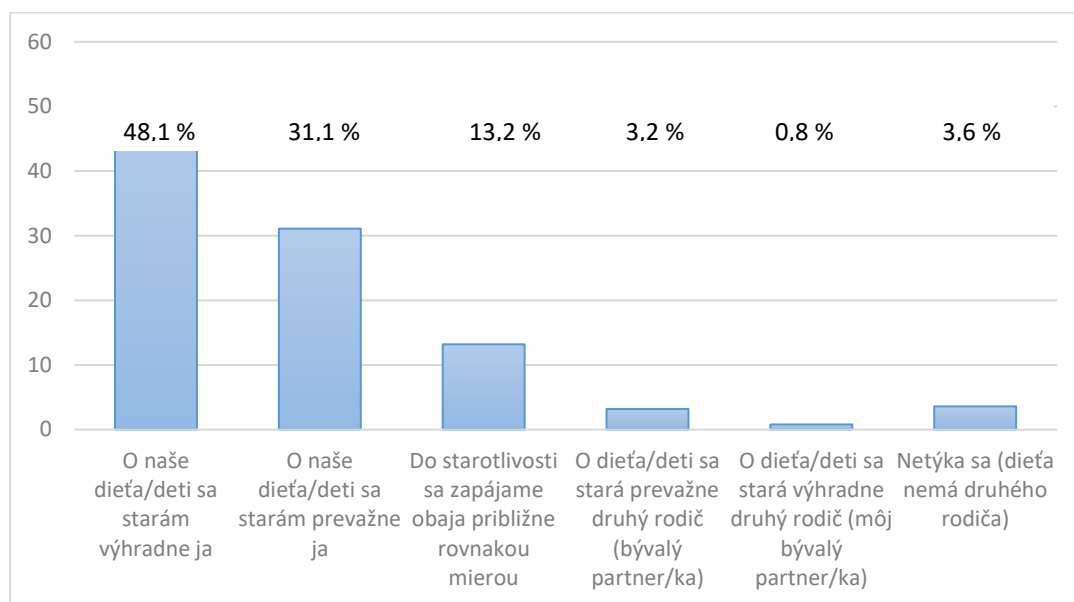
⁷⁹ Avšak, „rodičovské práva a povinnosti vykonáva jeden z rodičov, ak druhý z rodičov nežije alebo je neznámy. Platí to aj v prípade, ak jeden z rodičov bol pozbavený rodičovských práv a povinností, ak mu bol výkon jeho rodičovských práv a povinností obmedzený alebo pozastavený. Ak je jeden z rodičov obmedzený v spôsobilosti na právne úkony, druhý rodič vykonáva rodičovské práva a povinnosti sám len v takom rozsahu, v akom je spôsobilosť prvého rodiča na právne úkony súdom obmedzená.“ (zákon o rodine, § 28)

⁸⁰ Napr. v dôsledku úmrtia druhého rodiča; v prípade adopcie dieťaťa a podobne.

⁸¹ Limitom komparácie je nízke zastúpenie mužov vo výskumnom súbore (88 respondentov).

Graf nižšie zobrazuje rozdelenie odpovedí celej vzorky – mužov aj žien.

Graf 23: Odpovede na otázku „Do akej miery sa druhý rodič (Váš bývalý partner/ka), s ktorým nežijete, zapája do starostlivosti o Vaše spoločné dieťa/deti?“ (celý súbor, %)

STAROSTLIVOSŤ V JASLIACH A MATERSKÝCH ŠKOLÁCH

Ako sme už uviedli, dĺžka materskej a rodičovskej dovolenky na Slovensku, kultúrne a spoločenské normy ústiace do zaužívaných vzorov správania a preferencií rodičov najmenších detí, ako aj miestna či finančná nedostupnosť jasí, majú za následok ich relatívne nízku mieru využívania. Zatiaľ čo vo výskume o potrebách rodín realizovanom v roku 2014 uviedlo 13,6 % rodičov maloletých detí, že jasle využívajú alebo využili a 18 % sa vyjadrilo, že ich nevyužili, hoci by to chceli alebo potrebovali, zo zisťovania realizovanom v roku 2023 vyplynulo, že jasle využilo alebo využíva 12,1 % rodičov.

Podiel respondentov a respondentiek – samoživiteľov a samoživiteľiek, ktorí/é na zabezpečenie starostlivosti o deti využili alebo využívajú jasle, je v porovnaní s tým viac ako dvojnásobný (25,1 %). Ak jasle nevyužívali v čase realizácie výskumu ani v minulosti, najfrekvencovanejším dôvodom bol nezáujem zo strany respondentky/respondenta (53 %). Ako problematická sa javí najmä finančná nedostupnosť jasí: deti takmer 30 % respondentiek a respondentov nechodili/nechodia do jasí, pretože boli/sú príliš drahé. K ďalším dôvodom patrí nevyhovujúca lokalita (10,4 %), nedostatočná kapacita jasí (9,6 %) a problém dieťaťa s adaptáciou (1,8 %). Príčiny nevyužitia jasí jednorodičovskými rodinami sú rovnaké ako v prípade dvojrodičovských rodín. V rámci oboch skupín je najčastejším dôvodom nezáujem nasledovaný príliš vysokou cenou (finančnou nedostupnosťou), nevyhovujúcou lokalitou a nedostatočnou kapacitou zariadenia.

Tabuľka 38: Príčiny nevyužitia jaslí (súbor rodičov, ktorí nevyužili/nevyužívajú jasle; %)⁸²

Príčina	Podiel (%)
Nezáujem zo strany respondentky/respondenta	53,0
Príliš vysoká cena	29,9
Nevyhovujúca lokalita	10,4
Nedostatočná kapacita jaslí	9,6
Problém dieťaťa s adaptáciou	1,8

Zatiaľ čo jasle využila na zabezpečenie starostlivosti o deti štvrtina respondentiek a respondentov, materskú školu využilo až 79,2 %. Deti zvyšných rodičov do škôlky nechodia alebo nechodili z rôznych dôvodov, najčastejšie kvôli príliš vysokej cene (60,2 %) a nedostatočnej kapacite (15,7 %) zariadenia. Podiel respondentiek a respondentov, ktoré/í nemali záujem o umiestnenie detí do materskej školy, je výrazne nižší (9,6 %) ako v prípade jaslí (53 %). Odpovede opýtaných poukazujú na lepšiu miestnu dostupnosť škôlok v porovnaní s jasľami – iba 1,2 % opýtaných uviedlo, že ich deti nechodili do škôlky kvôli nevyhovujúcej lokalite v porovnaní s viac ako 10 % v prípade jaslí.

Tabuľka 39: Príčiny nevyužitia materských škôl (súbor rodičov, ktorí nevyužili/nevyužívajú jasle; %)⁸³

Príčina	Podiel (%)
Nezáujem zo strany respondentky/respondenta	9,6
Príliš vysoká cena	60,2
Nevyhovujúca lokalita	1,2
Nedostatočná kapacita materskej školy	15,7
Problém dieťaťa s adaptáciou	7,2
Iné	8,4

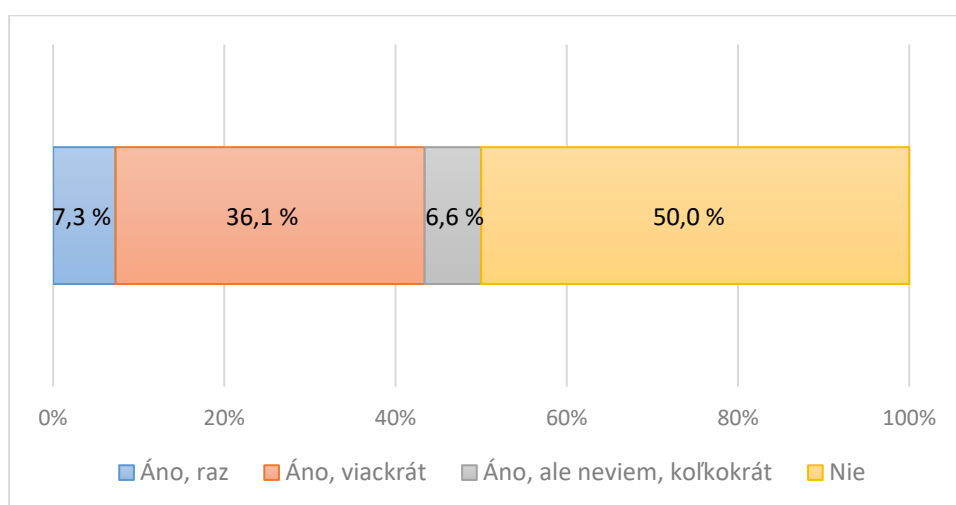
⁸² Respondentky a respondenti mali možnosť označiť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

⁸³ Respondentky a respondenti mali možnosť označiť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

17. HARMONIZÁCIA RODINNÉHO A PRACOVNÉHO ŽIVOTA

Prevádzkové hodiny škôlky (teda čas, do ktorého je potrebné ráno dieťa doniesť do škôlky a čas, kedy je potrebné ho poobede vyzdvihnúť), ktorú navštevovali deti respondentiek a respondentov, hodnotí ako vyhovujúce 81,4 % opýtaných. Za nevyhovujúce ich považuje 18,6 %. Napriek tomu sa polovici všetkých respondentiek a respondentov, z toho väčšine opakovane, v uplynulých troch mesiacoch stalo, že museli z práce odísť skôr – hoci ešte potrebovali pracovať – aby stihli vyzdvihnúť dieťa zo škôlky.

Graf 24: Odpovede na otázku „Stalo sa Vám za uplynulé tri mesiace, že ste museli z práce odísť skôr – hoci ste ešte potrebovali pracovať – aby ste stihli Vaše dieťa/deti vyzdvihnúť zo škôlky?“ (celý súbor, %)

Väčšina respondentiek a respondentov (79,7 %), ktoré/í vyjadrili nespokojnosť, by potrebovala, aby boli škôlky otvorené dlhšie v poobedných hodinách, čo by im umožňovalo deti vyzdvihnúť neskôr. Druhá najzastúpenejšia skupina respondentiek a respondentov (36,5 %) by potrebovala, aby boli škôlky aj ráno otvorené skôr.

Tabuľka 40: Dôvody, kvôli ktorým považujú rodičia prevádzkové hodiny materskej školy za nevyhovujúce (súbor rodičov, ktorí považujú prevádzkové hodiny za nevyhovujúce; %)⁸⁴

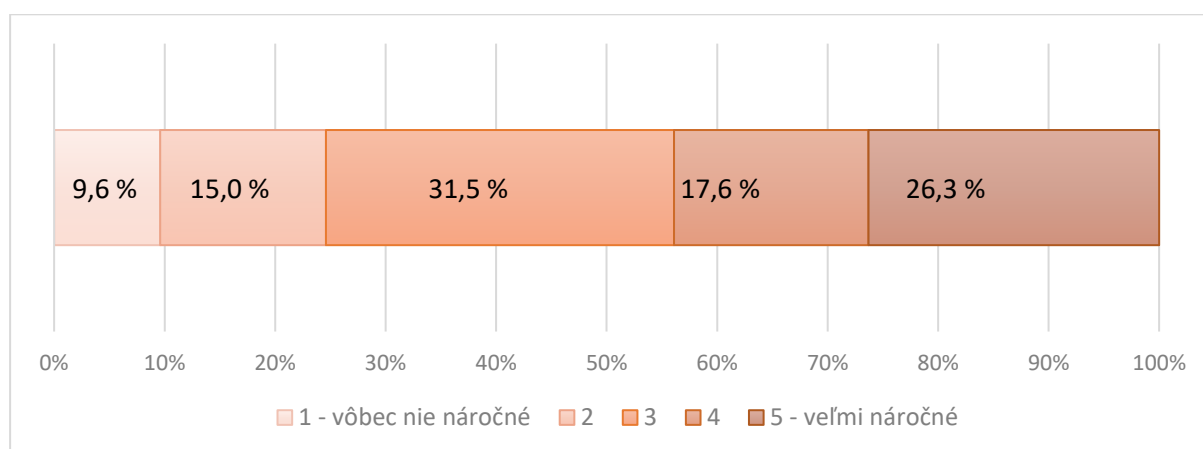
Príčina	Podiel (%)
Poobede by potrebovali vyzdvihnúť dieťa neskôr	79,7
Ráno by potrebovali priniesť dieťa skôr	36,5
Ráno by potrebovali priniesť deti neskôr	8,1
Poobede by potrebovali vyzdvihnúť deti skôr	1,4

⁸⁴ Respondentky a respondenti mali možnosť označiť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

Podobne ako v prípade škôlok, absolútna väčšina respondentiek a respondentov (88,5 %) považuje prevádzkové hodiny školského klubu – družiny za vyhovujúce. 43 % opýtaných rodičov sa však v uplynulých troch mesiacoch stalo, že museli z práce odísť skôr – hoci ešte potrebovali pracovať – aby stihli vyzdvihnúť dieťa zo školského klubu, z toho väčšine opakovane.

Ako zobrazuje graf 25, väčšina rodičov – samoživiteľov považuje sklbenie rodinného a pracovného života za náročné; pre necelú štvrtinu opýtaných (24,6 %) zosúladovanie pracovných a rodinných povinností náročné nie je.⁸⁵ Respondentky a respondenti mali možnosť odpoved' na otázku „Do akej miery je pre Vás vo všeobecnosti náročné sklbiť pracovný a rodinný život?“ označiť na škále od 1 do 5, kde 1 znamená „vôbec nie náročné“, zatiaľ čo číslo 5 reprezentuje presný opak. Priemerná hodnota dosiahla úroveň 3,4 – podobne, ako v prípade respondentov a respondentiek, ktorí/é sa zapojili do hlavného modulu výskumu (3,2). Podiel rodičov – samoživiteľov, ktorí označili hodnoty 4 alebo 5, dosiahol celkovo takmer 44 %, v prípade rodičov zapojených do hlavného modulu výskumu označilo rovnaké odpovede spolu viac než 36 % opýtaných. To naznačuje, že zosúladovanie rodinného a pracovného života predstavuje väčšiu výzvu pre osamelých rodičov.

Graf 25: Odpovede na otázku „Do akej miery je pre Vás vo všeobecnosti náročné sklbiť pracovný a rodinný život?“ (celý súbor, %)

⁸⁵ Súčet odpovedí 1 a 2 (na škále 1 – 5, kde 1 znamená „vôbec nie náročné“ a 5 znamená „veľmi náročné“).

18. EKONOMICKÁ SITUÁCIA JEDNORODIČOVSKÝCH DOMÁCNOSTÍ

Domácnosti samoživiteliek a samoživiteľov sú vo väčšine prípadov, predovšetkým ak pozostávajú iba z rodiča a detí, závislé od príjmu len jednej dospeléj osoby, čo ich v porovnaní s dvojrodičovskými domácnosťami v tejto oblasti značne znevýhodňuje. Jednorodičovské domácnosti zároveň patria k skupinám obyvateľstva najviac ohrozeným príjmovou chudobou.⁸⁶

PRÍJEM

Celkový čistý mesačný príjem respondentiek a respondentov (vrátane mzdy, štátnych dávok, výživného a ďalších zdrojov príjmu) sa pohybuje v rozpätí od menej ako 300 € až po viac ako 2 100 €, avšak polovica všetkých respondentiek a respondentov (50,1 %) má mesačný príjem vo výške do 900 €. Tri štvrtiny opýtaných (75,5 %) majú celkový čistý mesačný príjem do výšky 1 200 €. Príjem nižší ako 300 € má 15 % respondentiek a respondentov. Najpočetnejšiu kategóriu tvoria respondentky a respondenti s príjmom vo výške 901 – 1 200 € (25,3 %) a respondentky/respondenti s príjmom 601 – 900 € (24,4 %).

Tabuľka 41: Výška celkového čistého mesačného príjmu respondentiek a respondentov (celý súbor, %)

Príjem	Podiel (%)
Do 300 €	15,0
301 – 600 €	10,8
601 – 900 €	24,4
901 – 1 200 €	25,3
1 201 – 1 500 €	12,4
1 501 – 1 800 €	5,6
1 801 – 2 100 €	3,8
Viac ako 2 100 €	2,8
Spolu	100,0

Ako ukazuje tabuľka nižšie, výška celkového čistého mesačného príjmu mužov – samoživiteľov je v porovnaní so ženami – samoživiteľkami vo všeobecnosti v priemere vyššia, hoci dve najpočetnejšie kategórie žien aj mužov majú v oboch prípadoch čistý mesačný príjem v rozmedzí 601 – 900, resp. 901 – 1 200 €.

⁸⁶ Pozri napr. EU SILC.

Tabuľka 42: Komparácia výšky celkového čistého mesačného príjmu samoživiteliek – žien a samoživiteľov – mužov (%)

Príjem	Ženy – podiel (%)	Muži – podiel (%)
Menej ako 300 €	16,7	6,8
301 – 600 €	11,4	8,0
601 – 900 €	25,4	19,3
901 – 1 200 €	24,0	31,8
1 201 – 1 500 €	11,9	14,8
1 501 – 1 800 €	4,8	9,1
1 801 – 2 100 €	3,9	3,4
Viac ako 2 100 €	1,9	6,8
Spolu	100,0	100,0

Ťažkosti vyjsť s mesačným príjmom má viac ako polovica jednorodičovských domácností (50,7 %), z toho takmer 7 % príjem nedostačuje ani na pokrytie základných potrieb. Naopak, 40,9 % domácností s jedným rodičom príjem dostačuje na všetko, ak hospodária úsporne a 8,4 % dostačuje na všetko bez toho, aby sa museli obmedzovať.⁸⁷ Spomedzi respondentiek a respondentov, ktoré/í majú problém vyjsť s príjmom (vychádza sa im ťažko, veľmi ťažko alebo s ním nevychádzajú), má 62,6 % celkový čistý mesačný príjem vo výške do 900 €. Podiel rodičov – samoživiteľov, ktorí uviedli, že so súčasným príjmom vychádzajú bez ťažkostí, je pritom nižší ako podiel rodičov zapojených do hlavného modulu výskumu, ktorí uviedli rovnakú odpoveď (40,9 % vs. 63,1 %, pozri tabuľku 25). Podiel domácností samoživiteliek a samoživiteľov, ktorým peniaze nestačia ani na zabezpečenie základných potrieb, je, naopak, v porovnaní s uvedeným súborom rodičov maloletých detí (zapojených do hlavného modulu výskumu), viac než dvojnásobný (6,8 % vs. 3,2 %).

⁸⁷ Odpovede na otázku „Ako vychádza Vaša domácnosť so súčasným príjmom?“. Znenie otázky/odpovedí inšpirované výskumom ISSP Slovensko.

Tabuľka 43: Hodnotenie príjmu domácnosti (celý súbor, %)

Hodnotenie	Podiel (%)
So súčasným príjmom sa žije pohodlne (príjem stačí na všetko bez toho, aby sme sa museli obmedzovať)	8,4
So súčasným príjmom sa dá vyjsť (príjem stačí na všetko, ale hospodárime úsporne)	40,9
So súčasným príjmom sa vychádza ťažko (máme dosť peňazí len na nákup lacných vecí, potravín)	28,1
So súčasným príjmom sa vychádza veľmi ťažko (máme dosť peňazí len na nákup najlacnejších vecí, potravín)	15,8
So súčasným príjmom nevychádzame (peniaze nám nestačia na zabezpečenie základných potrieb)	6,8
Spolu	100,0

ÚSPORY

Ako zobrazuje tabuľka 44, viac ako 42 % jednorodičovských domácností (v porovnaní s menej ako 25 % domácnosťami participujúcimi v hlavnom module výskumu) nemá k dispozícii žiadnu finančnú rezervu na pokrytie neočakávaných výdavkov. Napriek tomu, že celkovo viac ako polovica (55 %) respondentiek a respondentov uviedla, že má vytvorenú rezervu vo výške aspoň jedného mesačného príjmu domácnosti, doplňujúce otázky týkajúce sa ekonomickej situácie ilustrujú rozsah a závažnosť finančných problémov, ktorým tieto domácnosti čelia (pozri tabuľku 45):⁸⁸

- 45 % samoživiteliek a samoživiteľov nemalo v uplynulých 6 mesiacoch z príjmu dostatok peňazí na potraviny/stravu (29,3 % opakovane);
- 44 % samoživiteliek a samoživiteľov nemalo z príjmu dostatok peňazí na lieky, ktoré potrebovali (24,9 % opakovane);
- 33,8 % samoživiteliek a samoživiteľov nemalo z príjmu dostatok peňazí na nájomné⁸⁹ (17,9 % opakovane) a
- 35,8 % nemalo z príjmu dostatok peňazí na splátku hypotéky⁹⁰ (20,7 % opakovane).

⁸⁸ Odpovede na otázku „Stalo sa Vám v uplynulých 6 mesiacoch, že ste z Vášho príjmu – bez toho, aby ste si od niekoho požičali – nemali dosť peňazí na...?“

⁸⁹ Spomedzi rodičov, ktorí platia nájomné.

⁹⁰ Spomedzi rodičov, ktorí splácajú hypotéku.

Tabuľka 44: Výška úspor na pokrytie nečakaných výdavkov (celý súbor, %)

Výška úspor	Podiel (%)
1 mesačný príjem domácnosti	21,2
2 mesačné príjmy domácnosti	14,8
3 mesačné príjmy domácnosti	8,2
4 alebo viac mesačných príjmov domácnosti	10,8
Bez úspor	42,1
Nevie	1,2
Iné	1,8
Spolu	100,0

Tabuľka 45: Frekvencia výskytu nedostatku finančných prostriedkov na vybrané položky za uplynulých šesť mesiacov (%)^{*}

Nedostatok peňazí na vybrané položky v uplynulých 6 mesiacoch				
	Potraviny, strava	Lieky	Nájomné	Splátka hypotéky
Jedenkrát	15,7	19,1	15,9	15,1
Viackrát	29,3	24,9	17,9	20,7
Nestalo sa	55,0	55,9	66,2	64,2
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

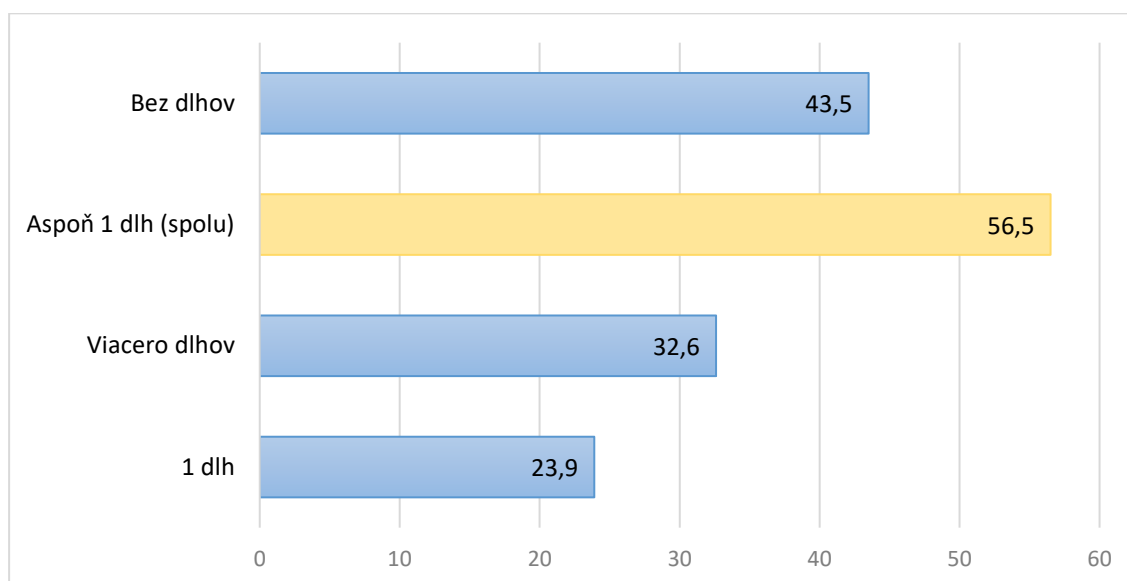
^{*} Podiely v stĺpcoch „potraviny“ a „lieky“ sa vzťahujú k celému súboru; podiely v stĺpcoch „nájomné“ a „splátka hypotéky“ sa vzťahujú len k tým respondentkám a respondentom, ktoré/í platia nájomné, resp. splácajú hypotéku.

DLHY A EXEKÚCIE

Nepriaznivú finančnú situáciu jednorodičovských rodín ešte viac zhoršuje zadlženosť: viac ako polovica respondentiek a respondentov, a to 56,5 %, má dlhy (okrem hypotéky na bývanie),⁹¹ pričom takmer tretina všetkých respondentiek a respondentov (32,6 %) má dva alebo viac dlhov. Viac ako štvrtina všetkých opýtaných (25,9 %) uviedla, že má exekúciu – z toho 8,1 % jednu a 17,8 % viacero.

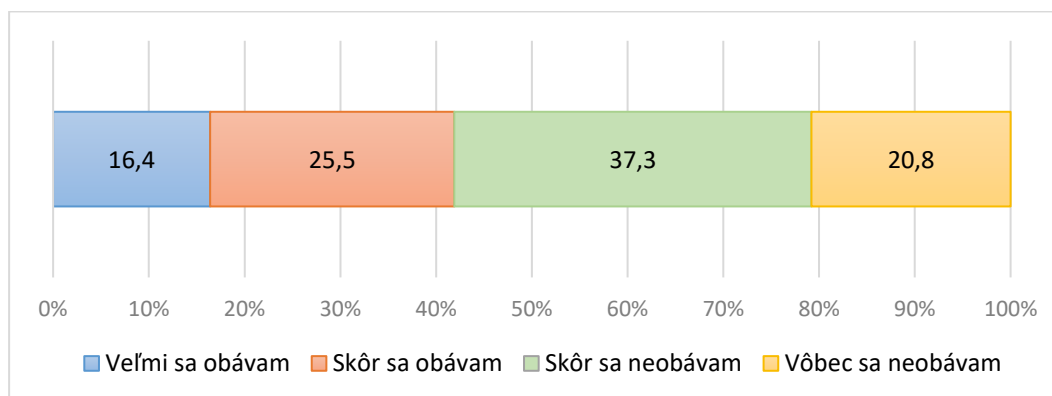
⁹¹ Môže ísť o rôzne typy dlhov, ako napr. pôžička v banke, u známych, v tzv. „nebankovke“ a podobne.

Graf 26: Výskyt dlhov v domácnostiach jednorodičovských domácností (celý súbor, %)

Náročná finančná situácia jednorodičovských domácností – nedostatok financií a zadlženosť – ústia do obáv zo straty súčasného bývania, ktoré má takmer 42 % všetkých respondentiek a respondentov.⁹²

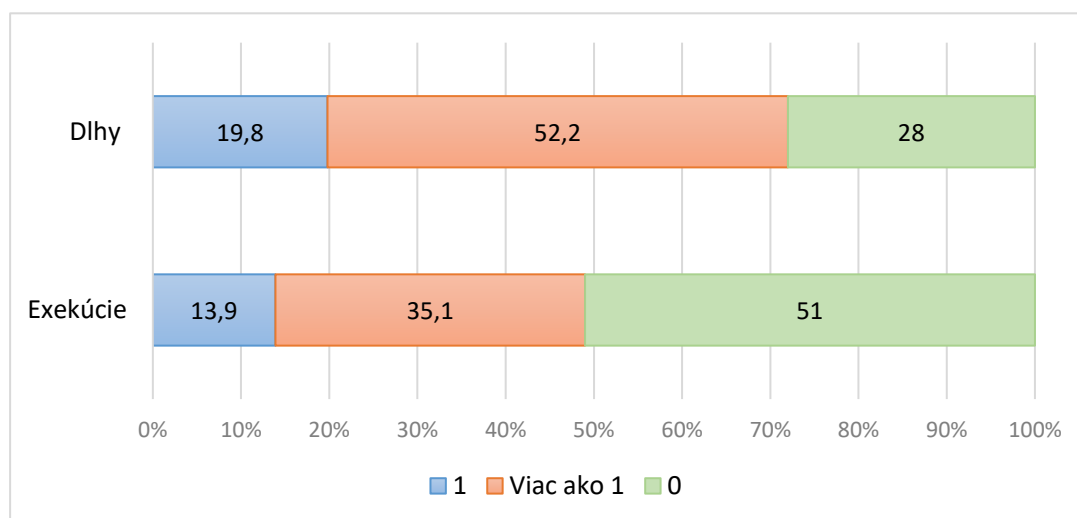
Graf 27: Obavy zo straty bývania kvôli nedostatku financií alebo dlhom (celý súbor, %)

Ako zobrazuje graf 28, celkovo 72 % respondentiek a respondentov spomedzi tých, ktoré/í uviedli, že sa obávajú straty bývania kvôli nedostatku financií alebo dlhom, má aspoň jeden dlh okrem hypotéky na bývanie (z toho 52,2 % má viacero dlhov) a takmer polovica (49 %) spomedzi tých, ktoré/í majú obavy zo straty bývania, má aspoň jednu exekúciu (z toho 35,1 % má viac ako jednu).

⁹² Súčet odpovedí „veľmi sa obávam“ a „skôr sa obávam“.

Graf 28: Obavy zo straty bývania podľa miery zadlženosti (súbor rodičov obávajúcich sa straty bývania, %)

VÝŽIVNÉ

Do mesačného rozpočtu rodičov – samoživiteľov, ktorým bolo zverené dieťa do starostlivosti, prispieva výživné. To bolo určené takmer dvom tretinám všetkých respondentiek a respondentov (65,1 %), spomedzi ktorých má väčšina (75,2 %) určené výživné na jedno dieťa. Výživné na dve deti má určené 23 % a výživné na tri a viac detí 1,8 % respondentiek a respondentov.

Výška určeného výživného na prvé dieťa⁹³ variuje od sumy do 40 € až po sumu prevyšujúcu 200 €. Takmer štvrtina opýtaných hodnotí výšku určeného výživného ako primeranú („akurát“), za nedostatočnú ju považuje 60 % respondentiek a respondentov. Celkovo, nadpolovičná väčšina respondentiek a respondentov (takmer 55 %), poberá vo forme výživného na prvé dieťa sumu do 100 € (vrátane), z toho necelým 22 % bolo určené výživné len vo výške do 40 €. Výživné vo výške 101 – 200 € má určené takmer 38 % respondentiek a respondentov.

Tabuľka 46: Výška určeného výživného na prvé/jedno dieťa (súbor rodičov, ktorým bolo určené výživné; %)

Výška výživného (mesačne)	Podiel (%)
Do 40 €	21,8
41 – 60 €	10,1
61 – 80 €	9,5
81 – 100 €	13,5
101 – 120 €	9,8

⁹³ Respondentky a respondenti mali možnosť uviesť výšku určeného výživného na každé dieťa. „Prvé dieťa“ môže znamenať aj to, že respondentka alebo respondent poberá výživné len na jedno dieťa.

121 – 140 €	7,4
141 – 160 €	9,8
161 – 180 €	2,5
181 – 200 €	8,3
Viac ako 200 €	7,4
Spolu	100,0

Aj v prípade výživného na druhé dieťa má väčšina (50,6 %) rodičov určenú sumu do 100 €, s tým rozdielom, že najpočetnejšie zastúpenie nachádzame v kategórii 81 – 100 € (17,3 %), nasledované kategóriou 121 – 140 € (16,0 %).⁹⁴

Tabuľka 47: Výška určeného výživného na druhé dieťa (súbor rodičov, ktorým bolo určené výživné; %)

Výška výživného (mesačne)	Podiel (%)
Menej ako 40 €	8,6
41 – 60 €	9,9
61 – 80 €	14,8
81 – 100 €	17,3
101 – 120 €	7,4
121 – 140 €	16,0
141 – 160 €	8,6
161 – 180 €	4,9
181 – 200 €	11,1
Viac ako 200 €	1,2
Spolu	100,0

Výživné na dieťa/deti dostáva pravidelne a v plnej priznanej výške 68,1 % respondentiek a respondentov (z toho 55,8 % dostáva výživné od druhého rodiča dieťaťa a 12,3 % dostáva náhradné výživné od štátu). Päťina rodičov (20,6 %) dostáva výživné buď nepravidelne, alebo v nižšej sume, než im bola určená. 8,9 % opýtaných uviedlo, že nedostáva žiadne výživné.

⁹⁴ Výživné na tretie dieťa bolo určené len šiestim respondentkám, na štvrté dieťa jednej.

Tabuľka 48: Odpovede na otázku „Dostávate pravidelne výživné na dieťa/deti?“ (súbor rodičov, ktorým bolo priznané výživné; %)

Odpoveď	Podiel (%)
Áno – výživné platí pravidelne druhý rodič dieťaťa v plnej výške, ktorá bola stanovená	55,8
Áno – výživné platí pravidelne druhý rodič dieťaťa, ale nie v plnej výške, ktorá bola stanovená	7,4
Áno – rodič dostáva pravidelne náhradné výživné od štátu	12,3
Nie – výživné platí rodič druhého dieťaťa nepravidelne	13,2
Nie – nedostávam žiadne výživné (ani náhradné od štátu)	8,9
Iné	2,5
Spolu	100,0

Nepravidelné platenie výživného druhým rodičom, resp. jeho platenie v neúplnej výške, predstavuje dlhodobý problém: ako zobrazuje tabuľka 49, 76 % respondentiek a respondentov (spomedzi tých, ktoré/í nedostávajú výživné pravidelne alebo ho dostávajú v nie plnej výške) dostáva výživné nepravidelne alebo nie v plnej výške najmenej jeden rok.

Tabuľka 49: Odpovede na otázku „Ako dlho Vám druhý rodič dieťaťa/detí pravidelne neplatí plnú výšku výživného?“ (súbor rodičov, ktorí dostávajú výživné nepravidelne alebo nie v plnej výške; %) ⁹⁵

Obdobie	Podiel (%)
Menej ako 1 rok (niekoľko mesiacov)	24,0
1 rok	30,2
2 roky	20,2
3 roky	8,5
4 roky	1,6
5 rokov	4,7
Dlhšie ako 5 rokov	10,9
Spolu	100,0

Spomedzi všetkých opýtaných, ktorí uviedli, že im druhý rodič výživné na dieťa neplatí pravidelne v plnej výške aspoň jeden rok, si nárok na náhradné výživné od štátu uplatňuje necelých 39 % samoživiteliek/samoživiteľov.

⁹⁵ Nezahŕňa odpovede „netýka sa – dieťa nemá druhého rodiča“.

V rámci výskumu bolo zisťované, či sa respondentky a respondenti v minulosti usilovali o zvýšenie výživného a dôvody, prečo tak neurobili. Len 11,3 % rodičov uspelo pri prvom pokuse o zvýšenie sumy určeného výživného, 10,1 % sa to podarilo pri opakovanom pokuse. Takmer štvrtina respondentiek a respondentov (24,5 %) sa o zvýšenie usilovala, no neuspela. Dvomi najčastejšími príčinami, prečo rodičia o zvýšenie výživného nežiadali, sú snaha vyhnúť sa konfrontácii s druhým rodičom dieťaťa (18,7 %) a predpoklad, že druhý rodič predloží súdu potvrdenie o nižšom príjme, než v skutočnosti má (18,1 %). K ďalším dôvodom patrí náročnosť procesu (13,8 %), presvedčenie o tom, že by si druhý rodič nemohol dovoliť platiť viac (4,9 %) a nedôvera voči súdu (4,6 %).

Tabuľka 50: Odpovede na otázku „Snažili ste sa niekedy o zvýšenie výšky výživného na dieťa?“ (súbor rodičov, ktorým bolo určené výživné; %)⁹⁶

Odpoveď	Podiel (%)
Áno, uspel/a som pri prvom pokuse	11,3
Áno, uspel/a som pri opakovanom pokuse	10,1
Áno, neuspel/a som	24,5
Nie, pretože som spokojný/á s výškou výživného	7,1
Nie, pretože proces považujem za príliš náročný	13,8
Nie, pretože sa nechcem dostať do konfrontácie s bývalým partnerom/partnerkou	18,7
Nie, pretože si myslím, že by si druhý rodič nemohol dovoliť platiť viac	4,9
Nie, pretože si myslím, že by druhý rodič súdu predložil potvrdenie o nižšom príjme, než v skutočnosti má	18,1
Nie, pretože nedôverujem súdu	4,6

⁹⁶ Respondentky a respondenti mali možnosť označiť viacero odpovedí, preto ich súčet percent prevyšuje 100.

19. PREFERENCIE V OBLASTI RODINNEJ POLITIKY

Výsledky výskumu poukázali na nepriaznivú finančnú situáciu jednorodičovských rodín, ktorú podľa respondentiek a respondentov uspokojivo nezlepšuje ani štátna podpora – len 15,7 % opýtaných sa prostredníctvom odpovede na otázku „Štát prostredníctvom rôznych opatrení podporuje rôzne skupiny obyvateľov. Ako vo všeobecnosti hodnotíte podporu, ktorú poskytuje jednorodičovským rodinám?“ vyjadrilo, že podporu považujú za dostatočnú.⁹⁷ Vo výskume bol preto zisťovaný záujem rodičov – samoživiteľov o konkrétne formy podpory, resp. príspevkov. Podľa názoru respondentiek a respondentov by mal štát jednorodičovským rodinám predovšetkým poskytovať vyšší prídavok na deti (54,9 %), príspevok na školské potreby pre školopovinné deti (36,9 %), vyšší daňový bonus (36,2 %) a príspevok na zdravotnú starostlivosť pre maloleté dieťa (30,1 %). Naopak, rodičia – samoživitelia prejavili najmenší záujem o príspevok na kúpu auta (10,2 %) a garanciu miesta pre dieťa v jasliach (6 %). Nízky záujem o garantované miesto v jasliach môže súvisieť so všeobecnou preferenciou zabezpečovať starostlivosť o najmenšie deti matkou (pozri kapitolu 6).

Tabuľka nižšie zobrazuje, že medzi rodičmi – samoživiteľmi nachádzame pomerne vysokú podporu rôznych účelovo viazaných príspevkov (napr. na školské potreby, rekreáciu, zdravotnú starostlivosť). Viac ako štvrtina (25,5 %) respondentiek a respondentov sa vyjadrila, že by mal štát jednorodičovským rodinám poskytovať bývanie v štátnych nájomných bytoch, resp. v bytoch s regulovanou výškou nájmu. Konkrétne opatrenia sú v tabuľke 51 rozdelené do troch skupín podľa miery ich podpory (do 20 %, 20 – 30 %, viac ako 30 %).

Tabuľka 51: Opatrenia/príspevky preferované rodičmi – samoživiteľmi (celý súbor, %)⁹⁸

Typ opatrenia/príspevku	Podiel (%)
Vyšší prídavok na deti	54,9
Príspevok na školské potreby pre školopovinné deti	36,9
Vyšší daňový bonus	36,1
Príspevok na zdravotnú starostlivosť o maloleté dieťa (napr. na ošetrovanie u stomatológa, rehabilitácie, fyzioterapiu...)	30,1
Príspevok na rekreáciu, školu v prírode, letné tábory a pod.	27,9
Príspevok na voľnočasové záujmové krúžky pre deti	26,9
Bývanie v štátnych nájomných bytoch/v bytoch s regulovanou výškou nájmu	25,5
Príspevok na stravovanie na strednej škole v každom ročníku (tzv. obedy zadarmo)	22,6
Príspevok na stravovanie v škôlke v každom ročníku (tzv. obedy zadarmo)	21,6

⁹⁷ Súčet odpovedí „úplne dostatočná“ a „skôr dostatočná“.

⁹⁸ Respondentky a respondenti mali možnosť uviesť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

Príspevok na úhradu poplatkov súvisiacich so starostlivosťou o deti (jasle, škôlka, opatrovanie)	20,4
Garantované miesto pre dieťa v škôlke	19,4
Príspevok na cestovanie verejnou dopravou	18,8
Príspevok na kúpu auta	10,2
Garantované miesto pre dieťa v jasliach	6,0

Zistenia z oboch realizovaných modulov výskumu – zameraných na všetky rodiny s maloletými deťmi a na jednorodičovské rodiny – ukazujú, že príspevok na školské potreby pre školopovinné deti (vyplácaný každoročne) a príspevok na zdravotnú starostlivosť patria medzi všeobecne najviac žiadané účelovo viazané príspevky. Vysokú podporu však majú aj príspevky na stravovanie (tzv. obedy zadarmo) v škôlkach a školách.

20. DEKLAROVANÉ POTREBY RODIČOV – SAMOŽIVITEĽOV

Vzhľadom na nepriaznivú finančnú situáciu jednorodičovských rodín zapojených do výskumu nie je prekvapením, že najviac frekventovanou potrebou, ktorú uviedlo viac ako 70 % rodičov, je mať viac peňazí. V rámci modulu hlavného výskumu zameraného na všetky rodiny s maloletými deťmi, nie iba jednorodičovské, vyjadrilo rovnakú potrebu 53,5 % rodičov.

Viac ako štvrtina respondentiek – samoživiteliek a respondentov – samoživiteľov (26,1 %) by potrebovala vlastniť nehnuteľnosť – byt alebo dom, k menej častým potrebám súvisiacim s bývaním patrí potreba udržať si aktuálne bývanie (13 %) a mať väčšie bývanie (12,4 %). Necelých 15 % opýtaných by potrebovalo pomoc so zabezpečením starostlivosti o deti. Napriek tomu, že takmer 53 % respondentiek a respondentov uviedlo, že samoživiteľstvo má nepriaznivé dôsledky na ich voľný čas, explicitnú potrebu mať viac voľného času označilo len necelých 22 % opýtaných.

Tabuľka 52: Deklarované potreby rodičov – samoživiteľov (celý súbor, %)⁹⁹

Potreba	Podiel (%)
Mať viac peňazí	70,7
Vlastniť byt alebo dom	26,1
Mať viac voľného času	21,8
Pomoc so zabezpečením starostlivosti o deti	14,8
Udržať si aktuálne bývanie	13,0
Mať väčšie bývanie (byt alebo dom)	12,4
Nič	3,0
Iné	3,4

Potreby jednorodičovských rodín sa do istej miery diferencujú na základe finančnej situácie domácnosti. Zatiaľ čo potrebu mať viac peňazí uviedli viac ako tri štvrtiny tých (76,8 %), ktorí so súčasným príjmom vychádzajú len ťažko, veľmi ťažko alebo s ním nevychádzajú vôbec, rovnakú odpoveď označilo 64,4 % respondentiek a respondentov, ktoré/í problém vyjsť s príjmom nemajú.¹⁰⁰ Rodičia, ktorí majú finančné ťažkosti, v porovnaní so skupinou rodičov s lepšou finančnou situáciou častejšie uvádzali potreby súvisiace s bývaním, a to najmä udržať si aktuálne bývanie (18,5 % vs. 7,3 %) a vlastniť byt alebo dom (27,6 % vs. 24,7 %). Do potrieb rodín sú reflektované obavy zo straty bývania – udržať si aktuálne bývanie ako súčasnú potrebu uviedol viac ako dvojnásobný podiel respondentiek a respondentov, ktoré/í čelia finančným problémom v porovnaní s tými, ktoré/í s príjmom vychádzajú.

⁹⁹ Respondentky a respondenti mali možnosť uviesť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

¹⁰⁰ Zahŕňa respondentky a respondentov, ktoré/í odpovedali „so súčasným príjmom sa žije pohodlne“ alebo „so súčasným príjmom sa dá vyjsť“.

Potreba mať viac voľného času je výraznejšie prítomná v skupine rodičov, ktorí problém vyjsť s príjmom nemajú (27,9 % vs. 15,7 %). Potreba mať viac peňazí je z hľadiska ekonomickej aktivity frekventovanejšia medzi nezamestnanými (77,5 %) než zamestnanými rodičmi (69,2 %) a respondentkami a respondentmi na materskej, resp. rodičovskej dovolenke (66,7 %).

Tabuľka 53: Diferenciácia potrieb jednorodičovských rodín na základe hodnotenia finančnej situácie domácnosti (%)¹⁰¹

Potreba	Rodiny, ktoré majú problém vyjsť s príjmom	Rodiny, ktoré nemajú problém vyjsť s príjmom
Mať viac peňazí	76,8	64,4
Mať väčšie bývanie (byt alebo dom)	11,0	13,8
Vlastniť byt alebo dom	27,6	24,7
Udržať si aktuálne bývanie	18,5	7,3
Pomoc so zabezpečením starostlivosti o deti	16,5	13,0
Mať viac voľného času	15,7	27,9

¹⁰¹ Respondentky a respondenti mali možnosť uviesť viacero odpovedí, preto súčet percent prevyšuje 100.

ZÁVER

Na základe zistení realizovaného výskumu boli identifikované konkrétne potreby rodín s maloletými deťmi, ako aj príčiny odkladania materstva a rodičovstva do vyššieho veku a motivácia rodičov vo vzťahu k potenciálnemu rozširovaniu rodiny. Výskum tiež poukázal na potreby a životnú situáciu jednorodičovských rodín.

Zatiaľ čo v roku 2014 bola ako hlavná príčina odkladania založenia rodiny identifikovaná absencia (dostatočne platenej) práce, v súčasnosti stojí podľa názoru rodičov za rozhodnutím mladých ľudí posunúť rodičovstvo do neskoršieho veku najmä nedostupnosť bývania, za ktorou nasleduje skutočnosť, že mladí ľudia nemajú dostatočne platenú prácu, aby mohli zabezpečiť rodinu. V súlade s tým sú najdôležitejším predpokladmi pre založenie rodiny dostatočný príjem a rezidenčná samostatnosť. Aj z tohto dôvodu je nevyhnutné podporiť rozvoj štátneho nájomného bývania, ktoré by malo okrem ekonomicky najzraniteľnejších skupín obyvateľstva cieľiť aj na mladé rodiny.

Ak rodičia neplánujú rozširovať rodinu, najčastejším dôvodom je, že už majú toľko detí, koľko chcú, alebo im to neumožňujú osobné dôvody ako napríklad vek či zdravotný stav. Dôležitú rolu zohrávajú aj obavy z existenčných problémov či výrazného poklesu príjmu v dôsledku rodičovskej dovolenky, ktoré majú predovšetkým mladší rodičia. Mladší rodičia sú v porovnaní so staršími zároveň menej často pevne rozhodnutí, že už ďalšie dieťa mať nechcú, a preto je vhodné smerovať intervencie na podporu pôrodnosti najmä voči nim. Rodičov, pre ktorých by bolo mať ďalšie dieťa reálnou možnosťou, by motivovali najmä financie – ak by mali vyšší príjem alebo ak by štát finančne viac podporoval rodiny s deťmi. Výskum ukázal, že rodičovstvo (narodenie dieťaťa, resp. starostlivosť oň) so sebou prináša nepriaznivé dôsledky najmä v oblasti finančnej situácie domácností a predovšetkým matkám znižuje šance nájsť alebo udržať si zaujímavú prácu či možnosti kariérneho rastu.

Hoci rodičia považovali v roku 2023, rovnako ako o deväť rokov skôr, aj naďalej za ideálnu formu zabezpečenia starostlivosti o najmenšie deti vo veku do troch rokov starostlivosť matky na materskej, resp. rodičovskej dovolenke alebo v domácnosti, zistenia naznačujú rastúci záujem mužov zapíjať sa do starostlivosti o malé deti a vystriedanie matky na rodičovskej dovolenke. Je preto dôležité vytvárať podmienky, ktoré im to budú umožňovať.

Rodičia sa vo všeobecnosti prikláňajú predovšetkým k opatreniam rodinnej politiky umožňujúcim matkám zostať doma čo najdlhšie a k zvyšovaniu finančných transferov, ktoré preferujú pred vytváraním podmienok pre lepšie uplatnenie matiek na trhu práce, pred zvyšovaním daňových úľav a pred rozširovaním služieb starostlivosti o deti. Vytváranie podmienok pre uplatnenie matiek na trhu práce pritom považujú za dôležité viac ženy než muži. Výsledky výskumu tiež indikujú príklon k flexibilnému modelu vyplácania rodičovského príspevku, ktorý by rodičom poskytol voľnosť v rozhodovaní o dĺžke obdobia jeho čerpania. Príklon k inej ako súčasnej schéme vyplácania rodičovského príspevku do veku 3 rokov dieťaťa vyjadril každý druhý rodič už v zisťovaní realizovanom v roku 2014. Dvomi najžiadanejšími

príspevkami sú príspevok na stravovanie, tzv. „obedy zadarmo“ v škôlkach a školách a každoročne vyplácaný príspevok na školské potreby pre školopovinné deti. Vysokú podporu majú aj iné účelovo viazané príspevky, napr. na zdravotnú starostlivosť o maloleté dieťa alebo na voľnočasové záujmové krúžky.

Zosúladzovanie rodinného a pracovného života považujú za náročné častejšie matky než otcovia maloletých detí. K zlepšeniu rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom rodičov malých detí podľa názoru respondentiek a respondentov najviac prispieva práca z domu a flexibilná pracovná doba. Rodičia by uvítali aj dni plateného voľna navyše na zabezpečenie starostlivosti o maloleté deti a záruku zamestnávateľa, že sa po materskej, resp. rodičovskej dovolenke budú môcť vrátiť na svoje pôvodné pracovné miesto – a to napriek tomu, že táto povinnosť vyplýva na Slovensku zamestnávateľom z platnej legislatívy. V praxi však dochádza k zlyhávaniu účinnosti právnych predpisov, ktoré rodičom malých detí nezabezpečujú dostatočnú ochranu na trhu práce.

Realizovaný výskum potvrdil, že trh práce nie je pre ženy – matky ústretovým miestom. Napriek zásade rovnakého zaobchádzania v pracovnoprávnych a obdobných právnych vzťahoch ustanovenej tzv. antidiskriminačným zákonom, ktorý zakazuje diskrimináciu z dôvodu pohlavia, manželského a rodinného stavu a i., sa v priebehu svojho života na trhu práce cítila znevýhodnená alebo diskriminovaná z dôvodu, že má malé deti, viac než každá druhá žena a každý tretí muž. Rodičia sa v rozpore s ustanoveniami Zákonníka práce na pracovných pohovoroch stretávajú s otázkami zamestnávateľov zameranými na zistenie ich rodinnej situácie alebo s vyjadrením obáv zamestnávateľa, že sa kvôli rodinným povinnostiam nebudú dostatočne venovať práci, pričom takýmto situáciami čelia častejšie ženy než muži.

So súčasným príjmom vychádza nadpolovičná väčšina domácností, a to bez toho, aby sa museli obmedzovať alebo v prípade, ak hospodária úsporne. Naopak, ťažkosť vyjsť s príjmom uviedla viac než tretina domácností. Finančnú rezervu na pokrytie neočakávaných výdavkov vo výške aspoň jedného mesačného príjmu má vytvorených viac než 70 % domácností, takmer štvrtina respondentov a respondentiek žije v domácnostiach, ktoré nemajú žiadne úspory. V domácnostiach s maloletými deťmi sa najčastejšie vyskytujú nedoplatky za služby súvisiace s bývaním (dodávka tepla, vody, plynu, elektriny), ktoré za posledný polrok vznikli aspoň raz 23 % domácností. Obavy zo straty bývania zapríčinené nedostatkom financií alebo dlhom v najbližších šiestich mesiacoch vyjadrila viac ako štvrtina všetkých respondentov a respondentiek.

Takmer 60 otázok, na ktoré odpovedali rodičia maloletých detí, nepriamo poukázalo na potreby rodín v rôznych oblastiach. V kontexte plánovania a založenia rodiny ide najmä o dostupnosť bývania a financie, vo vzťahu k preferovaným nástrojom rodinnej politiky ide predovšetkým o finančné transfery, poskytovanie rôznych účelovo viazaných príspevkov a väčšiu flexibilitu v čerpaní rodičovského príspevku. V oblasti trhu práce je potrebné zlepšiť pozíciu rodičov, v ktorej sa nachádzajú, a eliminovať v praxi zaužívané diskriminačné praktiky zamestnávateľov.

Respondenti a respondentky však mali možnosť svoje potreby vyjadriť aj priamo, a to odpovedaním na otázku „Čo by Vaša rodina v súčasnosti najviac potrebovala?“ Najfrekvencovanejšou odpoveďou bolo „mať viac peňazí“.

Podľa Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2021 bola na Slovensku približne každá štvrtá rodinná domácnosť jednorodičovská. Súčasťou výskumu o potrebách rodín s maloletými deťmi bol preto aj doplňujúci modul dotazníka zameraný výhradne na jednorodičovské rodiny. išlo o dva samostatne realizované, no komplementárne výskumy.

Napriek tomu, že rodičovské práva a povinnosti patria podľa zákona o rodine obom rodičom, prax aj výskumné zistenia ukazujú, že ak dôjde k rozvodu alebo rozchodu partnerov, starostlivosť o deti zostáva často prevažne na jednom rodičovi, zvyčajne matke. Podiel respondentiek – žien, ktoré uviedli, že starostlivosť o deti zabezpečujú výhradne alebo prevažne ony, bez zapojenia druhého rodiča, dosiahol takmer 87 %.

Domácnosti samoživiteliek a samoživiteľov sú vo väčšine prípadov, predovšetkým ak sú tvorené iba rodičom a deťmi bez príbuzných, závislé od príjmu len jednej dospeléj osoby. Na vysokú mieru ohrozenia jednorodičovských domácností príjmovou chudobou opakovane poukazuje aj výberové zisťovanie EU SILC, pričom výsledky realizovaného výskumu o potrebách rodín potvrdili ich nepriaznivú finančnú situáciu: ťažkosti vyjsť s mesačným príjmom má viac ako polovica jednorodičovských domácností, z toho takmer 7 % príjem nedostačuje ani na pokrytie základných potrieb. Podiel rodičov – samoživiteľov, ktorí uviedli, že so súčasným príjmom vychádzajú bez ťažkostí, je takmer o 14 percentuálnych bodov nižší ako podiel rodičov zapojených do hlavného modulu výskumu, ktorí uviedli rovnakú odpoveď. Viac ako 42 % jednorodičovských domácností navyše nemá k dispozícii žiadnu finančnú rezervu na pokrytie neočakávaných výdavkov. Rozsah a závažnosť finančných problémov, ktorým tieto domácnosti čelia, ilustruje skutočnosť, že 45 % samoživiteliek a samoživiteľov nemalo v uplynulých šiestich mesiacoch najmenej jedenkrát z príjmu dostatok peňazí na potraviny alebo stravu, 44 % nemalo dostatok peňazí na lieky, ktoré potrebovali, takmer 34 % nemalo dostatok peňazí na zaplatenie nájomného a necelých 36 % nemalo dosť peňazí na zaplatenie splátky hypotéky. Nepriaznivú finančnú situáciu jednorodičovských rodín súčasne ešte viac zhoršuje zadlženosť: viac ako polovica respondentiek a respondentov uviedla, že má minimálne jeden dlh (okrem hypotéky na bývanie) a viac ako štvrtina všetkých opýtaných uviedla, že má aspoň jednu exekúciu.

Výživné na maloleté dieťa vo všeobecnosti neposkytuje dostatočnú kompenzáciu chýbajúceho príjmu druhého rodiča. Nadpolovičnej väčšine respondentiek a respondentov bolo výživné na prvé, resp. jedno dieťa, určené v sume do 100 €, z toho takmer 22 % však poberá výživné vo výške len do 40 €. Výživné dostáva pravidelne a v plnej priznanej výške 68 % opýtaných.

Finančnú situáciu rodín môžu zlepšiť rôzne príspevky. Podľa rodičov – samoživiteľov by mal štát jednorodičovským rodinám poskytovať najmä vyšší prídavok na deti, príspevok na školské potreby pre školopovinné deti a vyšší daňový bonus. Jednorodičovské rodiny však vyjadrili pomerne vysokú podporu aj rôznym iným účelovo viazaných príspevkom, ako napríklad na

rekreáciu či zdravotnú starostlivosť o maloleté dieťa, a tiež poskytovaní bývania v štátnych nájomných bytoch, resp. v bytoch s regulovanou výškou nájmu.

Aj v tomto prípade doplnila otázky, ktoré nepriamo poukázali na potreby rodičov – samoživiteľov konkrétna otázka v znení „*Čo by ste v súčasnosti najviac potrebovali?*“, ktorá priniesla rovnakú najfrekvencovanejšiu odpoveď, a to „mať viac peňazí“. Na druhom mieste sa umiestnila potreba vlastniť byt alebo dom.

Výskum poukázal na dve hlavné problémové oblasti, ktorých dôsledky je možné zmierniť prostredníctvom cielených zásahov. Ide o kumuláciu finančných problémov – nepriaznivú ekonomickú situáciu jednorodičovských domácností a vysokú mieru ich zadlženia a tiež o nedostatočnú výšku určeného výživného, ktorú považuje za nepostačujúcu 60 % opýtaných rodičov. Dôležitou témou je aj dostupnosť a istota bývania. Z oboch realizovaných zisťovaní je zrejmé, že problematike cenovej dostupnosti bývania je potrebné venovať zvýšenú pozornosť, a to obzvlášť v prípade, ak sa neistota bývania týka aj maloletých detí.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČERMAN, D., DUJAVA, D. Koľko stojí dieťa? Analýza vplyvu rodičovstva na príjmy matiek a otcov. Inštitút finančnej politiky, 2021.

DŽAMBAZOVIČ, R. Dospievanie tu a teraz. Možnosti uchopenia prechodu do dospelosti. In: Hofreiter, R., Džambazovič, R. (eds.). Zamerané na mladých ľudí: Aktuálne trendy a výzvy (nielen) sociologického výskumu mládeže na Slovensku. Banská Bystrica: Belianum, 2020.

DŽAMBAZOVIČ, R. Rodinné správanie v demografických dátach. Bratislava: Stimul, 2012.

GERBERY, D. Rodinná politika na Slovensku v komparatívnej perspektíve. In: Slovenská štatistika a demografia, 2016, roč. 26, č. 3, s. 48 – 68.

GERBERY, D., FILADELFIOVÁ, J. Potreby rodín s maloletými deťmi. Výsledky empirického prieskumu. Bratislava: IVPR, 2014.

HALL, R. a kol. Analýza zistení o stave školstva: to dá rozum. Bratislava: MESA10, 2019.

ŠPROCHA, B. Jednodetnosť – nový fenomén v reprodukčných dráhach žien na Slovensku? In: Slovenská štatistika a demografia, 2019, roč. 29, č. 1, s. 23 – 37.

ŠPROCHA, B. Skoré a neskoré materstvo na Slovensku v priestorovom aspekte. In: Slovenská štatistika a demografia, 2020, roč. 30, č. 2, s. 17 – 34.

ŠPROCHA, B., BAČÍK, V. Odkladanie rodenia detí a neskorá plodnosť v európskom priestore. In: Demografie, 2020, roč. 62, s. 123 – 141.

UJHÁZYOVÁ, M. Teoretické východiská skúmania zosúladovania pracovného a osobného života v kontexte ľudských práv. In: UJHÁYZOVÁ, M. (ed.) Zosúladovanie osobného a pracovného života ako ľudskoprávny problém. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2022.